

Novi dokazi protiv modernih Agnoeta: Schella, Lebretona i modernista.

Dr. Josip Marić.

Kada sam prošle godine protiv spomenutih a i nekih drugih bogoslova dokazivao u „Bogoslovskoj Smotri", da su Agnoeti s Temistijem, aleksandrijskim đakonom na čelu, za to bili osuđeni kao heretici, jer da su pridijevali neznanje Kristovoj čovječjoj duši, rezultati moji nijesu se osnivali niti na djelima Temistijevima niti na djelima suvremenih njegovih protivnika, n. pr. Teodozija, patrijarke aleksandrijskoga, jer nam nam na žalost polemička djela spomenutih pisaca nijesu sačuvana. Na osnovu izvještaja Leoncijeva znademo naime sigurno, da je Teodozije pisao protiv Temistija i njegovih pristaša.[1] Focije nam svjedoči, da je Teodor, aleksandrijski monah, udario bio na Temistija i oborio sva četiri dokaza, kojima je Temistije nastojao utvrditi neznanje u Kristu.[2] Temistije udari na to na Teodora, a ovaj napiše 3 knjige protiv Temistija.[3] Ni od ove polemike nije nam ništa uščuvano.

Prema tomu sam bio glede Temistijeve nauke o znanju respct. neznanju Kristovu bio upućen na svjedočanstva Leoncija, Eulogija, pape Gregorija Velikoga, Sofronija, Ivana Damascenca i Liberata.[4] Kako protivnici ova svjedočanstva sebi u prilog tumače, to sam svoje dokaze na

[1] Migne, P. G. sv. 86 (1). str. 1232.

[2] Focije nam ne pripovijeda, u kojem je smislu Temistije Kristu pridijevao neznanje.

[3] Migne, P. G. sv. 103. str. 381.

[4] „Bog. Smotra", g. III. 1912. str. 276.—287.; 381.—409.

osnovi tih dokumenata novim načinom razvio i nastojao obraniti od protivničkih prigovora, a držim — i obranio.

Međutim poslije sam naišao na neke fragmente iz Temistijevih i Teodozijevih polemičkih djela. U 4. broju „Bogoslovske Smotre" od prošle godine razlagao sam naime bio Temistijevu nauku na osnovu sinodičkoga pisma, što ga je Sofronije, jeruzalemski patrijarka upravio bio na carigradskoga patrijarku Sergija. To je pismo odobrio bio VI. opći crkveni sabor u Carigradu g. 680.—681. Poslije sam se nastojao uvjeriti o tome, da li je inače tijekom sjednica bilo govora u tom koncilu o Temistiju. Držao sam nevjerojatnim, da bi se njegovo ime tek na koncu spominjalo, kada su se dijelili anatemi — a da prije nije bilo uopće govora o njemu. I doista: čitajući i prateći cijeli tok spomenutoga koncilskoga zasijedanja našao sam više fragmenata iz jednoga Temistijevoga djela napisanoga protiv Teodozija, koji je bio posvetio jedno svoje djelo carici Teodori, u kome je napadao na Temistija. Povrh toga bilo je na koncilu citirano nekoliko mjesta i iz ovoga Teodozijevoga djela. Mjesta ova odaju mišljenje patrijarke aleksandrijskoga o naravi, spoznaji i o djelovanju Kristovu.

Kako su se ovi fragmenti na VI. opć. crkvenom saboru čitali, da se pokaže, e su Temistije i Teodozije naučavali jedno spoznanje, jednu volju i jedno djelovanje u Kristu,[5] pogledao sam si i sjednice lateranskoga koncila od 649. g., ne bi li i ovdje našao koji odsjek iz djelâ ove dvojice. Ovdje sam našao do 20 fragmenata iz djela što Temistija, što Teodozija, što iz djela nekoga Kolluta, koji se bio priključio Teodoziju u polemici, što ju je ovaj vodio s Temistijem.

Ako i jesu ovi fragmenti bili citirani na rečenim crkvenim saborima poglavito u tu svrhu, da se njima pokaže monoteletizam i monoergetizam spomenutih pisaca, to se ipak iz njih dade razabrati mišljenje, što su ga branili o znanju odnosno o neznanju Kristovu i to baš na osnovu argumentacije, koja se vodila s jedne i s druge strane i koja je, kako ćemo vidjeti, bazirala također na osnovu Kristova htijenja i djelovanja.

Teorija o nauci Agnoeta, što ću je razviti na temelju ove polemike, utvrditi će potpunoma pređašnje moje izvode. Osvi-

[5] Poslije ćemo vidjeti, u kojemu su smislu poricali u Kristu dva spoznanja i dva djelovanja kao i dvije volje.

jetliti će prije svega navedene nazore uopće o monofizitizmu, na kojemu **moderni protivnici** grade glavni svoj argumenat; pružiti će nadalje nove dokaze za to, da je Temistije ispovijedao taj, u objektivnom smislu posve ortodoksni monofizitizam i da je de facto pridijevao neznanje nekih stvari Kristovoj čovječjoj duši, te da je dosljedno Teodozije protiv njega branio relativno sveznanje Kristove čovječje duše. Ova će napokon — držim — polemika unijeti mnogo svijetla u historijat monoteletizma i monorgetizma, a time u njegovo nužno objektivno poimanje

I.

Temistije kaže braneći se od napadaja Teodozijevih, da on i njegovi pristaše ne vjeruju, da je Krist „dvojaka narav"; da ne vjeruju, e je Krist „u dvjem naravima premda je iz dviju i sastavljen", nego u jednu utjelovljenu narav Riječi Božje, jednu hipostazu i jednu osobu.[6] Iz ovoga mjesta razabiremo, da je Teodozije iz Temistijeve nauke o neznanju Kristovu[7] izvodio ispovijest „dviju naravi" bilo kao nužnu podlogu bilo kao nužnu posljedicu ove nauke. Kako su Teodozije i Temistije sebi zamišljali izraz „narav" odnosno izraz „dviju naravi", pokazao sam već izloživši u najglavnijim crtama monofizitizam, što su ga oni ispovijedali u zajedini sa Severijem, antiohijskim patrijarkom.[8] I doista: dok su antiohijski bogoslovi isticali vazda izričitim riječima u Kristu savršenoga Boga i savršenoga čovjeka, aleksandrijska je škola kročila drugim putem. Toj školi lebde prije svega i nada sve riječi Ivanove[9] „Et Verbum caro factum est", te Pavla Galaćanina[10] „At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem fili-

[6] ... *ἡμεῖς ... οὐ δύο φύσεις εἶναι πιστεύομεν τὸν Ἐμμανουὴλ, κἂν ἐκ δύο συντέθειται, οὐδὲ ἐν δύο ταῖς φύσεσι· διαιρετικὸν γὰρ ἑκατέρον· ἀλλὰ μίαν τοῦ Θεοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, μίαν ὑπόστασίν, καὶ πρόσωπον ἕν ..* Acta conciliorum (P. I. Harduini) sv. III., str. 1241.

[7] Za sada ne tvrdim, da je Teodozije imao pred očima isključivo znanje Kristove čovječje duše, jer baš to hoću da dokažem.

[8] „Bog. Smotra" Ib. 187.—195.

[9] 1, 14.

[10] 4, 4.

orum reciperemus" i Filipljanima[11] „... qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo". Ideja vodiljica ove škole bila je održati, sačuvati apsolutnu jedinost i posvemašnju istovetnost Riječi Božje i Isusa sve faze njegova života. Riječ, sin Božji ostao je jedin i nepromjenljiv u svim prilikama svoga života i svoje djelatnosti.[12] Aleksandrijska škola ispovijeda uza sve to jasno i kategorički dvovrsnu istobitnost utjelovljene Riječi Božje t. j. istobitnost njegovu s Bogom Ocem i istobitnost njegovu s nama.[13] Ova jasna i kategorička ispovijest dvovrsne Kristove istobitnosti već dokazuje, da su aleksandrijski bogoslovci priznavali, e se božanska i čovječanska bit[14] nijesu u Kristu niti smiješale a još manje jedna u drugu pretvorile. Međutim baš ovu ideju ističu napose, da ih se krivo ne shvati, budući da oni neće ništa da čuju o ispovijesti „dviju Kristovih naravi"— koja na zapadu vlada — nego ispovijedaju „jednu utjelovljenu narav Riječi Božje" (*μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη*) ili „jednu narav sastavljenu" (*μία φύσις σύνθετος*) a to zato, jer ovim načinom govorenja drže, da poriču Nestorijevu herezu o dvostrukom Kristu, dvostrukom Sinu. Oni, kako istakosmo, identificiraju izraze: narav i hipostazu (*φύσις, ὑπόστασις, πρόσωπον.*) Izraz „narav" njima ne označuje specifične biti, bitne kakvoće, kojom se jedno biće razlikuje od drugoga, nego konkretno individualno biće, koje imade vlastito svoje bivstvovanje. Izraz „narav" označuje dakle subjekat, osobu. Ispovijedati prema tomu Krista „u dvjem naravima" znači za aleksandrijske bogoslovce podijeliti Krista *διαιρεῖν, διατέμνειν, καταδιιστάναι),* t. j.

[11] 2, 6—8.

[12] L' alexandrin ne changeait nullement l' objet direct de ses considerations en passant du Fils au Christ; sa preoccupation constante était de maintenir l' unité absolue et l' indentité totale de Verbe avec lui-même avant et après l'union à la chair. I. Lebon, Le monophysisme sévérien, Louvain 1909. str. 178.

[13] Les monophysites dont nous parlons, et Sévére en particulier, acceptent cette conclusion sans hésiter: la double consubstantialité du Christ est pour eux un dogme .... Tixeront, Histoire des dogmes, III. Paris 1912. str. 122.

[14] Bit, narav oni zovu *οὐσία*.

priznati dva Krista, dva Sina — znači priznati dvije osobe.[15] Ovim bi načinom govorenja oni — kako vele — priznali nestorijanizam, od kojega toliko zaziru i radi kojega se silnom energijom opiru i riječima kalcedonskoga koncila: ἐν δύο φύσεσιν.[16] S toga razloga oni ispovijedaju „jednu utjelovljenu narav Riječi Božje", „jednu sastavljenu narav" t. j. jednu jedincatu osobu božansku, u kojoj su božanska i čovječanska bit ujedinjene, a da se nijesu smijesale niti jedna u drugu pretvorile. Aleksandrijska dakle škola ne ispovijeda zapravo monofizitističke nauke. Ona kroči istim putem kao sv. Ćiril Aleksandrijski, i vodi ju baš ovim putem isti motiv t. j. i ta se škola služi na oko monofizitističkim načinom govorenja, da ne bi izgledalo, e propovijeda nestorijanizam.[17]

Kada je dakle Teodozije predbacivao Temistiju, da ovaj pridijevajući Kristu neznanje eo ipso priznaje, da je Krist „dvojaka narav", da je Krist „u dvjem naravima", imao je na umu Temistija okriviti s nestorijanizma. Drugim riječima: Teodozije je tvrdio, da Temistije može pridijevati Kristu neznanje jedino na osnovu nestorijanističke hereze. Tko nije nestorijanac, tko priznaje jednu utjelovljenu narav Riječi Božje t. j. jednu osobu Kristovu, koja je nosiocem božanske i čovječanske biti, taj ne može obijediti Krista s neznanja. Ili ako to učini, valja da prizna i dvije osobe, jednu nosiocem božanske, a drugu nosiocem čovječanske biti. U tom smislu držim da valja shvatiti prigovor, što ga je Teodozije upravio bio na Temistija.

Temistije se brani od nestorijanizma. Ne priznaje on, da je krist „dvojaka narav"; ne ispovijeda on Krista, u „dvjem naravima." Navodi on i razlog, jer veli „διαιρετικὸν γὰρ ἑκατέρον. Ili mi — misli Temistije — rekli, da je Krist „dvojaka narav" ili isticali Krista „u dvjem naravima", u svakom smo slučaju razdijelili Krista t. j. priznali dvije osobe, dva Krista, dva Sina. Temistije dakle od bojazni, da ne bi

[15] „Brojem se uopće ne smijemo služiti kada govorimo o utjelovljenoj riječi Božjoj — vele oni — jer „broj" imade divizioni i separativni karakter.

[16] Krist nije „dvojaka narav" znači dakle: Krist nije dvojaka osoba.

[17] Potvrđuje to i Lebon kada veli: „On recconnaîtra qu'en agissant de la sorte, en se rattachant surtout à la doctrine johanique et paulinienne, les monophysites marchaient dans la voie de celui qu'ils vénéraient comme leur Docteur et leur Père, l'illustre S. Cyrille d'Alexandrie. Op. c. str. 234.

zapao u nestorijanizam, ispovijeda „jednu utjelovljenu narav Riječi Božje, jednu hipostazu, jednu osobu". On zabacuje nestorijanizam, u koliko ovaj uči dvije Kristove osobe te se priznaje monofizitom u koliko ispovijeda jedinost i apsolutnu istovjetnost osobe Riječi Božje s osobom Isusovom. Drugim riječima: Temistije priznaje stvarnost božanske i čovječanske biti sastavljene i ujedinjene u Kristu — kako to najbolje pokazuje jedini razlog, što ga navodi za svoj tobožnji monofizitizam — ali poriče, da svaka bit imade svoga nosioca, svoj subjekt, svoju osobu. Pošto povrh toga jedinost i apsolutna istovetnost božanske osobe Riječi s osobom Isusovom ne iziskuje nipošto po svom pojmu, da se ima držati, e su se biti u Kristu smiješale ili jedna u drugu pretvorile — jer bi tad katolička nauka o naravima u Kristu bila besmislena — to imademo i ovdje 2 dokaza (1 unutrašnji), da je Temistije pristaša istoga monofizitizma kao i Severije i Teodozije. Da je Temistije naučavao grubi monofizitizam t. j. monofizitizam u pravom smislu riječi, drugojačije bi se on branio bio od napadaja Teodozijevih. Uostalom znamo, da ga s ovakvoga monofizitizma Teodozije nije ni opadao, nego s nestorijanizma.

Zanimivo je pitanje, da li se iz ovoga mjesta dade izvesti, da je Temistije imao na umu čovječju dušu Kristovu te joj pridijevao neznanje nekih stvari. Držim da se to može dokazati; samo treba imati na umu dvije dokazane činjenice: 1. da je Temistije uopće pridijevao neznanje Kristu; 2. da je Teodozije dokazivao Temistiju i njegovim pristašama, da se nauka o neznanju Kristovu ili osniva na nestorijanizmu ili da vodi do nestorijanizma. Svoj bi dokaz prema tomu razvio na slijedeći način. Da uzmognemo pridijevati Kristu neznanje, valja da razdijelimo Krista; treba da prihvatimo nestorijanizam t. j. dvije osobe: jednu božansku i drugu čovječansku. Kristu pako možemo da pridijevamo neznanje apsolutno govoreći: a) s obzirom na njegovu čovječansku bit, b) s obzirom na božansku njegovu bit, c) s obzirom na jednu i drugu, d) s obzirom na jednu njegovu bit, koja je recimo nastala u toliko, u koliko su se biti međusobno smiješale, i napokon e) iopet s obzirom na jednu bit, koja je nastala u koliko se ili bit čovječanska pretvorila u božansku ili božanska u čovječansku

njegovu bit. Apsurdno bi bilo pridijevati Kristu neznanje s obzirom na njegovu božansku bit. Nije nadalje od potrebe, da dijelimo Krista i priznamo u njemu dvije osobe, da uzmognemo pridijevati neznanje božanskoj njegovoj osobi kao subjektu. Toliko s obzirom na prvu hipotezu i prvi dio zadnje. Hoćemo li da pridijevamo neznanje Kristu s obzirom na njegovu božansku i čovječansku bit, i opet nije od potrebe prihvatiti nestorijanizam, jer ako je per absurdum Krist mogao biti subjektom neznanja s obzirom na božansku svoju bit, posve je naravno, da bi a fortiori ista njegova božanska osoba mogla biti subjektom neznanja kao nosioc čovječanske biti. Posve je suvišno također dijeliti Krista u dvije osobe, prihvatimo li četvrtu hipotezu, koju brane Schell, dr. Schmid, Lebreton i drugi. Prema toj hipotezi valjalo bi reći apsurd: da je naime Teodozije držao, e se jedino na stanovištu nestorijanizma može pridijevati neznanje cijelomu Kristu t. j. Kristu s obzirom na jednu njegovu bit, koja je nastala, u koliko su se biti u njemu smiješale. Temistije bi se pako branio od ispovijesti „dviju naravi“ u Kristu i priznao se pristašom monofizitizma u pravom smislu riječi ali dodao jedan apsurd: da on uza sve to pridijeva neznanje cijelomu Kristu! Preostaje nam ili prva hipoteza i drugi dio posljednje. koji je također u toliko isključen, u koliko znamo, da Temistije nije učio, da se božanska bit pretvorila u Kristu u čovječansku njegovu bit. Međutim ne bi ova hipoteza ni bila u prilog protivnika, koji baš uporno poriču, da su Temistijanci pridijevali neznanje isključivo Kristovoj čovječjoj duši. Jedino prva hipoteza daje nam potpuno razjašnjenje Teodozijeve argumentacije. Hoćemo li da Kristu pridijevamo neznanje s obzirom na čovječansku njegovu bit, e tada valja da dijelimo Krista t. j. priznamo dvije osobe, da uzmognemo čovječanskoj njegovoj osobi kao subjektu pridijevati neznanje, jerbo držimo, da jedinost i apsolutna identičnost osobe Riječi Božje s osobom Isusovom t. j. hipostatsko ujedinjenje božanske i čovječanske biti u Kristu ne dopušta, da čovječanstvo njegovo bude podvrženo neznanju, što mu ga Temistije pripisuje. Argumentaciju Teodozijevu razumijemo dakle samo onda, ako prihvatimo, da je Temistije pridijevao neznanje Kristovoj čovječjoj duši. Napadaj mi se Teodozijev jednako čini apsurdnim kao i Temistijeva

obrana, ne prihvatimo li, da je Temistije pridijevao neznanje isključivo Kristovoj čovječjoj duši. Kako pako Temistije odbija od sebe nestorijanizam, to odatle slijedi, da po njegovom mnijenju hipostatsko ujedinjenje nema nikakovoga utjecaja na čovječju dušu Kristovu s obzirom na njeno znanje.

Ovo moje tumačenje potvrđuju uostalom Pohle,[18] Lebreton[19] i Preuss,[20] kada vele, da je Temistijeva nauka o Kristovu neznanju logički osnovana jedino na nestorijanizmu. I sâm Gregorije Veliki piše Eulogiju, patrijarki aleksandrijskomu: „Res autem est valde manifesta, quia quisquis Nestoriamus non est, Agnoita esse nullatenus potest."[21] Ovu sam misao i izrabio, da dokažem, e je Gregorije Veliki osudio Temistijance, u koliko su pridijevali neznanje Kristovoj čovječjoj duši.[22]

Prije negoli prijeđem na drugi dokaz, rado bih još da se osvrnem na jednu primjedbu dra Schmida. Da dr. Schmid utvrdi poznatu svoju teoriju o monofizitizmu, što su ga tobože Temistijanci ispovijedali, pozivlje se na riječi kardinala Hergenröthera,[23] koji veli: „Die übrigen Severianer fanden bei den Themistianern eine Anerkennung von zwei Naturen in Christus da man doch nur von der menschlichen Natur das Nichtwissen aussagen könne, nicht von der Gottheit: diese aber wollten ihrerseits nach der Grundlehre der Monophysiten nichts von der Unterscheidung der zwei Naturen wissen und praedicierten das Nichtwissen von der einzigen nach Vereinigung des Göttlichen und Menschlichen vorhandenen Natur des Erlösers." Prvi dokaz, što sam ga razvio potvrđuje ono, što sam već prije napisao bio, da je naime činjenica, što je kard. Hergenröther; istinita, ali da tumačenje te činjenice nije ispravno. Dosljedno

[18] Wirklich hat der Agnoetismus trotz seines monophysitischen Ursprunges eine innere Berechtigung nur auf dem arianischen oder nestorianischen Standpunkte . . . Lehrbuch der Dogmatik, 5. izdanje 1912. sv. 2. str. 148.

[19] . . ., mais que l' agnoétisme n' était logiquement compatible qu' avec le nestorianisme. Isp. Les origines du dogme de la Trinité, 1910. str. 459.

[20] In point of fact, though of Monophisitic origin, Agnoëtism ist ultimately reducible either to Arianism . . . or to Nestorianism, which rejects the Hypostatic Union. Christology, St. Luis, 1913., str. 269.

[21] P. Ewald — L. M. Hartmann, Monumenta Germaniae historica, Gregorii Registrum epistolarum, Berlin 1895., sv. 2., strana 258.

[22] Bogoslovska Smotra. Ib. str. 389.

[23] Kirchenlexikon I. sv. str. 342—343.

ne odgovaraju historičkoj istini ni izvodi, do kojih je došao dr. Schmid na osnovu spomenute tvrdnje.[24] Naprotiv: prikaže li se činjenica, što je spominje Hergenröther u pravom njenom historičkom svijetlu, to ona dokazuje — kako smo vidjeli — da su Temistijanci pridijevali neznanje Kristovoj čovječjoj duši.[25]

II.

Drugi dokaz nije zapravo drugo negoli druga forma prvoga dokaza. Izložit ću ga, jer nam odaje u konkretnijem obliku tobožnji monofizitizam, što su ga ispovijedali Teodozijanci i Temistijanci.

Temistije se brani od napadaja Teodozijevih veleći, da on ne priznaje dva spoznanja, kako mu to imputira Teodozije.[26] Iz ovih riječi razabiremo, da je Teodozije izvodio iz Temistijeve nauke (o neznanju Kristovu) da valja u Kristu priznati dva spoznanja. Prema onomu, što sam razvijao u prvom dokazu, ne znači to ništa drugo nego da je Teodozije iz Temistijeve nauke o neznanju Kristovu izvodio — bilo kao njenu posljedicu bilo kao njenu podlogu — dva subjekta, dva nosioca, dvije osobe, dva principa quod spoznaje i znanja Kristova. Da je tomu doista tako, uvjerit ćemo se povrh toga izričitom Teodozijevom naukom o spoznanju Kristovu, koja mi se čini u objektivnom smislu posve katoličkom. Katoličku nauku o spoznanju Kristovu u kratko i dobro izriče Stentrup, kada veli: „In Christo scientiam et cognitionem divinam inesse, res est explorata, quaeque ab iis solis negari potest, qui Christum naturum divinam habere, verumque Deum esse impio ac blasphemo ore negant. Quod igitur demonstrandum unice nobis est, huc revocatur: Praeter divinam aeterni Dei propriam, aliam habuit Christus scientiam et cognitionem, eam nempe, quae hominis propria, non increata, sed creata est. Nihil autem hac demonstratione facilius. Sane mulis argumentis effecimus, duas in Christo esse naturas easque perfectas, adeo ut nulla ad eas spectans proprietas iis defuerit, sed contra omnibus naturalibus dotibus ornatae fuerint. Praesertim contra Ari-

[24] Zeitschrift für kath. Theologie, Innsbruck 1895., str. 659.

[25] Bogoslovska Smotra. Ib. str. 396—397.

[26] . . . *ἀλλ οὐ αὐτοῦ δύο γνώσεις . . . φάμεν* . . . . Acta conciliorum . . . str. 1240.

anos probavimus, assumptam a Verbo fuisse animam humanam, contra Apollinaristas vero, hanc a Verbo assumptam animam non ratione carentem fuisse, sed rationalem. Atqui, quomodo naturam humanam Christi perfectam nullaque naturali proprietate et dote destitutam profiteri potuerit is, qui Christo humanam et creatam scientiam subtraxerit? Quamodo, si eandem hanc scientiam in Christo fuisse negetur, affirmari potuerit, Verbum animam humanam ideoque rationalem et intellectualem assumptione suam fecisse? ... Itaque iure merito haereticam declaramus opinionem, qua statuitur, Christum humanam et creatam scientiam non habuisse; opinio namque est, quae scripturarum testimoniis et innumeris sanctorum Patrum sententiis contraria, tot conciliorum decretis confixa est, quot contra Arianos, Apollinaristas, Monophysitas et Monotheletas edita sunt."[27] Katolička nauka o dvojakoj spoznaji i dvojakom znanju Kristovu nužna je posljedica nauke, što je kat. crkva ispovijeda o naravima Kristovim u kalcedonskom koncilu g. 451.[28] Teodozije i njegovi pristaše ispovijedaju nauku kalcedonskoga koncila o Kristovim naravima u objektivnom smislu, ali ju izražavaju na monofizitističku. Oni su samo dosljedni svom osnovnom principu, kada se izražavaju na monofizitističku govoreći o spoznanju Kristovu. Kao što je jasno dokazano — veli Teodozije u djelu, što ga je posvetio bio carici Teodori — i mi se povodimo ponajvećma za naukom svetih otaca, kada ispovijedamo jednu te istu božansku mudrost i jedno spoznanje Riječi Božje i razumne duše, kojom je oživljeno nada sve sveto tijelo njegovo. Očitije naime — čitamo dalje — dokazujemo nepomiješano hipostatsko ujedinjenje i isključujemo odasvud sumnju dvojstva. Kada ne bi dodali (riječ) „istu," morali bismo dosljedno, kako reče veoma mudri Severije, priznati u Kristu dvije naravi, dva djelovanja, dvije osobe. To je blasfemija Teodorotova ... a ne naša, koji vjerujemo u jednoga te istoga Krista i u jedno njegovo božansko spoznanje i djelovanje."[29]

---

[27] Praelectiones dogmaticae, Christologia, sv. 1., str. 1032—33.

[28] Denzinger, Enchiridion, br. 148.

[29] *. . . καὶ ἡμεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δεοπρεπῆ σοφίαν, καὶ μίαν γνῶσιν λέγοντες τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ τῆς νοερᾶς ψυχῆς, ᾗ ἐψύχωται τὸ αὐτοῦ πανάγιον σῶμα . . . . . . σαφέστερον δὲ καὶ τῆς καθ᾽ ὑπόστασιν ἀσυγχύτου ἑνώσεως τὴν ἀπόδειξιν ἐργαζόμεθα, καὶ τὴν τῆς δυάδος πανταχόθεν ὑποψίαν προαναστέλλο-*

Teodozije priznaje dakle u Kristu jedan spoznajni princip quod. On ne samo da isključuje svaki čovječji elemenat u Kristu, nego priznaje dva međusobno nepomiješana spoznajna principa quibus t. j. božanski i čovječanski. Spoznanje je u Kristu jedno te isto u subjektivnom smislu, u koliko je svojinom jedne te iste osobe; zove se to spoznanje i božanskim, jer je ono svojinom jedne te iste božanske osobe. U objektivnom smislu spoznanje je Kristovo božansko i čovječansko. Kada prema tomu Teodozije zabacuje dva spoznanja u Kristu, znači to, da ne prihvata dva spoznajna principa quod t. j. dvije osobe; a govori o jednom spoznanju „Riječi Božje i razumne (njegove) duše“ jerbo protiv Nestorijanaca uči jedan spoznajni princip quod t. j. jednu osobu u Kristu. Kada je dakle Teodozije predbacivao Temistiju, da ovaj uči dva spozvanja u Kristu, okrivljivao ga je s nestorijanizma.

Temistije odvraća Teodoziju, da on nipošto ne ispovijeda dva spoznanja u Kristu, budući da je u istinu u utjelovljenoj Riječi jedno djelovanje i jedno znanje i sve što znademo o Kristu, znademo o jednomu Kristu, premda nekoje stvari spoznaje na božanski način, a neke opet na čovječanski način.[30] Temistije se potpunoma slaže s Teodozijem u pogledu znanja Kristova. Potvrđuju to i druga mjesta iz Temistijevih raznih spisa. Jedno je u Kristu spoznanje — veli on — jer jedan bijaše, koji je spoznavao.[31] Budući da je Krist samo jedan, jedno je u njega i spoznanje.[32] Jedno je u Kristu spoznanje kao i djelovanje, jer jedan te isti bijaše, koji spoznavao i djelovao,

---

μεν· εἰ γὰρ μὴ προσθήσομεν τὴν αὐτὴν, ἔψονται καὶ ἡμῖν ἀκολούθως, ὡς Σεβῆρος ὁ σοφώτατος ἔφησεν, αἱ δύο φύσεις, καὶ αἱ δύο ἐνέργειαι, καὶ αἱ δύο σοφίαι ἐπὶ Χριστοῦ ταῦτα δὲ τῆς Θεοδωρίτου βλασφημίας ἐστὶ ..... Ib. 1245.

[30] *ἀλλ' οὐ αὐτοῦ δύο γνώσεις ... φάμεν. μία γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ τοῦ σαρκωθέντος λόγου ἐνέργειά τε καὶ γνῶσις, καὶ ἑνὸς ἴσμεν τὰ πάντα Χριστοῦ κἂν τὰ μὲν θεοπρεπῶς γινώσκῃ καὶ ἐνεργῇ διὰ τῆς ἰδίας σαρκός, τὰ δὲ ἀνθρωπίνος*. Ib. str. 1340. Samo se po sebi razumijeva, da Temistije ovim riječima hoće samo da istakne čovječanski elemenat u kristu, a nipošto nema na umu, da ograniči moć bilo božanskoga njegovoga spoznanja bilo djelovanja.

[31] *Μία γὰρ ἡ γνῶσις ἐπὶ Χριστοῦ ... καὶ γὰρ εἷς ἦν ὁ γινώσκων* ... Ib. str. 893.

[32] *Τοῦ μὲν γὰρ Χριστοῦ, ὡς ἑνός, μίαν λέγομεν τὴν γνῶσιν* ... str. 896. (Isp. Acta concil. Philip. Labbei et Gabr. Cossarti S. I., sv. 7. str. 325. Venez. 1729).

bilo na božanski bilo na čovječanski način,[33] Temistije dakle priznaje u Kristu božansko i čovječansko spoznanje u objektivnom smislu, ali govori o jednom Kristovom znanju, u koliko, imajući na umu herezu Nestorijevu, ističe jednu osobu kao jedan princip quod božanske Kristove i čovječanske spoznaje. Kada prema tomu Temistije Teodoziju odgovara, da ne ispovijeda dva znanja u Kristu, misli time reći, da poriče dva principa quod spoznaje t. j. dvije osobe. On se brani od nestorijanizma, što mu ga imputira Teodozije.

Ako je tomu tako, to se na istu činjenicu, dade nadovezati ista argumentacija kao i u prvom dokazu. Teodozije je mogao izvoditi nestorijanizam iz Temistijeve nauke o neznanju Kristovu samo zato, jer je ovaj pridijevao neznanje Kristovoj čovječjoj duši. Temistije se brani od nestorijanizma t. j. njemu hipostatsko ujedinjenje naravi u Kristu, što ga otvoreno ispovijeda, nije kao Teodoziju razlogom, poradi kojega bi on držao Kristovu čovječju dušu prostom od neznanja. Kada bi protivnička tvrdnja bila istinita, valjalo bi reći, kako sam već jednom spomenuo, da je Temistije energično poricao nestorijanizam t. j. ostao kod hipostatskoga ujedinjenja u Kristu, ali uza sve to držao, da može pridijevati neznanje cijelomu Kristu t. j. s obzirom na jednu njegovu narav, koja je nastala, u koliko se božanska njegova narav smiješala s čovječanskom. K tomu imademo ovdje izričiti dokaz protiv dra Schmida,[34] Schella,[35] Lebretona[36] i Pohlera,[37] da su Temistijanci ispovijedali božansko spoznanje u Kristu nepomiješano s čovječanskim njegovim znanjem.

III.

Treća se vrsta argumentacije, kojom su se služili Teodozije i Temistije, osniva na djelovanju Kristovom. Obojica

[33] *Μία μὲν γὰρ ἑτέρως ἡ τοῦ Χριστοῦ γνῶσις, ἐπείτοι καὶ ἡ ἐνέργεια. καὶ γὰρ εἷς ὑπῆρχε καὶ ὁ αὐτός, ὅτε γινώσκων, καὶ ἐνεργῶν, εἴτε ἀνθρωπίνως, εἴτε θεοπρεπῶς* . . . str. 897.

[34] l. c. str. 659—660; 1906; str. 669—670.

[35] Katholische Dogmatik, Paderborn, 1897. Ibidem, 3(1)., str. 146.

[36] Thémistius et ses partisans ne pouvaient dire qu'il ignorait comme homme et savait comme Dieu; d'après eux, sa nature divine, en se mêlant á sa nature hnmaine, avait perdu son omniscience. Isp. Les origines du dogme de la Trinité, Paris, 1910; str. 458—459.

[37] Lehrbuch der Dogmatik, sv. 2. 1912. Paderborn, str. 147.

su i ovdje sebi dosljedni te se izražavaju na monofizitističku. Ova argumentacija daje nam još konkretniju sliku monofizitizma, što su ga ispovijedali spomenuti pisci. Sama narav ovoga dokazivanja iziskuje od nas, da dobro omjerimo njihove monofizitističke izraze, kojima se služe, kada govore o Kristovom djelovanju te vidimo, nijesu li možda predaleko zašli. Za normu ortodoksnosti neka nam služi katolička nauka. Pošto spomenuti pisci dosta detaljno govore o Kristovom djelovanju, nužno je, da imademo i mi pred očima neke konkretnije momente nauke katoličke crkve u tom, ako hoćemo nepristrano da sudimo o njihovoj nauci. Samo se posebi razumijeva, da ćemo uspješnije polučiti svoj glavni cilj t. j. dokazati, da je argumentacija Temistija i Teodozija, što no se osnivala na Kristovom djelovanju, služila isključivo u tu svrhu, da se utvrdi, e je Krist bio podvržen neznanju s obzirom na svoju čovječansku bit odnosno, da je bio dionikom relativnoga sveznanja u istom smislu.

Ako su u Kristu dvije naravi — kako to uči kalcedonski koncil — među sobom nepomiješane, nepromjenljive, nerazdijeljene i nerazdružljive, to su koncil lateranski[38] od god. 649. te VI. općeni crkveni sabor carigradski[39] od godine 680—681. posvema dosljedni koncilu kalcedonskom, kada uče, da su u Kristu dvije nerazdijeljene, nepretvorene, nerazdružljive i nepomiješane naravne volje i dva naravna djelovanja u istom smislu. Već s filozofskoga stanovišta moramo priznati, da je svaka duhovna narav principom htijenja i djelovanja. Ovdje međutim odlučuju i teološki razlozi. Svrha utjelovljena iziskuje naime napose, da priznamo u Kristu čovječju narav kao princip htijenja i djelovanja. Nebi li nadalje — primjećuje dobro Scheeben — priznali u Kristu čovječansko njegovo htijenje i djelovanje, to bi svekolikom njegovom djelovanju morali tražiti uzrok u božanskoj naravi kao u prin-

[38] Si quis secundum scelerosos haereticos cum una voluntate et una operatione, quae ab haereticis impie confitetur, et duas voluntates pariterque et operationes, hoc est, divinam et humanam, quae in ipso Christo Deo in unitate salvantur, et a sanctis Patribus orthodoxe in ipso praedicantur, denegat et respuit, condemnatus sit. Can. 14. Denz. Ench. br. 267.

[39] Et duas naturales voluntates io eo, et duas naturales operationes indivise inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse secundum sanctorum Patrum doctrinam adaeque praedicamus ... Denz. Ib., br. 291.

cipu quo. Taj pako princip t. j. božanska narav ne pripada tek osobi Sina, pošto je zajednička cijelomu Trojstvu. Božanska bi dakle narav, zajednička svim trim božanskim osobama, bila principom quo svega htijenja i djelovanja u Kristu! Uzmemo li pako, da broj osoba iziskuje odgovarajući broj fizičkih moći htijenja i djelovanja, to bi morali svakoj bošanskoj osobi da pridijevamo osebnu fizičku moć htijenja i djelovanja! Kako dakle u presv. Trojstvu jedna narav uključuje jednu volju i jedno djelovanje, tako u Kristu dvojaka narav uključuje dvojaku volju i djelovanje.[40]

Pita sa sada, u kojem je odnošaju čovječje Kristovo htijenje i djelovanje prema njegovom božanskom htijenju i djelovanju — u povodu hipostatskoga ujedinjenja? Kristova božanska osoba je subjektom, nosiocem i vlasnikom svega svoga čovječanskoga i božanskoga htijenja i djelovanja. U tom se smislu Kristovo čovječansko htijenje i djelovanje može zvati božanskim. Čovječanski je nadalje princip htijenja i djelovanja u Kristu na posve oseban način pod utjecajem božanskoga principa. Ovaj se utjecaj očituje n. pr. u tomu, da čovječja narav Kristova nije podvržena prirodnim patnjama od nužde, nego jedino u koliko to pripušta božanski princip, koji ujedno nikada ne dozvoljava, da čovječanski elemenat podlegne onakovim patnjama, koje bi se protivile dostojanstvu božanske njegove osobe. Sloboda volje čovječje Kristove isključuje svaku samovolju i slaboću; što više: svaka je odluka njegove volje u potpunom skladu s božanskom njegovom voljom. Utjecaj se napokon božanski u Kristu na čovječanski njegov elemenat očituje u raznim čudesnim djelima, kako nam to evanđelje svjedoči mnogim primjerima. Odatle ne slijedi nipošto, da je ljudski princip u Kristu tek puki organ, puko sredstvo i oruđe njegovoga višega principa tako, da je u Kristu zapravo isključivo božansko htijenje i djelovanje. U nekom bi se smislu mogao čovječanski princip u Kristu nazvati organom, u koliko je naime božanski princip, kako rekosmo, jedini nosioc i vlasnik djelovanja (jedini operator) nižega čovječanskoga principa tako, da ovaj ne izvršuje djelatnosti u koliko sam za sebe bivstvuje nego u koliko pripada višemu principu. Ali taj organ je principom vlastitoga htijenja i

[40] Handbuch der katholischen Dogmatik, 1878. Freiburg (Breisgau), sv. II., str. 817—818.

djelovanja i zato je Riječ uzela čovječju narav na sebe, da bude subjektom i čovječanskoga htijenja i djelovanja. Ako i moramo nadalje priznati da je viši božanski princip u Kristu „principium ἡγεμονικόν," to odatle samo slijedi, da je niži princip podređen višem Kristovom principu ili kako veli Leo I., da se više djelovanje u Kristu može nazvati „operari" a djelovanje nižega principâ tek „exsequi,"[41] no i ovdje se predpostavlja, da je čovječji elemenat u Kristu principom vlastitoga djelovanja i htijenja. Što se napokon tiče čudesnih djela, to im Kristova čovječja narav nije dorasla po svojim silama, ali se Krist ipak u tom djelovanju s njom služi. Ako međutim ovdje čovječja narav i imade puku instrumentalnu ulogu, to ona ipak i u ovim slučajevima na osnovu svoga osnovnoga principa quo djeluje.[42]

Toliko sam drža nužnim, da iznesem od katoličke nauke o Kristovom djelovanju, da uzmognemo izreći nepristrani sud o Teodoziju i Temistiju.

Jedan fragmenat, što je bio čitan na lateranskom koncilu od 648. g., svjedoči nam, da se Temistije obarao na „one, koji su tvrdili, da je u Kristovu čovječanstvu sveznanje, budući da je u njega jedno božansko djelovanje,"[43] Ova nam se argumentacija Temistijevih protivnika čini u prvi mah veoma čudnom, jer ako je uopće u Kristu samo jedno božansko djelovanje, kako može još biti govora o čovječanskoj biti Kristovoj? Kako je dakle moguće zaključivati na sveznanje čovječje duše Kristove, ako je u njega jedno i božansko djelovanje? Valja stvar ogledati iz bliza, pa ćemo ove protivnike Temistijeve razumjeti. Među Temistijeve protivnike, kako već od prije znademo, spada i Teodozije. Potvrđuju to dvije činjenice: 1. Teodozije ispovijedao „jedno božansko djelovanje" u Kristu i Temistije je na nj zato udario bio; 2. Kol-

[41] Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est; Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit iniuriis. Et sicut Verbum ab aequalitate paternae gloriae non recedit, ita caro naturam nostri generis non reliquit. Denz., Ib., br. 144.

[42] Čovječje Kristovo djelovanje je pod utjecajem njegovoga božanskoga principa, ali su za to ljudski Kristovi čini uzdignuti na čast božanskoga dostojanstva. Isp. Scheeben, Ib., str. 821, 824—825.

[43] . . . πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι διὰ τὸ μίαν εἶναι θεοπρεπῆ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Χριστοῦ, πάντων εἶχε τὴν γνῶσιν ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ . . . L. c. str. 895.

lut brani ovu Teodozijevu nauku od krivoga shvatanja, što ga je Temistije pripisivao Teodoziju.

Teodozije govori o Kristovom djelovanju posve jednako kao i o spoznanju. U djelu svom, što ga je posvetio bio carici Teodori veli on, da je u Kristu „jedno božansko djelovanje obiju skupa (t. j. bîti)“ i to zato, jer „jednomu te istomu pridijevamo i božanska čudesa i prirodne neprekorljive patnje, što ih je na vlastitom tijelu za nas dragovoljno pretrpio.“[44] Sveti su oci — veli Teodozije — propovijedali, da je u Kristu jedno božansko djelovanje (*ἐνέργεια*) s obzirom na njegovo božanstvo i s obzirom na njegovo čovječanstvo.[45] S jedne strane prisvaja sebi Riječ Božja sve što se odnosi na njegovo tijelo, a s druge strane daje tijelu od božanske energije i tako se čovječanstvo Kristovo u jedinstvu s Bogom-Riječi obogaćuje božanskom njegovom djetatnom moću.[46] Ova činjenica — nastavlja Teodozije — pokazuje, da mu je živo tijelo združeno — posve nepomiješano i nepromjenljivo. Ako je u Kristu jedno božansko djelovanje — čitamo na drugom mjestu — to valja da je ovo djelovanje nerazdijeljeno i nerazdružljivo; i ako ne ćemo da padnemo u pogubnu i bezbožnu Nestorijevu zabludu, ne smijemo ispovijedati jedno nesavršeno Kristovo čovječasko djelovanje i drugo posve savršeno božansko djelovanje.[47]

Teodozije ispovijeda jedno božansko djelovanje u Kristu u koliko je Kristova božanska osoba jedini principium quod djelovanja. To znači: u koliko valja sve čine, dakle i čine čovječanske njegove biti pridijevati božanskoj njegovoj osobi kao

[44] *Ὡς λοιπὸν καὶ ἐνέργειαν τοῦ συναμφοτέρουν θεοπρεπῆ μίαν, ἐπειδὴ ἑνὸς εἶναι καὶ τοῦ αὐτοῦ φάμεν τὰ δεοπρεπῆ θαύματα, καὶ τὰ φυσικὰ πὰντα, καὶ ἀδιάβλητα πάτε, ἅπερ πέπονθεν ἑκουσίως ὑπὲρ ὑμῶν τῇ ἰδίᾳ σαρκί.* str. 1105. str. 1244. Riječ *σάρξ* (tijelo) općenito se upotrebljava za čovječju narav Kristovu.

[45] L. c. str. 897.

[46] *ἀκειούμεος μὲν τὰ αὐτῆς, τουτέστι τὰ τῆς σαρκός. ἐμποιήσας δε καὶ αὐτῇ τῆς ἰδίας φύσεως τὴν ἐνέργειαν. τὸ δὲ ἐμποιήσας αὐτῇ αὐτὸ τὸ καταπλουτίσαι τῇ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον ἑνώσει τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ ἐνέργειαν, τὴν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως ἑνοθεῖσαν αὐτῷ ἔμψυχον σάρκα παρίσθησιν...* str. 1105—8.

[47] *τῆς γὰρ θεοπρεποῦς ἐνεργείας μίας οὔσης αὐτοῦ, ἀνάγκη καὶ ἀμέριστον, εἶναι ταύτην καὶ ἀδιαίρετον, καὶ οὐ τὴν μὲν ὡς ἐν δεᾶ καὶ ἐπὶ τὸ μείζον ἀναβάσεως δεομένην κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λαβεῖν καθ᾽ὑμᾶς τὴν δὲ ὡς παντέλειον ὁμολογεῖν καὶ ἀνελλιπῆ κατὰ τὴν θεότητα, ἵνα μὴ εἰς τὴν ψυχοφθόρον καὶ ἀσεβῆ Νεστορίου κακοδοξίαν ἐμπέσωμεν...* str. 1244.

subjektu. On dobro razlikuje božanstvo i čovječanstvo kao dva nepomiješana i nepromijenjena djelatna principa quibus. Ovdje vrijedi isto, što smo rekli kada smo govorili o spoznaji Kristovoj. Djelovanje je Kristovo jedno te isto u subjektivnom smislu, u koliko mu je subjektom jedan te isti Krist; to svekoliko djelovanje zove Teodozije božanskim, jer ga proizvodi jedna te ista božanska osoba Kristova. U objektivnom je smislu djelovanje Kristovo božansko i čovječansko. Kada dakle Teodozije veli, da ne ispovijeda dva djelovanja, hoće da kaže, da ne ispovijeda u Kristu dva principa quod djelovanja t. j. dvije osobe — Nestorijevu herezu.[48] Što se napose tiče tvrdnje Teodozijeve, prema kojoj se čovječanska narav u nekim Kristovim djelima obogaćuje božanskom energijom, to se ne može reći, da odaje monofizitizam. Dosta je sjetiti se onoga prizora, kako Krist hoda po vodi. Ova misao, što je već sv. Ćiril ističe, imade svoj osnov uopće u Kristovim čudesnim djelima. Sv. Ćiril veli dapače na jednom mjestu: „Hanc enim ob causam etiam in suscitandis mortuis non verbis tantum et nutu Deo convenienti Salvatorem operatum esse comperimus, sed carnem suam quasi cooperatricem ad hoc potissimum adhibuisse, ut ostenderet illam vivificare posse ac velut unum quid cum ipso jam factam esse; enimvero proprium eius, nec alterius corpus est. Unde, cum principis Synagogae filiam suscitavit dicens: Filia surge, apprehendit manum eius, ut scriplum est; eam nempe omnipotenti suo jussu ut Deus et rursus tactu sanctae carnis vivificando, unam esse et eandem utriusque demonstrat operationem . . . Sveti Ćiril izjašnjuje svoju misao kada veli: „Divinam igitur Verbi in miraculis peragendis actionem non Verbi solum ipsius natura esse patet, sed etiam sanctae illius carnis propter coniunctionem in persona, quam sociam in divinis adhibuit[49] . . . Ovo „jedinstvo sile i djelatnosti u Kristu", primjećuje dobro Scheeben[50],

[48] Prema tomu Teodozije ne spada među one monergete o kojima govori Tixeront, što no su priznavali u Kristu božansku narav kao jedini aktivni princip htijenja i djelovanja, dok su čovječjemu dijelu pripisivali ulogu pukoga organa, oruđa. Ip. op. c. str. 172—177.

[49] Cyr. in Ivan. 6, 54.

[50] Op. c. str. 821.

predpostavlja po nauci svetih otaca čovječju narav Kristovu kao pravi aktivni princip svog djelovanja. Teodozije je uopće vjeran sljedbenik ortodoksne nauke sv. Ćirila.

Sada ćemo lako odmjeriti, u kojem se smislu argumentiralo protiv Temistija. Držim, da se argumentiralo na slijedeći način: Pošto je u Kristu jedno božansko djelovanje (u izloženom smislu), čovječanstvo njegovo nije pukim organom, pukim oruđem, nego u pravom smislu aktivni princip djelovanja jednako kao i njegovo božanstvo. Dosljedno je Kristovo čovječanstvo subjektom, dionikom barem onoga znanja, što odgovara djelovanju, na koje je određeno, u koliko je hipostatski združeno s drugom božanskom osobom. Odveć je pako jasno, da ova djelovanja, među koje valja dakako brojiti i sudjelovanje Kristova čovječanstva u njegovim čudesnim činima, nužno iziskuje relativno sveznanje. Razlog se dakle zadnji sveznanju Kristove čovječje duše ima tražiti opet u tom, što je ona hipostatski združena drugoj božanskoj osobi. Potvrđuje je drugi fragmenat, iz kojega vidimo, da je Teodozije izvodio iz Temistijeve nauke dva djelovanja t. j. dva principa quod djelovanja — dvije Kristove osobe. Što se tiče obrane Temistijeve, znamo i ovdje samo toliko, da je uporno poricao dva djelovanja t. j. dva principa quod djelovanja; da je unatoč svoje nauke o neznanju Kristovu ostao kod hipostatskoga ujedinjenja t. j. jedinosti i apsolutne identičnosti osobe Riječi Božje i osobe Isusove. Mnoga izričita mjesta iz Temistijevih djela vele, da je u Kristu jedno djelovanje, jerbo je vazda jedan te isti Krist subjektom božanskih i ljudskih čina.[51]

Spomena je vrijedno povrh toga, da se Temistije obara na Teodozija, što ovaj uči „jedno božansko djelovanje" u Kristu. Sveti Oci — kaže on — nijesu govorili o jednom božanskom djelovanju, jer jednomu te istomu Kristu pridijevaju čudesa i obične ljudske čine.[52] Valja govoriti

[51] Op. c. str. 893; 896; 897; 1240.

[52] *. . . οἴγε μὲν ὅσιοι πατέρες μίαν ἀπολύτως εἶναι ἔφασαν τὴν ἐνέργειαν, καὶ οὐ κατά γε τουτονὶ περικλείουσι ταύτην εἰς θεοπρεπῆ μόνον, ἢ γοῦν ἑτέραν ἀνθρωπίνην οὕτως καθυπεμφαίνουσιν· ἀλλ' ὡς πὰρ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ πάντων ενεργουμένων, ὅσα κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐστὶ θεοπρεπῆ καὶ ἀνθρώπινα, μίαν ἀπαξαπλῶς, ὥσπερ ἔφθην εἰπών, τοῦ Χριστοῦ φασὶ τὴν ἐνέργειαν. . .* str. 1240.

naprosto o „jednom Kristovom djelovanju", „o jednom Kristovom teandričkom djelovanju," kako to uči Severije[53] pozivajući se na Dionizija Areopagitu,[54] ako ne ćemo da s metnemo s uma djelovanje čovječanskoga elementa u Kristu, pošto je on, vazda jedan te isti, bio principom božanskih i ljudskih djela. Ljudske čine u Kristu reduplikativno kao takove ističe Temistije jednako kao i apsolutnu identičnost njegove božanske osobe. Teodozijev mu se modus loquendi ne sviđa, jer mu se čini, da ovakovim načinom govorenja ne računa s Kristovim čovječanskim elementom. On se međutim mogao uvjeriti o Teodozijevoj ortodoksnosti tako, te je i Kollutova obrana Teodozijevih nazora bila suvišna.

Temistije uopće rado govori o „jednom Kristovom teandričkom djelovanju". On se povodi, — kako sam veli — za Pseudo-Dionizijem, koji također pod konac 5. vijeka uči, da je u Kristu kao u Bogu-čovjeku „novo teandričko djelovanje".[55] U kojem smislu valja čine Kristove nazvati teandričkima, uči nas later. koncil (649 g.) kada veli: „Si quis secundum scelerosos haereticos deivirilem operationem, quod Graeci dicunt *θεανδρικήν*, unam operationem inscipienter suscipit, non autem duplicem esse confitetur secundum ss. Patres, hoc est divinam et humanam, aut ipsam deivirilis, quae posita est, novam vocabuli dictionem unius esse designativam, sed non utriusque mirificae et gloriosae unitionis demonstrativam: condemnatus sit".

Djelovanja Kristova mogu se u trostrukom smislu zvati teandričkima. Sensu generali — veli Einig — vocari possunt operationes deiviriles actiones Christi omnes, tum quas operatur

---

[53] *"Οτι γάρ τοι καὶ ὁ μακάριος Σεβῆρος περὶ Χριστοῦ λέγων, ὡς τὰ μὲν θείως, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως ὁ αὐτὸς ἐνήργησε, τὸ τῆς ἐνεργείας θεανσρικὸν οὐ μόνον, μέντοι θεοπρεπὲς ὁμοίως δεῖξαι προῄρητο, καταθεάσασθαι ῥᾷον. . . .* str. 784. Isp. Fr. Diekamp, Doctrina sanctorum Patrum de incarnatione, Münster, 1907., str. 314.

[54] *'Η γὰρ διὰ πάντων ἰοῦσα τῶν δε θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐνέργεια τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἄλλη τίς ἦν καὶ ἄλλη, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ, δηλονότι ὡς ἑνὸς οὖσα καὶ τοῦ αὐτοῦ. διὸ καὶ θεανθρικὴν αὐτὴ ὁ Αρεοπαγίτης ἐκάλεσε Διονύσιος* . . . Ib. *Ει' δὲ αὐτὴ μόνον θεοπρεπής, ἀλλ' οὐ θεανθρική, καθὰ πολλάκις εἰρήκαμεν, μηδὲν καθ' ὑμᾶς ἐνεργείτω* . . . Ib.

[55] . . ., *ἀλλ' ἀνδρωθέντος θεοῦ καινήν τινα καὶ τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος* . . . Ep. ad Caium. O Pseudo-Dioniziju Areopagiti isp. Bardenhewer, Patrologie, III. izd. Freiburg (Breisgau) 1910., str. 462—465.

*

per naturam divinam tum quas per naturam humanam operatur; idque ratione suppositi agentis: nam incarnatione peracta neque Verbum quid operatur carne veluti nudatum, quacum est semper hypostatice unitum, neque Christus homo quidquam agit divinitate desertus, cum semper homo ille sit Deus...

Sensu speciali deiviriles dici possunt operationes Christi humanae, tum quia ex una parte principium, quo eliciuntur, natura humana est, ex altera parte haec natura humana ipsius Verbi est propria, tum quia nulla est operatio naturae humanae quin dirigatur per naturam divinam tamquam principium suum ἡγεμονικόν. ... Sensu specialissimo vocantur operationes deiviriles actiones Christi miraculosae, sc. actiones divinae (quae ut tales proprie non sunt nisi una operatio eaque communis tribus personis), quibuscum natura humana concurrit tamquam medium atque instrumentum ad effectum supernaturalem producendum; eae sc. operationes, quas Patres mixtas vocant ...[55] Znademo za Severijance, da su se za religijske disputacije u Carigradu g. 531. ili 533. pozivali na Pseudo-Dionizija.[56] Oni govore i o „jednom teandričkom djelovanju" t. j. o jednom teandričkom principu quod djelovanja t. j. o jednom Bogu—čovjeku.[57] Temistije se povodi za Severijem[58] te govori kako vidjesmo u istom smislu o jednom teandičkom djelovanju Kristovom. Ne pripada on dakle među one monofizite, koji su tobože iskrivili nauku Dionizijevu te stali govoriti o „jednom Kristovom teandričkom djelovanju, da time označe jedan princip quo djelovanja," koji je tobože nastao, u koliko se božanski princip quo djelovanja smiješao sa čovječanskim.

Temistije je vazda sebi dosljedan. On se izražava na monofizitističku, ali je ortodoksan u objektivnom pogledu. On neće da bude nestorijanac. I on priznaje jedno teandričko djelovanje u Kristu t. j. jednu Kristovu osobu kao teandrički principium quod djelovanja. Odatle pako izvodim analogno kao i u prva dva slučaja, da je

---

[55] Denz. Ench. br. 268.— De Verbo incarnato Treveris, 1899. str. 61—62.
[56] Bardenhewer, Ib.
[57] Lebon, op. c. str. 443—458.
[58] Severije se često služio izričitim riječima Dionizijeve rečene formule Isp. Diekamp, Doctrina, na pr. str. 309.

istinit sadržaj onoga fragmenta, što sam ga ovdje uzeo za osnov argumentacije, da se naime Temistije obarao na one koji su tvrdili, da je Kristovo čovječanstvo dionikom sveznanja, budući da je u njega jedno božansko djelovanje."

IV.

Imademo napokon jedan fragmenat, koji se čitao na oba rečena crkvena sabora. Temistije se naime ograđuje protiv Teodozijevih izvoda veleći, da on ne ispovijeda „dvije volje" (*δύο θελήσεις*) u Kristu — a još manje dvije međusobno oprečne volje — za to, što Atanazije kaže, da je Krist pokazao „*δύο θελήματα*" za vrijeme svoje muke. Jedan je Krist, jedna dakle u njega i volja, koja se pokreće sada na ljudski, sada na božanski način.[59]

Atanazije se doista pozivlje na riječi Kristove: „Pater si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat" i „Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma," te dodaje: „... duas voluntates ibi ostendit (t. j. Krist): alteram humanam quae est carnis, alteram divinam quae Dei est."[60], Atanazije se dakle pozivlje na navedene riječi Kristove, da njima pokaže, e su u Kristu dvije volje t. j. dvije fizičke moći htijenja. Riječju „*θελήματα*" hoće on da označi obe Kristove fizičke moći htijenja s odgovarajućim činima, o kojima nam pripovijeda evanđelje. Čovječansku volju Kristovu prepuštenu samu sebi označuju riječi: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Istu čovječansku volju, u koliko je pod utjecajem božanske njegove volje spremna da prigrli put muka, označuju riječi: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Atanazije nije misli svojih riječima posve do kraja razvio. To će možda i biti razlogom, da Stentrup spominjući ovaj Atanazijev tekst veli: „Athanasius hic significare videtur,

[59] *Οὐ γὰρ ἐπείτοι ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος δύο θελήματα ἔφη τὸν Χριστὸν δεικνύναι κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρόν, ἤδη και δύο θελήσεις αὐτῷ περιθήσομεν, καὶ ταύτας μαχομένας ἀλλήλαις, κατὰ τοὺς σοὺς τούτους συλλογισμούς. ἀλλ' εἰσόμεθα εὐσεβῶς τὴν ὡς ἑνός μίαν θέλησιν τυῦ Εμμανουὴλ, πῇ μὲν ανθρωπίνως κινεῖσθαι, πῇ δέ θεοπρεπῶς* . . . 843; 1201.

[60] . . . *δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκός, τὸ δὲ θεϊκόν, ὅπερ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς παραιτεῖται τὸ παθός· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πρόθυμον.* De Incarnatione Dei Verbi et contra Arianos c. 21.

voluntatem illam, qua mortem Christus deprecatus est, humanam, eam vero, qua promptum se ad eamdem tolerandam obtulit, divinam fuisse. Quod probari prorsus non potest. Non enim Christi, quatenus Deus est, sed quatenus homo est, sunt verba: Non mea voluntas, sed tua fiat. An putas, Christum secundum divinam naturam deprecatum esse Patrem, ac secundum divinam naturam postulare, ut non sua, sed Patris fiat voluntas, quam non aliam habet nisi paternam? Si vero secundum humanam naturam haec egisse Christum constet, igitur voluntas ea, qua promptum ad mortem obeundam se praebuit, non divina, sed humana fuit...[61] Primjedba je Stentrupova u sebi posve opravdana, samo što se čini, da je on ne osniva na Atanazijevom tekstu — i u toliko se meni čini suvišnom, jerbo držim, da to isto hoće — pogotovo uzme li se u obzir kontekst — Atanazije da kaže svojim riječima, koje sam naveo.

Držim da je Temistije izrabio ovu scenu Kristovu, što je spominje Atanazije, da njome dokaže, e je Krist bio podvržen neznanju. Nije moja kombinacija bez osnova, kada znamo, da su se Temistijanci uopće pozivali na sv. Pismo, da dokažu svoju nauku o Kristovu neznanju; kada imademo pred očima da se Temistije brani od Teodozijevih napadaja baš radi ove nauke; kad napokon vidimo i moderne Agnoete, koji također izrabljuju spomenutu Kristovu scenu kao na pr. Schell,[62] koji drži, da je samo neznanje Kristove čovječje duše može da protumači tjeskobu, što ju susrećemo u Kristu, kadno se približava smrtnoj borbi. Da je Krist imao pogled u budućnost te vidio slavu, koja ga čeka, ne bi na njem toliku tjeskobu zamijetili.

Teodozije izvodi iz nauke Temistijeve „dvije volje" (δύο θελήσεις) t. j. dva principa quod htijenja u Kristu, protiv česa se, kako vidjesmo, Temistije obara veleći da nipošto ne priznaje u Kristu „dvije volje" (δύο θελήσεις) t. j. dva principa quod htijenja, nego samo jedan princip, koji se pokreće sad na ljudsku sad na božansku. Temistije piše i protiv Kolluta, da je u Kristu jedna volja kao i jedno znanje i djelovanje. Nepromjenljivo biće kao što je Bog; biće koje je nad svakom patnjom, — veli on — u povodu ljudskih motiva uklanja se voljom svojom muci,

[61] Op. c. str. 841—842.
[62] Op. c. str. 136—150.

a u povodu božanskih motiva ohrabruje se za muku. Oboje čini u koliko je čovjek.[63] Evo ispravno tumačenje Atanazijevih misli. Posve isto vele katolički bogoslovi, kada sa sv. Tomom uče, da se Kristovim riječima: transeat a me calix iste, označuje „voluntas humana, quae est ut natura" a riječima: „verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat" „voluntas humana quae est ut ratio"[64]

Temistije posmatra dakle izričito jedino osobu u Kristu, koja je subjektom htijenja (koju zove θέλησις) te čine božanske i čovječanske volje (t. j. θελήματα); a ove posljednje pretpostavlja i uključuje kao međusobno nepomiješana principia quibus, dakle kao dvije fizičke moći htijenja. Dakle slijedi iopet, da je Temistije pridijevao neznanje Kristovoj čovječjoj duši.

Isti monoteletizam ispovijedao je i Severije, kako to svjedoči Lebon.[65] Ne mogu da se složim s uvaženim mladim francuskim naučnjakom u tomu, što veli, da se Severije na nikakav način ne osvrće na Kristove fizičke moći htijenja,[66] Dokazi, što ih Lebon navodi za monoteletizam Severijev, pokazuju, da Severije uključuje vazda božansku i čovječju fizičku moć htijenja, kadagod govori o činima obiju Kristovih volja.

* * *

Dvije su me tendencije vodile kod ove moje rasprave. Prije svega nastojao sam novim dokazima dokazati, da su Agnoete kao pristaše Severija, patrijarke razlikovali u Kristu božansku narav nepomiješanu s čovječanskom, te Kristu kao čovjeku pridijevali neznanje. Dok Temistiju jedinost i absolutna identičnost božanske osobe Riječi s osobom Isusovom nije zaprekom, da mu kao čovjeku pridijeva neznanje, Temistijevim protivnicima je baš hipostatsko ujedinjenje naravi u Kristu osnovom, na kojemu oni grade ono relativno sveznanje, što ga pridijevaju Kristu. Što se tiče mo-

[63] Ib. str. 893. Da je tako Temistije učio, svjedoči i Maksim, bogoslov VII. vijeka, koji je pobijao monoteletizam. Isp. Migne, P. G.. sv. 91. str. 172.

[64] Isp. Billot. De Verbo incarnato, Roma 1904., str. 296—297.

[65] Op. c. str. 458—466.

[66] L' attention de Sévère ne se porte nullement sur deux facultés de volonté, mais bien sur des actes de volonté dont il admet la différence ... Ib.

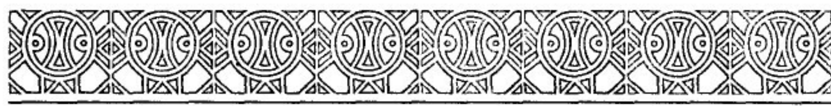
tiva, koji su Temistija vodili u njegovoj nauci, to ih ne možemo razabrati iz ovih fragmenata. No mi znamo, da su to bili soteriološki: kako nam to svjedoči Anatolije, aleksandrijski đakon. Tako sam novim dokazima obezkrijepio teorije doktora Schmida te Schella i Lebretona, o kojim sam govorio u prošlogodišnjoj „Bog. Smotri." Protiv modernista, a napose Losy-a[67] utvrdio sam patristički dokaz iz 6. vijeka, za relativno sveznanje Kristove čovječje duše.

Drugotni cilj mi je bio osvijetliti monoteletizam i monergetizam 6. vijeka. Spomenuti pisci a s njima i mnogi drugi upotrebljavaju izraze: spoznanje (*γνῶσις*), djelovanje (*ἐνέργεια*) i htijenje, volja (*θέλησις*) u konkretnom smislu kao što i izraz narav (*φύσις*) t. j. ovi izrazi njima označuju konkretno biće s individualnim svojim bivstvovanjem; subjekat, koji spoznaje hoće i djeluje. Dok nama dakle jedno spoznanje (*μία γνῶσις*), jedna volja (*μία θέλησις*) i jednodjelovanje (*μία ἐνέργεια*) označuje zapravo jedan fizički princip quo znanja, htijenja i djelovanja, njima je to jedna osoba, jedan subjekat, principium quod, kojemu treba da pridijevamo sve čine rečenih moći.[68] Nijesu dakle spomenuti pisci osuđeni kao heretici na lateranskom i carigradskom koncilu poradi svoje nauke u objektivnom smislu nego poradi svoga načina govorenja. Kada sam se bio uvjerio o objektivnoj ortodoksnosti ovoga monoteletizma i monergetizma, puklo mi je pred očima i zapitao sam se odmah: zar nam ne bi ovaj monoteletizam i monergetizam mogao unijeti svijetla u monoteletizam i monergetizam — 7. vijeka — dakle u Honorijevo pitanje? **Nije li možda između Honorija i Sergija, carigradskoga patrijarke bilo govora o monoteletizmu i monergetizmu ove vrsti?** No o tom, ako Bog dade, u slijedećem broju.

[67] Lamentabili, prop. 32., 33., 34., Deuz. br. 2032., 2033., 2034. Autour d'un petit liore, str. XXII., XXIII., 138--139; 148—149.

[68] *Μία μὲν γὰρ ἡ γνῶσις ἐπὶ Χριστοῦ, καθάπερ καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. καὶ γὰρ εἷς ἦν ὁ γινώσκων, ὥσπερ ἀμέλει τοι καὶ θέλων καὶ ἐνεργῶν* . . . str. 893. Isp. Diekamp, Doctrina, str. 314.





Prijelaz s jednog katoličkog obreda na drugi.

Piše: Dr. Ivan Angelo Ruspini.

I. Crkva hoće, da se latinski (rimski) obred, kao obred rimske crkve, koja je mati i glava sviju crkvi, u svojoj cjelovitosti očuva i uzdrži. Hoće takogjer, da se netaknuti očuvaju i uzdrže razni istočni katolički obredi, jer im je to pri sjedinjenju zajamčila i jer se inače samo sjedinjenje pogibelji izvrgava. U savezu s tim zabranjuje crkveno pravo općenito prijelaz s jednog kat. obreda na drugi i dopušta ga samo iznimno iz važnih razloga i uz dozvolu ili privolu nadležne oblasti.

1. Sveta je stolica u predmetu prijelaza s jednog kat. obreda na drugi izdala premnoge odredbe i u svima se naročito ističe, da je taj prijelaz (bez važnih razloga i) bez dozvole nadležne oblasti zabranjen.

a) U konstituciji Benedikta XIV. „Etsi pastoralis"[1]) dd. 26. Maii 1742. §. 2. n. XIII. i XIV. propisuje se:[2]) Latin i Grk

[1]) Bullarium Benedicti XIV. Romae 1740. Tom. I. p. 75. ss; Dane Reba, Izbornik za crkveno-pravne odnose različitih katol. obreda s obzirom na istočno katoličku crkvu u Hrvatskoj. Križevci 1911. p. 85, ss.

[2]) „N. XIII. Quem ritum semel in baptismo sunt professi, sive Latinum, sive Graecum, in eo institui, et educari debent, nec ad alium possunt transire, si Latinum semel susceperint, ritus enim Latinus propter suam praestantiam, eo quod sit ritus Sanctae Romanae Ecclesiae omnium Ecclesiarum Matris, et Magistrae, sic supra Graecum ritum praevalet, maxime in Italicis regionibus, ubi latinis Episcopis Graeci subjecti sunt, ut non modo ab ipso ad Graecum transitus nullatenus permittatur; verum etiam a Graecis semel assumptus, absque Apostolica dispensatione deseri nequeat. N. XIV. Quod si Infans Graecum ritum in Baptismate susceperit, tunc requirendus est primum Patris Graeci consensus, deinde Episcopi Latini licentia, ut possit Mater La-

(Grko-katolik) ima se poučiti i uzgojiti u onom obredu, što ga je (propisno) na krštenju primio, te ne može prijeći na drugi obred, ako je jednom Latinski primio; latinski bo obred radi svog odličja, koje je u tom, što je obred sv. rimske crkve, majke i učiteljice sviju drugih crkvi, prevladava nad grčkim obredom, napose u Italskim krajevima, gdje su Grci podvrgnuti latinskim biskupima, tako, da se nesamo nikako ne dozvoljava prijelaz (s latinskoga) na grčki obred, nego se i ne dozvoljava povratak na grčki obred onomu, koji je jednom latinski primio izim uz dispenzu sv. Stolice. Odrasli, ako su klerici sekularni ili regularni, ma i u nižim samo redovima, ne smiju prijeći na latinski obred bez izrične dozvole sv. Stolice; ako su pako svjetovnjaci (laici), može im prijelaz na latinski obred dozvoliti biskup iz primjerenih razloga, nu cijeloj općini može to dozvoliti samo sv. Stolica.

Konstitucija ova izdana je za tako-zvane Grko-Italce (Graeco-Itali) u Italiji i na susjednim otocima, te imade pred očima njihove posebne prilike. Zato se njene ustanove ne mogu protegnuti na ostale katolike istočnih obreda, što je Benedikt XIV. u toj svojoj konstituciji i sam izrično naglasio[3]).

---

tina Filium suum Graece baptizatum ad Latinas coeremonias traducere. Adultis autem, si quidem sunt Ecclesiastici, in quocumque Ordine minori, vel etiam majori constituti, Saeculares, vel Regulares, a ritu Graeco ad Latinum sine expressa Sedis Apostolicae licentia transire non licet: si Laici, ut ad ritum Latinum transire possint, Episcopus Dioecesanus pro sua prudentia permittere valeat; Non tamen Communitati Graecorum, sive Albanensium huiusmodi, sine Sedis Apostolicae licentia sed solum privatis personis, attenta uniuscuiusque necessitate".

[3]) „N. XXIV. His insuper, quae superius in quacunque parte Italo-Graecis concessimus, indulsimus, declaravimus, praecepimus, ordinavimus, et interdiximus, seu prohibuimus, Graecorum in Oriente sub propriis Catholicis Episcopis, Archiepiscopis, vel Patriarchis commorantium, et aliarum Christianarum Nationum quorumcumque Rituum a Sancta Sede approbatorum seu permissorum, juribus qualibuscumque, si quae illis de jure, vel ex consuetudine, vel alias quomodolibet legitime competant: aut Apostolicis Constitutionibus, vel Conciliorum Generalium, aut Particularium, seu Congregationum Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium Decretis quae super Ritibus Graecorum, seu aliorum Orientalium emanarunt, ullo pacto praejudicatum, vel praejudicium ullum quantumvis minimum illatum esse non intendimus, idque expresse declaramus, pro declarato, et in qualibet huius nostrae Constitutionis, seu dispositionis parte pro repetito haberi volumus et mandamus".

b) U konstituciji Benedikta XIV. „Demandatam coelitus"[4]) d. d. 24. Dec. 1743. § 15. propisuje se[5]): Zabranjujemo izrično svakom i pojedinom Melhitu-katoliku grčkoga obreda, da na latinski obred prijegje. Misijonarima pako strogo nalažemo, i to pod kaznama niže navedenima, da se ne usude koga od ovih nagovarati na prijelaz s grčkoga obreda na latinski, ili ako bi ga tko sam želio, da se ne usude dopustiti mu prijelaza bez dozvole sv. Stolice.

Konstitucija ova upravljena je na antiohijskog patrijaru grčko-melhitskog i vrijedi neposredno za njegovo područje i njegove vijernike.

c) U konstituciji Benedikta XIV. „Allatae sunt"[6]) dd. 26. Julii 1755. §§ 20. i 21. ustanovljuje se:[7]) Budući da se latinskim

---

[4]) Bull. Ben. XIV. Tom. I. p. 129 ss; Izbornik, p. 79 ss.

[5]) „§ 15. Praeterea omnibus, et singulis Melchitis Catholicis Graecum Ritum servantibus, ad Latinum Ritum transire deinceps expresse vetamus. Missionariis vero omnibus districte mandamus, sub poenis etiam infra exprimendis, ne cuiquam ex illis huiusmodi transitum a Graeco ad Latinum Ritum praesumant, aut etiam cupientibus, inconsulta Apostolica Sede permittant".

[6]) Bull. Ben. XIV. Tom. IV. p. 175 ss., Izbornik, p. 71. ss.

[7]) „§ 20. Peracta in Florentino Concilio Unione, quam superius memoravimus quidam ex Latinis Catholicis, in Graecia commorantes, arbitrati sunt, fas sibi esse a Latino Ritu ad Graecum transire, allecti fortasse ea libertate, quam noverant Graecis praeservatam, retinendi post Ordinem Sacrum uxores, quas duxerant, antequam eumdem Sacrum Ordinem suscepissent. Verum Nicolaus V. Pontifex Maximus opportunum huic corruptelae remedium afferre non praetermisit, uti colligitur ex ejus Constitutione tom 3. part 3. Bullarii recenter Romae editi pag. 64.: „Pervenit ad aures nostras, quod in Locis, quae Catholicis in Graecia subjecta sunt, multi Catholici, Unionis praetextu, ad Graecos *impudenter transeunt Ritus. Mirati admodum sumus, mirarique non* desistimus, nescientes, quid sit, quod eos a consuetudine, ac Ritibus, in quibus nati, enutritique sunt, in alienigenarum Ritus transposuit: nam etsi laudabiles Orientalis Ecclesiae Ritus sint, non licet tamen Ecclesiarum Ritus permiscere, neque id unquam Sacrosancta Synodus Florentina permisit". Cum Latinus Ritus is sit, quo utitur Sancta Romana Ecclesia, quae Mater est et Magistra aliarum Ecclesiarum, reliquis omnibus Ritibus praeferri debet: Ex quo porro sequitur, haud licere a *Latino Ritu ad Graecum transire*; nec illis, qui semel a Ritu Graeco, vel Orientali, ad Latinum transierunt, integrum esse ad pristinum Graecum Ritum reverti, quemadmodum patet ex nostra Constitutione: Etsi Pastoralis 57. §. 2. num. 13. Bullarii nostri Tom. I., nisi forte peculiares quaedam intercederent circumstantiae, quae impertiendam hac super re dispensationem suaderent; sicuti superioribus temporibus aliquando, et nunc etiam accidit in Collegio Maronitarum huius nostrae Urbis, in quo, cum quandoque reperiatur aliquis Societatis Jesu Sacerdos, qui So-

obredom služi sv. rimska crkva, koja je mati i učiteljica sviju drugih crkvi, to valja obred latinski pretpostaviti svim drugima. Iz toga slijedi, da nije dozvoljeno s latinskog na grčki (istočni) obred prijeći i da nije dozvoljeno onomu, koji je jednom s grčkog na latinski prešao, povratiti se na prijašni grčki obred, kako je to u konstituciji „Etsi pastoralis“ § 2. n. 13, razloženo, izim ako bi sv. Stolica taj povratak iz posebnih razloga dopustila; tako se već dogagjalo prije a dogagja se i danas u zavodu Maronita u Rimu, da sv. Stolica svećeniku Isusovcu, koji je prije ustupa u družbu isusovačku dobio oprost da može iz grčkog na latinski obred prijeći, naknadno oprost podijeli da smije u tom zavodu služiti po obredu sirskom i kaldejskom i to u svrhu pouke pitomaca zavoda u tim obredima. Rečeno se razabire iz

cietatem ingrediens, dispensationem obtinuit transeundi ad Latinum Ritum, nonunquam cum eo dispensatur, ut in Ecclesia memorati Collegii Missam celebret Ritu Syriaco, et Chaldaico, Divinumque Officium juxta eundem Ritum persolvat, nempe ut Alumnos in eodem Collegio degentes Ritum ipsum edoceat. Id liquido apparet ex pluribus Decretis Congregationis Sancti Officii, uno videlicet dato die 30. Decembris anno 1716., altero die 14. Decembris anno 1740., nec non ex alio recentiori, quod Nos die 19. Augusti anno 1752. jussimus expediri. § 21. Haec transitum de Latino ad Graecum Ritum spectant. Nunc autem verba facientes de transitu ab Orientali, et Graeco ad Latinum Ritum, libere affirmari potest, transitum huiusmodi, non aeque ac primum, interdici; sed tamen nequaquam licere Missionario, Graecum et Orientalem, ad Catholicae Ecclesiae unitatem reverti exoptantem, inducere, ut proprium Ritum dimittat, cum ex hac agendi methodo, gravissima detrimenta, sicuti paulo ante innuimus, promanare possint. Melchitae Catholici libenter olim a Graeco Ritu ad Latinum transibant; sed vetitum id ipsis fuit, monitique Missionarii, ne illis suaderent huiusmodi transitum; cuius permissio est privativo Apostolicae Sedis judicio reservata, uti manifestum fit ex nostra Constitutione: Demandatam 85. § 15. Bullarii Tom. I.: „Praeterea omnibus et singulis. etc.“ Consentanea sunt Decreta Urbani VIII. Praedecessoris nostri quoad Ritum Graeco-Ruthenum, edita in Congregatione Propagandae Fidei coram ipso habita die 7. Februarii, ac die 7. Julii anno 1624. Quamvis autem aegrum videri posset liberam Italo-Graecis relinquere facultatem transeundi, si liberet a Graeco Ritu ad Latinum, cum ipsi inter nos versentur, et Latino Episcopo subjiciantur; tamen constitutum est, ut Sedis Apostolicae auctoritas ad id omnino requiratur, si de Ecclesiasticis tam Saecularibus, quam Regularibus agatur: Si vero Laici, et Saeculares transitum huiusmodi postulaverint, Episcopi sufficiat licentia, quam ob justas, ac legitimas causas, certis quibusdam personis moderate impertiri potest, numquam vero integrae Universitati: In hac enim facti specie Apostolicae Sedis auctoritate opus est, ut videre est in saepe memorata nostra Constitutione: Etsi Pastoralis 17. § 2. num. 14. Bullarii nostri Tom. I.“

raznih dekreta Congreg. S. Officii, jednoga dd. 30. Dec. 1716. drugoga dd. 14. Dec. 1740., a i iz najnovijega našega (Benedikta XIV.) dd. 14. Aug. 1752. — Ovoliko o prijelazu s latinskog na grčki obred. Što se pako tiče prijelaza s grčkog na latinski, to je i ovaj zabranjen, ali ne u istoj mjeri. Nije dozvoljeno misijonaru, da grkokatolika nagovara na prijelaz s grčkog na latinski obred, jer bi iz toga nastati mogle velike štete. Katolički Melhiti nekoč su rado prelazili na latinski obred, ali im je to zabranjeno bilo i misijonari opomenuti, da ih ne nagovaraju na prijelaz; jedino sv. Stolica može dozvoliti takav prijelaz, kako se vidi iz konstitucije „Demandatam coelitus“ § 15. Suglasna je s tim odredba Urbana VIII., izdana preko Congr. de Prop. Fide 7. Febr. i 7. Jul. 1624. u pogledu grčko-rusinskog obreda. Premda bi se moglo pričiniti opravdanim, da se Grko-Italcima (Graeco-Itali), koji u Italiji žive te su podvrgnuti latinskim biskupima, dopusti sloboda glede prijelaza na latinski obred, ipak je odregjeno, da je za to potrebna dozvola sv. Stolice, ako se radi o prijelazu klerika ili općine, a dozvola biskupa, ako se radi o prijelazu pojedinca lajika, kako je vigjeti iz konstitucije „Etsi pastoralis“ § 2. n. 14.

Konstitucija ova upravljena je na misijonare zaposlene u područjima, koja su podvrgnuta jurisdikciji istočnih kat. patrijara, pa zato vrijede njene ustanove za spomenuta područja i vijernike grko-katoličke u njima. Nu pošto se u tim ustanovama, a to valja i za konstituciju „Demandatam coelitus“ gore pod 1.) c) navedenu, samo odrazuje opća norma crkvenoga prava mjerodavna za odnošaje izmegju latinskog i grčkih obreda, mogu i moraju se iste ustanove u pomanjkanju posebnih drugih uporaviti i na grkokatolike, koji žive izvan područja istočnih patrijara pod jurisdikcijom biskupa svoga obreda, pače „servatis servandis“ i na grkokatolike, koji živu pod jurisdikcijom latinskih biskupa.

d) U konstituciji Leona XIII. „Orientalium dignitas ecclesiarum“ dd. 30. Nov. 1894. odregjuje se (u uvodu)[8]): Ustanove konstitucije Benedikta XIV. „Demandatam coelitus“ protežu se

[8]) „Itaque rerum capita quae sequuntur visa sunt in Domino praescribenda et sancienda ut facimus Apostolica fulti auctoritate; jam nunc declarantes velle nos atque edicere eadem Benedictina decreta, quae de Graecis Melchitis primitus data sunt, fideles omnes cuiusvis in Oriente ritus universe attingant“.

izrično na sve grkokatolike na istoku. Pod n. VII. propisuje se[9]: Istočnjaci (katolici istočnog obreda), koji su latinski obred primili, ma i dozvolom sv. Stolice, mogu uz dozvolu sv. Stolice povratiti se na prijašnji obred. — I ovgje se dakle ističe, da je za prelaz potrebna dozvola sv. Stolice.

Konstitucija ova izdana je za područje istočnih patrijara. Pošto je bila dostavljeua i grkokatoličkim ordinarijima u našoj monarkiji i pošto su se konstitucije Benedikta XIV. „Demandatam coelitus" i „Allatae sunt" primjenjivale i na grkokatolike izvan područja istočnih patrijara, moglo se ne bez temelja misliti, da se mogu i ustanove Leonove konstitucije na nje primjenjivati. Megjutim izjavila je Congr. de Prop. Fide na upit Szatmarskog biskupa preko bečkog nuncija dne 28. prosinca 1898., da se konstitucija „Orientalium dignitas ecclesiarum" ne može protegnuti i uporaviti na grkokatolike u našoj monarkiji[10]. Razlog će tomu biti, što se u konstituciji Leonovoj posebne nove pogodnosti daju istočnim obredima, koje su posve zgodne i umjesne za područje istočnih patrijara, a manje zgodne i umjesne izvan toga područja. S toga se ne će moći njene ustanove primjenjivati na grkokatolike izvan područja istočnih patrijara uopće, a ne samo ne na grkokatolike u našoj monarkiji.

e) U konstituciji Pija X. „Ea semper" dd. 14. Jun. 1907. art. XXII. i XXIII. odregjuje se[11]: Rusinski laici, stalno nasta-

[9]) „Orientalibus qui ritum latinum, etiamsi ex pontificio rescripto, susceperint, revertere ad pristinum, Apostolica Sede exorata, licebit".

[10]) Izbornik p. 25: „Nunciatura Apostolica, Vienna 28. Dec. 1898. Oggetto Nro. 2303. Ilme ac Revdssome Domine! Amplitudinis Tuae Illmae ac Revmae dubium: utrum, nempe, dispositiones Constitutionis Apostolicae „Orientalium dignitas Ecclesiarum" applicari etiam possint fidelibus ritus orientalis in Imperio Austro-Hungarico existentibus, pro meo munere judicio S. Congregationis de propagande Fide suo tempore subjicere non distuli. Jam vero, eadem S. Congregatio, re mature perpensa, ad dubium praedictum respondendum censuit: Negative. — Quamobrem Emmus Dnus Cardinalis Praefectus de Prop. Fide in mandatis mihi dedit, ut expresse Amplitudini Tuae siquificarem, prouti per praesentes exequor: Constitutionem praedictam minime extendi posse fidelibus ritus orientalis in ditione Austro-Hungarica, neque proinde ibidem applicari.

[11]) Izbornik p. 96 (u hrv. prijevodu); A. S. S. 41, 8 (god. 1908.): „Art XXII. Laici rutheni, qui verum et stabile domicilium in Civitatibus Foederatis constituerint, transire possunt ad ritum latinum, obtenta tamen prius, in singulis casibus, venia Apostolicae Sedis. Art. XXIII. Si contingat ut hi quandoque in patriam revertantur, tunc etsi ex Pontificio rescripto ritum latinum susceperint, licebit eis, Apostolica Sede exorata, ad pristinum ritum redire".

njeni u Saveznim Državama Američkim, mogu prijeći na latinski obred, ako u svakom pojedinom slučaju dobiju dozvolu sv. Stolice. Vrate li se kasnije iz Amerike u domovinu, moći će uz dozvolu sv. Stolice prijeći na svoj prijašnji obred.

Ovom se konstitucijom uregjuju prema posebnim prilikama megjuobredni odnošaji Rusina u Saveznim Američkim Državama. Zato njene ustanove vrijede samo za Rusine u tim državama, te se ne mogu primjenjivati na Rusine izvan tih država, niti na ostale grkokatolike (katolike istočnih obreda).

f) U dekretu Congr. de Prop. Fide dd. 18. Aug. 1913. cap. III, art. 25. i 26. odregjuje se[12]): Onim Rusinima, koji su se stalno nastanili u Kanadi, može dopustiti prijelaz na latinski obred samo kongregacija de Propaganda Fide i to iz važnih razloga i saslušavši prije mnijenje rusinskog biskupa u Kanadi. Vrate li se kasnije u domovinu (iz Kanade), mogu uz dozvolu sv. Stolice prijeći na svoj prijašnji obred.

Dekretom ovim uregjuje se megjuobredni odnošaji Rusina u Kanadi, prema posebnim njihovim tamošnjim prilikama, pa se zato ustanove njegove ne mogu primjenjivati drugima.

g) U dekretu Congr. de Prop. Fide dd. 7. Febr. i 7. Jul. 1624. odregjuje se[13]): Ne smije nijedan katolik rusinskog obreda,

[12]) A. A. S. 5, 397 (g. 1913.): „Art. 25. Transitus a ritu rutheno ad latinum laicis ruthenis qui verum et stabile domicilium in regione Canadensi constituerint, concedi nequit nisi a S. Congregatione de Propaganda Fide pro negotiis Ritus Orientalis, gravibus et justis de intervenientibus causis ab ipsa S. Congregatione cognoscendis, audito Episcopo rutheno Canadensi. Art. 26. Si vero contingat ut hi quandoque in patriam revertantur, tunc etsi ex pontificio rescripto ritum latinum susceperint, licebit eis, Apostolica Sede exorata, ad pristinum ruthenum ritum redire".

[13]) Izbornik p. 10: „Ad conservandam pacem, et concordiam inter Ruthenos unitos, et ob alias gravissimas causas Sanctissimus in Christo Pater et D. N. Urbanus Divina Providentia Papa VIII. de consilio et assensu Fratrum suorum S. R. E. Cardinalium Congregationis de Propagande Fide decrevit, ne de coetero Ruthenis unitis sive laicis, sive Ecclesiasticis tum saecularibus quam regularibus et praesertim monachis S. Basilii Magni ad latinum ritum quacumque de causa etiam urgentissima sine specialis Sedis Apostolicae licentia transire liceat, et proinde omnibus Archiepiscopis, Eppis et officialibus Ruthenorum unitorum districte praecipiendo mandavit, ne deinceps licentias pro hujusmodi transitu subditis suis, cujuscumque gradus et conditionis existant, concedere praesumant, et Archiepiscopis, Eppis et aliis Praelatis Latinis, et eorum officialibus, ne Ruthenos praedictos unitos ad Latinum ritum transire volentes, quovis praetextu, aut causa, etiam cum licentia Ruthenorum Praelatorum suorum recipere audeant, sub poena nullitatis actus, et aliis arbitrio Sanctitatis Suae, et Romanorum Pontificum successorum suorum transgressoribus infligendis".

bio on laik ili klerik, svjetovnjak ili redovnik, napose pako ne redovnik sv. Bazilija Velikoga, iz nikojega razloga, kakogod bio važan i prešan, prijeći na latinski obred bez posebne dozvole sv. Stolice. Savezno s tim zabranjuje se svim rusinskim nadbiskupima, biskupima i ostalim službenicima, da ne smiju svojim vjernicima dopustiti prijelaza na latinski obred, a latinskim se opet poglavarima zabranjuje, da ne smiju nikoga primiti na latinski obred. Nijedan prijelaz, ako je poduzet bez posebne dozvole sv. Stolice, nema pravne vrijednosti, a krivce će kazniti sv. Stolica.

Dekret ovaj govori, kako se iz samog teksta vidi, općenito o prijelazu s rusinskog na latinski obred.

h) U takozvanoj „Galičkoj konkordiji" (Concordia Galiciana) odregjuje se pod A) a)[14]): Svako imade ostati u svom obredu. Premnogim već konstitucijama i dekretima zabranjeni svojevoljni prijelaz latinskog na rusinski obred i obratno nanovo se i najstrože zabranjuje i ništetnim proglasuje. Nije dakle nikomu dopušten prijelaz iz jednoga obreda na drugi bez dozvole sv. Stolice. Samo u slučaju prijeke nužde može se iz važnih razloga prijeći s jednoga obreda na drugi uz pismenu dozvolu ordinarija ad quem. Prijelaz takav vrijedi samo privremeno i pod uvjetom, da ga sv. Stolica odobri.

---

[14]) Izbornik p. 27: „Quilibet in suo nativo ritu permanere tenetur, et arbitrarius jam permultis tum ad Missionarios et fideles Orientis, tum ad oras nostras directis Constitutionibus et Decretis reprobatus transitus, denuo ac severissime prohibetur et quomodocumque ad effectum deductus, irritus ac nullus esse declaratur. Quare nemini absque obtenta Sedis Apostolicae facultate ab uno ad alterum ritum transire liceat. Attamen quoniam aliquando urgens necessitas forsitan expostulat, vel rationabiles causae suadere possunt transitum de uno ritu ad alium, idcirco in hisce casibus ritus mutationi fiet locus, sequenti tamen methodo religiose servanda. Ille qui ex uno ad alium ritum transire cupit, preces proprio Ordinario Dioecesano porrigat, causas quae ritus mutationem suadent, accurate et fideliter exponens. Ordinarius scriptotenus sententiam suam super petitione et causis aperiet: hoc autem documentum exhibebitur Ordinario alterius ritus, ad quem transitus expostulatur; atque hic etiam suam sententiam scripto significabit, et omnia transmittet ad S. Sedem, quae vel per se, vel per suum delegatum decernet, utrum transitus permittendus sit nec ne. In casibus autem urgentibus, qui moram non patiuntur, Ordinarius illius ritus, ad quem transitus exposcitur, audito, methodo superius enuntiata, Ordinario alterius ritus, a quo dimittendus est orator, transitum admittet provisorie et sub conditione, si a S. Sede transitus hic confirmabitur".

Konkordija ova sklopljena je izmegju svih ordinarija latinskog i rusinskog obreda lavovske crkvene pokrajine, te je od pape Pija IX. preko Congr. de Prop. Fide dne 6. listopada 1863. prihvaćena i potvrgjena, pa je tako zadobila moć zakona u cijeloj lavovskoj crkvenoj pokrajini.

i) U rješenju Congr. de Prop. Fide dd. 27. April. 1903. izriče se[15]): Sv. kongregacija ne dozvoljava prijelaza s grčko-rumunjskog na latinski obred, osim na temelju pismene privole ordinarija a quo i ad quem. Pismena privola ordinarija potrebna je i onim grkokatolicima, koji stoje pod jurisdikcijom latinskih biskupa. I u onom slučaju, kada postoji pogibelj otpada od katoličke vjere, ako se ne dopusti prijelaz, potrebna je ipak dozvola sv. Stolice.

Rješenje ovo upravljeno je na pomoćnog biskupa u Ostrogonu, a radi općenito o prijelazu Grko-Rumunja na latinski obred.

k) Dosad navedeni propisi govore o prijelazu sa grkokatoličkog na latinski obred (i obratno). Preostaju propisi o prijelazu s jednog Istočnog ili grkokatoličkog obreda na drugi. U dekretu Congr. de Prop. Fide dd. 20. Nov. 1838. odregjuje se[16]): Za prijelaz s jednog grkokatoličkog obreda na drugi potrebna je dozvola sv. Stolice, ako se obred „a quo" i „ad quem" razlikuju tako, da se u jednom kod oltarskog sakramenta rabi kvasni, a u drugom nekvasni kruh; naprotiv, ako se i u obredu

[15]) Izbornik p. 39: „Accepta epistola diei 15. mensis vertentis data sub N. 1485. pergratum mihi est opportunas dilucidationes exhibere quoad petitionem e graeco-rumeno ad latinum ritum transeundi. 1. Itaque haec S. C. nemini concedit veniam transeundi ex uno ad alium ritum nisi intercedat consensus Episcopi a quo et ad quem in scriptis traditus. 2. A praedicta consensione imploranda non eximuntur fideles ritus graeci, qui subjacent iurisdictioni Episcoporum latinorum . . . 4. Fideles ritus graeci, qui ut suum ritum mutare valeant, prius a fide catholica deficiunt et postea latinum amplectuntur, graviter admonendi sunt apostasiam a fide esse detestabile delictum. 5. Ad remedium huic defectioni opponendum iidem recurrant in singulis casibus ad Apostolicam Sedem pro transitu e proprio ad latinum ritum implorando".

[16]) Izbornik p. 157: „Ex Orientalibus nonnulli, uti sunt Armeni et Maronitae, cum Ecclesia latina pro Eucharistia utuntur azymo; alii vero fermentato, Melchitae nimirum, Chaldaei, Syri, et Cophti; nemo proinde a ritu in quo fit usus azymi transire valeat ad ritum in quo conficitur in fermentato, absque beneplacito Sedis Apostolicae, idemque erit servandum circa transitum ex ritu in quo praecipitur usus azymi. Cum autem inter duos ritus permutandos non adest praefatae materiae in Eucharistia disparitas, sufficiat consensus duorum Episcoporum a quo, et ad quem fit transitus".

„a quo“ i u obredu „ad quem“ rabi kvasni, ili ako se i u obredu a quo i u obredu ad quem rabi beskvasni kruh, tad je dovoljna privola obih ordinarija. Šizmatici i heretici, kada prelaze na katoličku vjeru, mogu si po svojoj volji, a da ne trebaju ničije dozvole ili privole, odabrati kojigod katolički istočni obred.

Naknadno je Congr. de Prop. Fide izjavila, da se gornja stavka, koja govori o šizmaticima i hereticima, tiče samo istočnih heretika i šizmatika[17], i to samo onih, koji nisu nikada pripadali kojem katoličkom obredu.[18])

Kako se iz propisa gore pod a)—k) vidi, zabranjen je općenito prijelaz s jednog katoličkog obreda na drugi. Moguć je samo iznimno i to uz dozvolu nadležne oblasti. Nadležna oblast za podjeljenje takove potrebne dozvole jest sv. Stolica: a) ako se radi o prijelazu s latinskog na istočni obred[19]); b) ako se radi o prijelazu, što ga u Italiji i susjednim otocima preduzimaju grko-italski klerici ili cijele grko-italske općine; c) ako se radi o prijelazu, što ga preduzimaju grkokatolici (katolici istočnih obreda), koji nisu grko-italci; d) ako se radi o prijelazu s jednog istočnog obreda na drugi, pretpostavivši, da se u jednom od tih obreda rabi kvasni kruh pri oltarskom sakramentu, a u drugom beskvasni. Sv. Stolica ne daje svoje dozvole (pravilno), a da nije na prijelaz privolio ordinarij (odnosno i ordinarij „a quo“ i

[17]) Decr. dd. 15. Jun. 1876. u Izbornik p. 157: „Decretum illud sancitum die 20. Nov. 1838. agit de transitu ab aliquo ex ritibus orientalibus ad alterum, et nihil omnino statuit de ritu latino neque de iis qui hunc ritum habent vel habere desiderant; et quod ibi statuitur de haereticis et schismaticis ad Ecclesiae sinum redeuntibus, de iis intelligendum est, qui ad orientales ritus pertinent“.

[18]) Decr. dd. 7. April. 1859. u Izbornik p. 157: „Il decreto emanato al 20. Novembre 1838. riguardo al passagio degli orientali da un rito all altro, ed alla facolta che si concede agli eretici ed agli scismatici, di scegliere quel rito orientale che piu loro aggradi nel ritorno dei medesimi al seno della cattolica Chiesa non comprende gli apostati, quelli cioè che essendo cattolici, abbandonarano la vera Chiesa passando all eresia ed allo scisma, e poi di nuovo si convertono“.

[19]) Ako starije konstitucije („Etsi pastoralis“ i „Allatae sunt“) svaki prijelaz s latinskog na istočni obred naprosto zabranjuju, ne treba to tako shvatiti kao da rimski papa, koji je supra jus commune, ne bi bio mogao i u ono vrijeme dozvoliti prijelaz s latinskog na istočni obred. Danas ga sv. Stolica faktično i dozvoljava u pojedinim slučajevima na temelju posebne dozvole. Istina je ipak, da je i danas u većoj mjeri zabranjen prijelaz s latinskog na istočni obred, nego li obratno, pa da ga sv. Stolica rjegje i teže dozvoljava.

ordinarij „ad quem"). Naprotiv nadležan je ordinarij (odnosno ordinarij „a quo" i ordinarij „ad quem"), da dade propisanu i potrebitu dozvolu: a) ako se radi o prijelazu pojedinaca laika grko-italaca, u Italiji i na susjednim otocima, na latinski obred; b) ako se radi o prijelazu s jednog istočnog obreda na drugi pretpostavivši, da se i u jednom i u drugom od odnosnih obreda rabi pri olt. sakramentu kvasni kruh, ili da se i u jednom i u drugom od odnosnih obreda rabi beskvasni kruh.

Prijelaz s jednog kat. obreda na drugi, preduzet bez dozvole nadležne oblasti, nije samo nedopušten nego i ništetan. Općenito bo je načelo, da je neki čin pravno ništetan, ako se za nj osim čina volje onoga, koji ga stavlja, traži još dozvola ili privola nadležne oblasti. U našem predmetu zahtijeva se za prijelaz osim volje i odluke prijelaznika još i privola nadležne oblasti. Dosljedno prijelaz je ništetan, ako je uslijedio bez dozvole i privole nadležne oblasti. Vidi se to i iz naravi samog prijelaza. Po prijelazu mijenja se iz temelja cijela disciplina crkvena za onoga, koji je prešao. Ne vežu ga više propisi prijašnjeg obreda, već oni primljenoga obreda. Prestaje biti podvrgnut vlasti prijašnjih svojih poglavara, a podvrgnut je vlasti novih. Sve to može pravno nastupiti samo utjecajem ili privolom nadležne oblasti, izim da bi u zakonu za koji posebni slučaj takav utjecaj ili privola nadležne oblasti explicite ili implicite kao nepotrebna naznačena bila. Pošto u slučajevima gore navedenima zakon izrično zahtijeva utjecaj nadležne oblasti, ne može biti dvojbe, da je prijelaz preduzet bez takovog utjecaja ili privole ništetan. U skladu je s tim, što je sv. Stolica više puta izrično izjavila, da je prijelaz preduzet bez dozvole nadležne oblasti ništetan.[20])

I u našim dakle krajevima nedopušten je i ništetan prijelaz s latinskoga na grčkokatolički obred i obratno, ako nije uslijedila privola sv. Stolice. U tom pogledu griješilo se kod nas dosta, napose sa strane rimokatoličke. Ponajviše biti će krivo neznanje. Na „praksu" se ne valja u toj stvari pozivati, jer joj manjkaju gotovo svi uvjeti pravnog običaja, već se treba držati pisanih zakona.[21])

[20]) Vd. Decr. Congr. de Prop. Fide cit. u opasci 13. i galičku konkordiju cit. u opasci 14.

[21]) Vladika je križevački G. Smičiklas dne 25. listopada 1863. o našoj „praksi" u pogledu prijelaza s grkokatoličkog na latinski obred izvijestio

*

2. Od općenitog načela, da je prijelaz s jednog kat. obreda na drugi nedopušten i nevaljan bez posebne dozvole nadležne oblasti, poznaje crkveno pravo iznimku i to u brakovima, u kojima su supruzi različnog kat. obreda.

a) U konstituciji Benedikta XIV. „Etsi pastoralis" § 8. n. VII.—IX. odregjuje se[22]): Muž latinskog obreda neka ne slijedi (t. j. ne prijegje na) obred žene grkokatoličke. Žena latinskog obreda neka ne slijedi obred muža grkokatolika. Muž grkokatolik može ako hoće slijediti obred svoje žene latinke; isto tako može žena grkokatolika ako hoće slijediti obred svoga muža latina, nu poslije smrti njegove ne može se povratiti na svoj prijašnji obred.

Ove ustanove vrijede, kako je već gore pod 1) a) rečeno, samo za Grko-Italce (Graeco-Itali).

b) U konstituciji Leona XIII. „Orientalium dignitas ecclesiarum" n. VIII. odregjuje se[23]): Žena latinskog obreda, koja se udala za muža grkokatolika, te žena grkokatoličkog obreda, koja se udala za muža latinskog obreda, može bud pri sklapanju braka bud kasnije (dok brak traje) prijeći na obred svoga muža; kada se brak razriješi slobodno joj je poprimiti prijašnji obred.

Navedene ustanove vrijede, kako smo gore pod 1) d) rekli, samo za područje istočnih patrijara.

---

kongregaciju de Prop. Fide pod br. 90. ovako: „Quod nati, et succesive in ritu graeco educati tardius ritum latinum amplectantur, dantur non rari casus. Similes transitus fiunt absque omni formalitate, nec ad hoc indultus sive graeco-catholici Episcopi seu latini exposcitur. Indultus Sedis Apostolicae solum in eo casu exposceretur, si sacerdos ex uno ad alium ritum transire vellet". Na to je Congr. de Prop. Fide 4. srpnja 1864. odvratila: „Postremo quae in relatione superius memorata pertinent ad varietatem ritus latini ac graeci, quam fideles istic degentes profitentur, ubi ex. gr. quae habentur.... de transitu ex uno ad alterum ritum n. 90. non omnia videntur Ecclesiasticis legibus adhaerere, quibus proinde necessariis ac opportunis remediis consulendum est". Vd. Izbornik p. 20. i 21.

[22]) „N. VII. Maritus Latinus Uxoris Graecae ritum non sequatur. N VIII. Latina Uxor non sequatur ritum Mariti Graeci. N. IX. Graecus Maritus potest, si velit, ritum Uxoris Latinae sequi; Item Graeca Uxor potest, si velit, sequi ritum Mariti Latini; post cujus obitum ad ritum graecum redire nequeat".

[23]) N. VIII. Mulieri latini ritus, quae viro nupserit ritus orientalis, aeque ac mulieri orientali, quae nupserit latino, integrum erit, ut ad ritum viri ineundo vel durante matrimonio transeat; matrimonio autem soluto, resumendi proprii ritus libera erit facultas".

c) U konstituciji Pija X., „Ea semper" art. XXVII. XXVIII. XXIX. i XXXI. odregjuje se:[24]) Muž latinskog obreda neka ne slijedi (ne prijegje na) obred rusinski svoje žene, niti žena latinskog obreda neka ne slijedi obred rusinski svoga muža. Žena rusinskoga obreda može ako hoće prijeći na obred latinski muža i to bud odmah na početku bud kasnije (dok brak traje); ako se jednom za latinski obred izjavila, ne može toga za života muževa opozvati, nu nakon smrti muževe može primiti svoj prijašnji (rusinski) obred. Muž rusinskog obreda može ako hoće slijediti (prijeći na) obred latinski svoje žene; nakon razrješenja braka može ili poprimiti svoj prijašnji obred (rusinski) ili ostati u latinskom obredu.

Navedene ustanove vrijede, kako je gore pod 1. e) rečeno, samo za Rusine u Saveznim Američkim Državama.

Ovo su jedine iznimke od pravila, da se ne smije i ne može prijeći s jednog kat. obreda na drugi bez dozvole nadležne oblasti, te potvrgjuju pravilo u ostalim neizuzetim slučajevima. I kod nas dakle ne smije i ne može valjano prijeći suprug ili supruga sa svog obreda na obred svog ženidbenog druga bez dozvole nadležne oblasti.

3. Tko je jednom propisno po nekom katoličkom obredu kršten, ima u tom obredu ostati i ne može prijeći na drugi, osim iz važnih razloga i uz dozvolu nadležne oblasti. To vrijedi koli za odrasle toli i za djecu (t. j. one, koji nisu navršili sedme godine).

Crkveno pravo odregjuje točno odnosni katolički obred, kojemu imade dijete pripasti, dosljedno u kojem i po kojem obredu se imade krstiti. Ako su roditelji zakoniti istog katol. obreda, imaju se djeca u tom obredu krstiti; ako su nezakonita, imaju se krstiti u obredu matere. Ako su pako zakoniti roditelji raznog katol. obreda, vrijedi kao pravilo, da se

[24]) „Art. XXVII. Matrimonia inter catholicos ruthenos el latinos non prhiibentur; sed maritus latinus uxoris ruthenae ritum non sequatur, nec uxor latina ritum mariti rutheni. Art. XXVIII. Si vero vir latinus in uxorem duxerit mulierem ruthenam, integrum erit mulieri ad ritum latinum, sive in actu matrimonii, sive postea, durante matrimonio, transire, quin electionem semel factam, vivente viro, revocare possit. Art. XXIX. Soluto matrimonio, mulieri ruthenae, quae ritum mariti amplexa fuerat, resumendi proprii ritus libera erit potestas. Art. XXXI. Vir rnthenus potest, si velit, ritum uxoris latinae sequi. Soluto matrimonio, poterit in ritu latino permanere, vel ritum rumenum resumere."

imadu krstiti u obredu očevu.[25]) Od ovih općih pravila i propisa postoje neke iznimke.

a) U konstituciji Benedikta XIV. „Etsi pastoralis“ § 2. n. VIII.—X. odregjuje se:[26]) Djeca rogjena od oca i matere grkokatoličkog obreda imadu se krstiti u i po grčkom obredu, osim ako bi roditelji uz privolu ordinarija htjeli krstiti ih dati po latinskom obredu (i tomu onda obredu pripadaju). Djeca rogjena od oca grčkog obreda a matere latinskog obreda imadu se krstiti po onom obredu, što ga otac odabere.

Navedene ustanove vrijede lih za tako zvane Grko-Italce (Graeco-Itali).

b) U konstituciji Pija X. „Ea semper“ art. XXXIV. i XXXV. odregjuje se:[27]) Djeca rogjena u Saveznim Američkim državama od oca rusinskog obreda a matere latinskog obreda imadu se krstiti u onom obredu, koji otac odabere.

Ustanova ta vrijedi lih za Rusine u Saveznim Američkim državama.

c) U tako zvanoj „Galičkoj Konkordiji“ (Concordia Galiciana) odregjuje se pod D) c):[28]) Djeca rogjena od roditelja, koji su raznog katoličkog obreda, imadu se odgojiti (i krstiti) po obredu onog roditelja, čijeg su spola; nu ako je otac ru-

---

[25]) Congr. de Prop. Fide dd. 11. Maii 1894. ad II: „Utro in ritu baptizari et educari debant filii filiaeque parentum catholicorum quidem, sed ad diversos ritus pertinentium, veluti ad Romanum, Ruthenum, Armenum etc. — Resp. Filii familiae, generatim loquendo, baptizari et educari debent in ritu patris.“ Vd. Izbornik p. 23.

[26] N. VIII. Infantes nati ex Patre et Matre Graecis, ritu Graeco, nisi aliter Parentes, accedente Ordinarii consensu, voloerint, baptizari debent. N. IX. Nati vero ex Patre Latino, et Matre Graeca, latinis sunt coeremoniis baptizandi; Proles enim sequi omnino debet Patris Ritum, si sit Latinus. N. X. Si vero Pater sit Graecus, et Mater Latina, liberum erit eidem Patri, ut Proles, vel ritu Graeco baptizetur, vel etiam Latino, si Uxor Latina prae valuerit, idest, si in gratiam Uxoris Latinae, consenserit Graecus Pater, ut latino ritu baptizetur.“

[27]) „Art. XXXIV. Nati in Civitatibus Foederatis Americae ex patre latino et matre ruthena, latino ritu sunt baptizandi: proles enim sequi omnino debet patris ritum, si sit latinus. Ar. XXXV. Si vero pater sit ruthenus, et mater latina, liberum erit eidem patri, quod proles vel ritu rutheno baptizetur, vel etiam latino, si in gratiam uxoris latinae ipse consenserit.“

[28]) „In posterum ubique proles e matrimoniis mixti ritus progenitae educabuntur in ritu parentum juxta sexum . . . In matrimoniis tamen clericorum Ruthenorum abhinc universa proles sequi debebit ritum patris . . .“

sinski klerik, tad se imadu sva djeca odgojiti i krstiti u rusinskom obredu.

Navedena ustanova vrijedi samo za područje lavovske crkvene pokrajine.

Ovo su jedine iznimke od pravila, da djeca slijede obred očev, te potvrgjuju pravilo u neizuzetim slučajevima. I kod nas dakle slijede djeca obred očev, ako su roditelji raznog kat. obreda.[29])

Rekli smo na početku ovog odlomka, da djeca propisno pridijeljena po krštenju jednom katoličkom obredu ne mogu dopušteno i valjano promijeniti obred, osim uz dozvolu nadležne oblasti. Prema tome ne mijenja dijete eo ipso obred, što ga je promijenio otac (ili nezakonita mati), već se zato traži dozvola nadležne oblasti.[30]) Razumije se, da će ta oblast, kada ocu ili nezakonitoj materi dozvoli promjenu obreda, dozvoliti na njihovu zamolbu da se njihova djeca istom obredu pridijele, pošto je posve prirodno da djeca budu istog obreda, kojeg su i roditelji.

II. Razložili smo pod I. crkvene propise o prijelazu s jednog kat. obreda na drugi i s tim u savezu crkvene propise o obrednoj pripadnosti djece. Nameće se pitanje, da li su navedeni crkveni propisi mjerodavni i za gragjanski naš forum (sa stanovišta gragjanskih zakona). Odgovaramo na to pitanje najprije pod 1. s obzirom na starije gragjanske propise, a zatim

---

[29]) Isp. Otpis nadb. duh. stola zagrebačkog dd. 26. Nov. 1866. Nr. 2346. (Izbornik p. 19): „Cum recentius evenerint casus, in quibus circa educationem prolium e mixtis matrimoniis inter Catholicos latini et graeci ritus initis progenitarum, differentiae inter Curatos huius et Crisiensis dioecesis intercesseruut, ad tales in posterum evitandas, hisce reflectuntur praetit. D. Vestrae: eatenus provisum esse Intimato Excel. Consilii L. R. Hungarici ddto 4. Octobris 1814. Nro. 23.034 edito, quo publicata fuit altissima resolutio Regia, vi cujus omnes proles ex idmodi matrimoniis progenitae, ob identitatem religionis, sequi debent ritum patris tamquam capitis familiae. Id quod in posterum quoque adamussim est observandum.“ Isp. takogjer okružnicu vladike križevačkog od 23. siječnja 1893. br. 51. (Izbornik p. 22): „Upozorujete se, ljubljeni sinovi u Isusu, na okružnicu ugarskoga namjest. vieća u Budimu od. 4. okt. 1814. br. 23.034. koja u točki 17. izrično veli, da glede obreda, kojim je jedan roditelj rimokatolik, a drugi grkokatol. obreda, vriedi ces. patent od 11. aug. 1795. br. 16.417. po kojem sva djeca slijede obred otca.“

[30]) Isto vrijedi i za slučaj pozakonjenja per subsequens matrimonium, sanationem matrimonii in radice i gratiam supremi principis ecclesiastici.

pod 2. s obzirom na zakon o vjeroispovijednim odnosima od 17. siječnja 1906.

1. U kraljevskom riješenju od 4. oktobra 1814. n. 7. odregjuje se[31]): Biskupi imadu pod teškom kaznom župnicima braniti, da vjernike drugoga obreda nagovaraju i navode na prijelaz. Što se tiče dragovoljnog prijelaza ima u smislu papinskih odredbi kao pravilo vrijediti, da se takav prijelaz dopušta samo sa znanjem i privolom obiju biskupa. U istom riješenju odregjuje se n. 17:[32]) Djeca rogjena od zakonitih roditelja raznih obreda imadu slijediti obred očev.

Propis glede obredne pripadnosti djece slaže se potpuno s propisima crkvenima. Propis pako prijelaza s jednog obreda na drugi ne pokriva se posve s propisima crkvenima, pošto ne zahtijeva privole sv. Stolice. Budući da upućuje na papinske odredbe, mogao bi se ipak u smislu tih odredbi tumačiti i upotpuniti, kako to n. pr. čini dopis kr. ug. min. za bog. i nast. upravljen kr. ug. ministru unut. posala dd. 7. rujna 1898. br. 61.054.[33]) Shvati li se naprotiv kao oprječan crkvenim propisima, tad je čl. XXXIV. i XXXV. konkordata[34]) za naš gragjanski forum dokinut.

[31]) Izbornik p. 2: „Praecipit eadem Altefata Mattas utriusque ritus parochos per concernentes Eppos suos sub gravi animadversione puniri, ne fideles alterius ritus quovis modo et tempore, imprimis vero ocasione administrationis sacramentorum poenitentiae et matrimonii ad ritum mutandum persuadere aut allicere audeant. Quoad spontaneum de uno ad alium ritum transitum eo pro regula observato, ut, in sensum constitutionum Pontificiarum transitus non secus, quam gravi de causa, et semper cum praevio scitu et assensu episcoporum utriusque ritus indulgeatur admittaturque."

[32]) Izbornik p. 4: „Quod proles e mixti Ritus conjugum matrimonii progenitas altefata Sua Mattas Sacrma Benignam Resolutionem Suam regiam sub 11. Augusti 1795. No. 16417 intimatam, eo sensu intellectu deinceps summi jubet, ut ob identitatem religionis soliusque Ritus diversitatem, quarum uterque sacer est, proles omnes, e simili diversi Ritus conjugum matrimonio procreandae Ritum patris, tamquam familiae capitis sequi teneantur."

[33]) Citiran u opasci 39.

[34]) „Art. XXXIV. Cetera ad personas et res ecclesiasticas pertinentia, quarum nullain his articulis mentio facta est, dirigentur omnia et administrabuntur juxta Ecslesiae doctrinam et ejus vigentem disciplinam a Sancta Sede adprobatam. Art. XXXV. Per solemnem hanc Conventionem leges, ordinati ones et decreta quovis modo et forma in Imperio Austriaco et singulis,

Prema tomu vrijedili su do zak. o vjer. odnosima i u našem gragjanskom foru crkveni propisi koli za prijelaz s jednog kat. obreda na drugi, toli za obrednu pripadnost djece.

2. Zakon o vjeroispovijednim odnosima od 17. siječnja 1906.[35]) sadržava (megju ostalim) propise o prijelazu s jedne vjeroispovijesti na drugu i propise o vjerozakonskoj pripadnosti djece. Pitanje je sada, da li su odnosne ustanove zak. o vjer. odnosima mjerodavne i za prijelaz s jednog kat. obreda na drugi i za obrednu pripadnost djece rodjene od roditelja raznih kat. obreda. Odgovor može biti samo negativan.

Zakon o vjeroispovijednim odnosima radi o prijelazu s jedne vjeroispovijesti na drugu i o vjeroispovijesti djece rogjene od roditelja raznih vjeroispovijesti. Rimokatolici i grkokatolici (katolici istočnih obreda) sačinjavaju jednu te istu vjeroispovijest i jednu te istu crkvu ili vjerozakonsku zajednicu, pošto ispovijedaju jednu te istu vjeru i imadu jedno te isto vrhovno crkveno poglavarstvo. Na ovom jedino ispravnom stanovištu stajalo je oduvijek naše državno zakonodavstvo, te zato nisu Grkokatolici, kako Dr. Fr. Herman ad rem primjećuje:[36]) „nigdje u monarkiji posebnom zakonskom ustanovom priznati, već su čim su se pojavili, bili kao k a t o l i c i smatrani eo ipso pripadnicima recipirane vjeroispovijesti." Ne normira dakle zak. o vjer. odnosima prijelaza s jednog kat. obreda na drugi, niti normira obrednu pripadnost djece rogjene od roditelja raznih obreda.

Zakon o vjer. odnosima normira vjerozakonsku pripadnost djece rogjene „u mješovitom braku."[37]) Pod izrazom „mješoviti brak" naprosto razumijeva se i u crkvenoj i u gragjanskoj pravnoj teminologiji brak osoba raznih kršćanskih vjeroispovijesti. K tomu pridolazi, da i sam zakon o vjer. odnosima u § 8., gdje govori o navješćivanju mješovite ženidbe, takovu ženidbu označuje „ženidbom megju pripadnicima raznih kršćanskih vjeroispovijesti." Ne radi dakle taj zakon o braku osoba

---

quibus constituitur ditionibus, hactenus lata, in quantum illi adversantur, abrogata habebuntur, ipsaque Conventio ut lex Status deinceps eisdem in ditionibus perpetuo vigebit."

[35]) Sbornik 1906. kom. III. br. 8. str. 138. sl.

[36]) Glasnik bisk. bos. i sr. g. 1913. br. 20. str. 167.

[37]) „§ 21. Kod mješovitih brakova mogu supruzi prije ili poslije vjenčanja ugovorit, da sva ili pojedina djeca sliede vjeru materinu . . . Ako ugovora nema, sliede djeca vjeru očevu."

raznih obreda katoličkih, pa dosljedno tomu ni o obrednoj pripadnosti djece rogjene od roditelja raznih kat. obreda.

Do istog zaključka dolazimo, ako promotrimo svrhu zakona o vjer. odnosima. Njim se namjeravalo pružiti obvezatnu normu u stvari prijelaza i vjerozakonske pripadnosti djece, kakove radi oprečnih nazora i crkvenih propisa kao i radi pomanjkanja zajedničkog priznatog vrhovnog crkvenog poglavarstva megju pripadnicima raznih vjeroispovijesti nema i ne može biti. Ti razlozi otpadaju posve glede katolika raznih obreda, jer ovi imadu i zajedničku priznatu vrhovnu crkvenu oblast i zajedničke propise.

Spomenutu odlučnu razliku izmegju katolika i nekatolika imao je i dosada naš gragj. zakonodavac uvijek pred očima, pa nije tako disparatne predmete normirao jednim te istim propisom. S pravom možemo stoga uzeti, da toga nije ni u najnovijem svom zakonu (t. j. zak. o vjer. odnosima) učinio.

Novo pravo (t. j. zak. o vjer. odnos.) kao correctorium juris antiqui ima se tumačiti u savezu sa prijašnjim zakonima. Ti su zakoni uvijek posebno normirali prijelaz s jednog kat. obreda na drugi i obrednu pripadnost djece, a opet posebno prijelaz s jedne vjeroispovijesti na drugu i vjerozakonsku pripadnost djece. Zato se bez osobitog razloga ni novi zakon (t. j. zakon o vjer. odnos.) ne smije tumačiti tako, da njegove ustanove vrijede jednako za jedno i drugo (t. j. i za megjuobredne i za megju vjeroispovjedne odnose). Takav pako osobiti razlog ne samo da ne postoji, nego naprotiv sam zakon na protivno upućuje; n. pr. naslov „zakon o vjeroispovijednim odnosima," „pripadnici raznih kršćanskih vjeroispovijesti," „mješovita ženidba," „vjera materina," vjeroispovijest očeva," „vjerozakonska pripadnost," „promjena vjere," „druga vjeroispovijest" i t. d.[38])

I ugarski zakoni, koji su se razvili i izvili iz istih starijih propisa, iz kojih i naš zakon o vjeroispovjednim odnosima, te koji se (ugarski) zakoni služe istom terminologijom kao i naš zak. o vjer. odnosima, po shvaćanju tamošnje državne vlasti ne normiraju megjuobredne odnose t. j. ne vrijede za prijelaz iz jednog kat. obreda na drugi i za obrednu pripadnost djece.[39])

[38]) Vd. §§ 8, 9, 10, 21, 22.

[39]) Dopis kr. ug. min. bog. i j. nast. upravljen na kr. ug. min. unut. posl. dd. 7. IX. 1898. br. 61.054 (Izbornik p. 41): „Načini megjusobnih pre-

Austrijska državna vlast zastupa glede tamošnjeg interkonfesijonalnog zakona od 25. svibnja 1868. protivno stano-

---

laza kod katolika različitih obreda. U iznesenom pitanju odlučno je to gledište, da katolici različitih obreda kao latinskoga, grčkoga i armenskoga, ne sačinjavaju vjeroispovijest jednu od druge različitu, već su članovi jedne te iste rimo-katoličke crkve. Njihovi vjerski odnosi kao takovih sačinjavaju unutarnji predmet rimo-kat. crkve, normiraju ih odredbe crkvene opće valjanosti, a u našoj domovini još posebno usljed vrhovnog patronatskog prava apoštolskoga kralja izdana najviša odredba 1814. oktobra 4. br. 23.034. 7-ma točka citirane kraljevske odluke izriče, da se prelazi iz jednog obreda na drugi mogu provesti u smislu papinskih odredaba na osnovu suglasja biskupa od koga se otstupa i kome se pristupa. Prema odredbi sv. stolice u navedenoj kralj. odluci i više drugih zgoda opetovano spomenutoj, napose u dekretu kongregacije de Prop. Fide 1838. i u izjavi od 5. IV. 1864. upravljenoj Munkačevskom biskupu, prelaz s latinskoga i grčkoga obreda može se zbiti samo uz papinu dozvolu." Okružnica kr. ug. min. unut. posl. dd. 14. II. 1898. br. 13831. (Izbornik p. 40): „U predmetu imatrikulacije djece katoličkih roditelja različitoga obreda ... Sporazumno sa g. ministrom bog. i j. nast. i g. min. pravosugja odregjujem slijedeće: pitanje vjeroispovijesti djece rogjene od katoličkih roditelja rimskoga i grčkoga obreda, u prošlosti je tako normirano naredbom opstajaloga kr. ug. namj. vijeća — izdanom na osnovu najviše odluke — od 4. X. 1814. br. 23.034, da iz takove ženidbe proiztičuća djeca — bez obzira na spol — slijede uvijek vjeroispovijest očevu. Katolici rimskoga, grčkoga i armenskoga obreda, buduć se razilaze megjusobno u obredu, a ujedinjeni su u vjerskim načelima, pripadaju jednoj istoj crkvi, stoga se ne mogu megjusobno smatrati pripadnicima različitih vjeroispovijesti ... Zato i nadalje ostaje pravilo, da iz prije spomenute ženidbe rodjena djeca, bez obzira na to kada je ženidba sklopljena i bez obzira na spol, slijede katoličku vjeru onoga obreda kojemu pripada otac. Iz čega slijedi samo po sebi, da zaručnici katolici pripadajući različitim obredima, ne mogu oživotvoriti poput zaručnika pripadajućih recipiranim ili zakonom priznatim različitim vjeroispovijestima, u § 1. 2. čl. XXXII. 1894. naznačeno suglasje o vjeroispovijesti djece." Odluka kr. ug. min. unut. posl. br. 63.494. ex 1900. središnjem statističkom uredu (Izbornik p. 41): „Ako su nezakonitoga djeteta otac i mati katolici različitih obreda, naravski otac dijete priznaje, vjera novorodjenčeta ima se unijeti u maticu — katolička — obreda materina ... U pitanju vjere djece, potičuće od roditelja katolika različitih obreda, došlo je do izražaja već u okružnici moga predšastnika, izdanoj 14. II. 1898. br. 13.831, da se djeca rogjena od roditelja katolika različitih obreda, ne mogu smatrati djecom rogjenom od roditelja različitih vjeroispovijesti ili iz t. zv. mješovite ženidbe. Gledom na vjeru takove djece ne može se primijeniti niti sporazumak roditelja niti ona zakonska osnova, da u pomanjkanju sporazumka — djeca slijede vjeru roditelja po spolu; već je u takovom slučaju i nadalje u kreposti ustanova točke 17. N. V. izdana odredba od 4. oktobra 1814. br. 23.034, da djeca katoličkih roditelja različitih obreda bez razlike spola slijede vjeru očevu itd."

vište,[40]) koje se radi razloga gore navedenih mora označiti posve neispravnim.

Pri saborskoj raspravi o §-u 7. našega zak. o vjer. odnosima zastupao je odjelni prestojnik L. pl. Chavrak i izvjestitelj Dr. G. Avakumović mnijenje, da taj paragraf, a u savezu s njim valjda i ostali, smjeraju i na megjuobredne odnošaje.[41]) Razumije se, da njihovo mnijenje ne utječe na smisao donešenog zakona.

Zakon naš o vjeroispovjednim odnosima ne tiče se dakle prijelaza s jednog kat. obreda na drugi, niti se tiče obredne pripadnosti djece, već ostavlja dotadanje pravo nepromijenjeno. Po tom vrijede glede tih predmeta i danas u našem gragjanskom foru crkveni propisi navedeni gore pod I.



---

[40]) Naredba ministarstva za bog. i nast. od 7. veljače 1870.; rješenje vrh. upr. sudišta od 3. stud. 1898.

[41]) Vd. Izbornik p. 24. — Dr. Fr. Herman brani uspješno mnijenje (Glasnik l. c.), koje i mi zastupamo. D. Reba slaže se s nama glede prijelaza s jednog kat. obreda na drugi i glede obredne pripadnosti djece (Izbornik p. 2, 17.), pošto je uvrstio kralj. riješenje od 4. X. 1814., a ispustio §§ 14.—18. i 20.—23. zak. o vjer. odnosima. Uvrstio je doduše §. 7. zak. o vjer. odnos. i gore spomenuto mnijenje G. Avakumovića, nu sigurno tim nije kanio prejudicirati kralj. rješenju. Dr. M. Lanović uvrstio je (Zbirka mat. propisa I. 245—246, 318—220) ustanove zak. o vjer. odnos. i točku 17. kralj. riješenja od 4. X. 1814. (II, 189), dok točke 7-me istog rješenja ne navodi. Volimo uzeti, da mu je točka 7. nehotice ispala, jer samo tako može izbjeći prigovoru, da si je nedosljedan.



Pontifikat Bonifacija VIII.

s osobitim obzirom na cezaropapizam Filipa IV. u Francuskoj.

Piše: Dr. Dragutin Peček.

(Nastavak.)

Kad se u Francuskoj proglasila bula, sve se uskomešalo a dakako najviše oni, kojima je bilo do toga, da dođe do sukoba između crkve i države.

Pregovaranja između pape i kralja.

12. ožujka 1303. preda Vilim Nogaret u Louvru pred sakupljenim barunima i prelatima kralju spis, u kojem optužuje papu s najgadnijih zločina. On optužuje Bonifacija, da on nije papa, da je svoga prethodnika laskanjem i lažima i prevarama i nasiljem prisilio, da se zahvali. On je očito krivovjerac i potom iz crkve posve isključen, on je simonista, kakvoga nije bilo od početka svijeta. On je počinio silu raznih zločina i u njima tako otvrdnuo, te ga valja svakako svrgnuti s papinske stolice. Budući da je potrebno, da se na ovakvog zločinca, koji vrijeđa Boga i ljude baci anatema na općenitom saboru, to on, Nogaret, moli kralja, da sazove sabor i da naloži kardinalima, da biraju drugoga papu. On će, izjavi, sve svoje tužbe na saboru dokazati.

Ovu stvar nije papa odmah doznao, već valjda kasnije. Nu premda su bili tako napeti odnošaji, ipak se činilo, kao da će uslijed nekih novih događaja doći do mira. Koncem naime god. 1302. poslao je Filip u Rim svoga kancelara Petra Mornaya, biskupa iz Auxerrea, da obavijesti papu, da ga kralj više ne smatra posrednikom mira između njega i Flandrije i Engleske. No poslanik se nije zadovoljio samo ovom misijom, već je ovoj nadodao i drugu — o pomirenju — a pripomogao je tomu mnogo

kraljev brat Karlo Valois. To je papu ponukalo, te je početkom 1303. poslao u Francusku svog legata kardinala de Saint. Marcelina Ivana Lemoine. Taj je izbor bio vanredno zgodan. Kardinal kao rođeni Francuz bijaše u milosti dvora; kraj toga bijaše blage i pomirljive ćudi, tako te se činilo, da će svoju misiju svršiti sretno i na svačije zadovoljstvo. On je imao kralja riješiti cenzura, u koje je ipso facto pao, braneći prelatima, da idu u Rim; a ujedno imao mu je predložiti 12 točaka kao uvjete mira:

1. Opozivlju se kraljevski dekreti i oni njegovih činovnika, kojima se zabranjuje prelatima, da putuju u Rim: opozivlju se s tim dekretima skopčane zaplijene crkvenih dobara.

2. Papa imade pravo podjeljivati beneficija; a drugi samo privolom papinom, bilo izričnom, bilo mučkom.

3. Papa može knezovima slati svoje legate, a ne treba da od koga traži za to dopuštenje.

4. Upravljanje crkvenih dobara i dohodaka pripada duhovnicima, a vrhovno upravljanje i raspolaganje pripada papi; on može bez svakog dopuštenja zahtijevati od tih dobara stotinu, desetinu itd.

5. Nijedan knez, uopće nijedan svjetovnjak ne smije crkvena dobra opterećivati bilo kakvim daćama; niti smije pozivati crkvene osobe pred svoj sud i zatvarati ih, pa bilo to i u lenskim stvarima.

6. Budući da kralj nije spriječio, da se spali njegova bula i pismo sa slikama s. apostola Petra i Pavla, to imade kralj po svojem punomoćniku svoju nevinost dokazati ili primiti kazan.

7. Kralj ne smije zlo upotrebljavati „regalno“, kako ga on nazivlje, pravo na ispražnjene stolne crkve; ne smije dati šume isjeći; dohotke upražnjenih biskupija imade sačuvati za budućega biskupa.

8. Prelatima se ima vratiti duhovna kaznena vlast; ne dirajući time u stečene povlastice, po kojima se dopušta, da svjetovnaci izvršuju vlast u stanovitim slučajevima.

9. Kralj je dva puta promijenio novac na štetu crkvi, duhovnicima i laicima.

10. U ostalim točkama, koje su naznačene u pismu, što ga je predao Jakov, neka se kralj poboljša.

11. Grad Lion sa svojom okolinom ne leži u granicama francuske države, on pripada samoj crkvi. Kralj nema ondje nikakvih prava, pa zato mora kaptol i druge oštetiti.

12. Ako se kralj u određenom roku ne popravi, to će papa postupati temporaliter et spiritualiter[62].

Početkom ožujka predao je legat ovaj list kralju.

Sudeći po dvjema pismima datiranim 15. travnja, od kojih je jedno bilo upravljeno na princa Karla Valois, a drugo na Petra de Mornay, biskupa iz Auxerrea, čini se, da su ova dvojica poznavali sadržaj ovih članaka. Obojica su ih odobrili i dapače nastojali, da ih kralj potvrdi. No ili da su se premalo brinuli ili da je njihove predloge kralj odbio, u kratko rečeno, i ovaj se pokušaj mira izjalovio.

Kralj dade sastaviti ovaj odgovor:

1. Kralj nije zabranio prelatima da putuju u Rim iz prezira prema crkvi ili da ograniči crkvenu slobodu, već da osigura svoju državu u opasnosti rata, kad se pobunila Flandrija, a meteži u državi zaprijetili oltaru i prijestolju. Zaradi velike nužde tražio je kralj od duhovnika, da ne ostavljaju zemlju, da ga podupru savjetom i činom; kralj ne će nikomu braniti da putuje u Rim, bude li imao zato razloga. Kralj će dopustiti, da se oni, koji su uz prkos zabrani putovali u Rim, slobodno vrate natrag i da opet zadobiju svoja dobra.

2. Ako kralj podjeljuje dobra, to se on služi svojim pravom. Tako je činio i Ljudevit Sveti i drugi njegovi prethodnici. Kralj ne čini ništa novo, a papa mu ne će poreći pravo, koje mu je zastarom osigurano.

3. Kralj će dopustiti, da legati i poslanici borave u zemlji, ne budu li sumnjivi.

4. Upravljanje crkvenih dobara veže kralj na pravo i običaj.

5. Crkvena dobra ne će zaplijeniti, niti pozivati duhovnike pred svoj sud, osim u zakonom dopuštenim i od svojih predaka uobičajenim slučajevima.

6. Što se tiče spaljenog pisma, to izjaviše viječnici grada Laona, da su se biskup i kaptol, u parnici proti gradu, pozivali na apostolsko pismo. Pismo bijaše predloženo i na prijedlog viječnika kao krivo uništeno, da se protivnici ne mogu njime više služiti. Time nije nitko mislio vrijeđati papu ili crkvu.

Mimogred spominjemo, da kralj ovđe ne odgovara, kako bi trebalo. On govori o nekakvoj drugoj buli, koja se tiče grada Laona.

---

[62] Conf. Rayn. ad ann. 1303. nro 34. Druman t. II. p. 62 i 63.

7. U izvršivanju regalnog prava slijedi kralj primjer sv. Ljudevita i drugih svojih predaka. Ako su činovnici zašli predaleko, on im je pokazao svoje nezadovoljstvo. I u buduće ne će trpjeti, da zlo upotrebljavaju svoju vlast, pa je u tom smislu i sve shodno odredio.

8. Duhovnicima ne će smetati, da po pravu i običaju svoj mač upotrebljavaju. Ako su kraljevi činovnici u tom pogriješili, to će ih kazniti i zlu predusresti[63].

9. Novac je promijenio, da može zemlju braniti. On je bio vlastan to učiniti, i slijedio je u tom primjer svojih predaka. Na molbu svojih podanika odredio je shodne mjere, da ne će biti u buduće povoda tužbama.

10. Komu su kraljevi činovnici učinili krivo, bit će oštećen.

11. S iskrenim je sažaljenjem uvijek promatrao neprilike crkve u Lionu povodom razmirica s gradom. Ako pak nadbiskupa stignu posljedice poradi uskraćene lenske prisege, tomu ne će biti kriv kralj. Kralj je spreman, da o toj stvari pregovara, i pokazati se milostivim i pomirljivim, da svatko uvidi, da on ostaje unutar granica i da ne prisvaja sebi prava crkve i crkvenih osoba.

12. Kralj želi, da uzdrži slogu, koja je uvijek vladala između njegovih prethodnika i rimske crkve i moli papu, da bi po običaju svojih prethodnika jednako na to mislio i da se ne pača u prava i povlastice francuske države. Ne zadovoljava li papu taj odgovor, to neka posreduju bogobojazni sinovi crkve vojvoda Burgundije i Bretagne.

Na prvi se mah čini, kao da je kralj bio od srca sklon da sklopi mir i prijateljstvo s papom. No ako dublje promozgamo odgovor kraljev, opazit ćemo, kako mu je bilo malo stalo do mira. Na nekoje točke naprosto ne odgovara, šestu točku očito iskrivljuje, da zavara papu. Svu krivnju svaljuje na činovnike, kao da oni nijesu kraljevski činovnici i kao da nije znao, što čine. Papa je zato imao potpuno pravo, kad se u gore spomenutom listu od 13. travnja 1303. na brata Karla i u listu na biskupa iz Auxerrea na to potužio.

Papa veli, da kraljevi odgovori ne odgovaraju ni pravu ni istini i da se ne slažu s onim, što je čuo od Karla i biskupa. Zato da je naložio kardinalu poslaniku, da izjavi, da će protiv

[63] Ovaj odgovor manjka u originalu. Christophe prigovara Bailletu (p. 175.) što navodi taj odgovor (p. 106.)

kralja postupati temporaliter et spiritualiter., ako ne promijeni na bolje svoje odgovore.

Kardinalu de Saint. Marcellin odašalje papa po Nikoli Benefratu iz Coutancesa tri bule. U prvoj se tuži na svog legata; kako se prevario u nadi, da će doći do pomirenja, karakteriše odgovore kraljeve kao nedostatne, te ih odbija; moli ga, neka ishodi od kralja druge odgovore i neka izjavi kralju, da je spreman primati posredovanje vojvoda od Burgundije i Bretagne.

U drugoj buli pozivlje duhovnike, koji nijesu bili prošle godine u Rimu, da dođu u Rim u roku od tri mjeseca. Posebne je pozive odaslao nadbiskupima gradova Narbonne i Sensa, biskupima Soissonsa, Beauvaisa i Meauxa, opatu Saint-Denisa, i zagrozio im se najtežim kaznama, ne budu li se pozivu odazvali.

Treća bula, koja počimlje riječima „Per processus nostros", u kojoj, spomenuvši generalna izopćenja za vrijeme borbe, izjavljuje: Nema dvojbe da je Filip Lijepi pao u navedenu cenzuru, uzprkos svojemu uzvišenomu položaju i svojim povlasticama, ako ih imade, koje bi ga od kanonskih kazni zaštićivale.

Ujedno izopćio je papa sve prelate i duhovnike, koji bi mu se usudili dijeliti sakramente, i koji bi u njegovom prisuću služili s. misu, dok ne bude riješen cenzura.

Ova se zadnja bula imala samo onda objelodaniti, ako bi svi drugi pokušaji ostali bezuspješni. Samo tako možemo razumjeti, zašto je papa poslao u isto vrijeme tri bule.

Filip je bez sumnje saznao od svojih savjetnika za sadržaj apostolskih pisama, pa zato, kad je Nikola Benefrato došao u Troyes, opkoliše ga kraljevi ljudi i na njegovu ga zapovijed zatvoriše, a spise mu oteše. To je bilo već drugo nasilje, što ga je kralj sebi dopustio na papinskog poslanika. Uzalud je kardinal de Saint Marcellin uložio sav svoj upliv na dvoru, protestirao protiv ovoga nasilja i tražio u ime međunarodnog prava i crkvenog imuniteta, da pusti na slobodu Benefrata i da mu se vrate spisi. Sve to nije ništa koristilo. Njegov je protest ostao kao glas onoga, koji vapije u pustinji.

Mjesto odgovora na proteste odgovori kralj sazvavši po drugi put staleže, a ujedno zapovjedi, da se imadu oduzeti dobra onim duhovnicima, koji se nalaze izvan Francuske.

Poslanik uvidjevši, da ne može ništa obaviti, i kad je osim toga morao čuti svakojake grožnje na svoju vlastitu osobu, otputi se u Rim. Dvor nije ništa drugo ni želio.

Stanje, u kojem se sada nalazio Bonifacije, bijaše vrlo jadno. On starac, kome su već ljeta odbrojena, mora da se bori s moćnim kraljem, koji svakako hoće da pobijedi. U rukama mu je vlast, sila; uz njega stoje baruni, plemstvo; viši se kler boji kralja. Uz kralja je narodni ponos, koji nuka kralja, da tjera mak na konac. Znade papa, u kakovom je položaju. Pogibao je doduše velika, ali nije najveća.

Tako je eto u Francuskoj. A drugdje?

Bonifacije VIII. i drugi europski knezovi.

Albreht, novi kralj Njemački, ne može da dobije potvrde od pape. Kralj kastilski je izopćen zaradi nepravdi, koje je nanio crkvi. Na Siciliji vlada protiv volje papine Fridrik. Svud naokolo moćni neprijatelji. Što dakle da učini?

Prva mu bijaše briga, da smanji broj svojih protivnika ili drugim riječima, papa nastojaše, da dobije što moćnijih saveznika.

Najprije se obrati papa na Fridrika. Izopćen od pape zasjeo je Fridrik kraljevski prijesto na Siciliji. Karlo II. se naoružavao, da na Siciliji učini red. Nu Fridrik nije zato namjeravao ostaviti prijestolje, već oslanjajući se o svoju snagu i savjete Ivana Procide i admirala Rogera de Loria, odluči braniti svoje prijestolje. Uz Fridrika je osim toga stojao narod, koji ga je sam izabrao za kralja, a podupiraše ga i papi neprijateljska stranka — Gibelini. Bojna mu se sreća iz početka smijala. Roger de Loria, vrhovni vojskovođa, osvoji Squillace, Catanzaro, Policoro, San Severino i Rossano; predobije Lecce i Otranto i zauzme tvrđavu Rocca Imperiale, odakle je započeo Karlo ratovanje. Nu u taj čas ostaviše Fridrika oba savjetnika, a i kralj Aragonski dođe sa vojskom, da iskupi svoje obećanje. Tako se nađe Fridrik u škripcu. Jakov potuče u dvije bitke svoga brata. Otvoriše mu vrata gradovi Melazzo, Patti, Monforte, San Pietro Val di Demona i druga mjesta. Zatim otplovi prema Val di Noto, zauzme Buscini, Palazzolo, Sciortino, Ferrula, Bucheri, obsjedne Sirakuzu a kod Capo d' Orlando pobijedi njegova mornarica. Fridrik je bio sada gotovo utučen. Ali sreća mu se opet nasmijala. Njegov brat, pobjednik Sicilski nenadano ostavi bojno polje, držeći, da je dosta učinio za svoje saveznike i ode u Aragoniju kući, da ne bude svjedokom o propasti svoga brata.

Sad je Fridrik opet postao gospodarom položaja. Za dvije godine zadobije opet oteta mjesta natrag, a u jednoj bitci pobijedi Filipa, kneza Tarentskoga i zarobi ga. Sad je bio na vrhuncu sreće. Ali g. 1302. iskrca se u Val di Mazzara od pape pozvan Karlo Valois, pobjednik u Gascogni i Flandriji; a pratio ga knez Robert s 1500 vojnika. Užasan je strah obuzeo stanovnike, kad su ugledali ovu ekspediciju, no Fridrik je ostao miran. Kao iskusan ratnik razdijeli svoju vojsku u utvrđena mjesta, a neprijatelj neka bezuspješnim navalama oslabi. Tako je i bilo. Videći Karlo, da mu ne će ništa povoljno uspjeti, stane pregovarati kao posrednik u Catabelloti s Fridrikom.

Karlo ponudi Fridriku mir uz slijedeće uvjete:

1. Fridrik ostaje dok je živ kraljem Sicilskim i susjednih otoka.

2. Imade se oženiti s Eleonorom, kćeri Karla II. kralja Napuljskoga.

3. Karlo II. i njegov sin Robert imadu nastojati i uplivati na kralja Aragonskoga i grofa od Bienne, da Fridrik dobije kao apanažu Sardiniju i kraljevinu Cipar.

4. Zarobljenici imadu se izmijeniti.

Fridrik bijaše veseo, što je bez rata došao do žuđenoga cilja. Ali uvjete je mira morao potvrditi papa kao vrhovni gospodar lena. U tu svrhu dođoše koncem g. 1302. u Rim poslanici Fridrikovi. Papi je bilo teško da pristane na uvjete, kojima se vrijeđaju prava kralja Napuljskoga, pa točke mira potvrdi samo kao preliminare, a Fridrika riješi predbježno cenzura. Dakako to je bilo onda, kad još nije bila svaka sveza između kralja Filipa i pape prekinuta. Kad je pak Filip u godini 1303. počeo življe svoje osnove protiv pape izvoditi, to papa nije sada više oklijevao da točke ugovora potvrdi kao prave uvjete mira. Papa dade bulom od 12. lipnja iz Anagnia svoju potvrdu uz uvjet, da Fridrik prima Siciliju kao leno apostolske stolice, da plaća godišnji danak; a da se izbjegne komešanju u naslovima, dade mu naslov kralja od Trinakrije.*

Tako je imao Bonifacije jednoga neprijatelja manje. Papa nije doduše time dobio saveznika, ali za okolnosti onog vremena bijaše i to dosta. Gibelini nijesu mogli sada tako lako svojih osnova izvoditi, jer su znali, da se njihov saveznik izmirio s papom.

---

* Vidi pag. 290. „Bog. Smotra".

Sad se papa obratio na Albrehta Austrijskoga. Već dulje vremena traži Albreht od pape, da ga potvrdi rimskim kraljem i da ga okruni carskom krunom, ali sve uzalud. Nu iza Filipova postupanja prema papinom poslaniku Benefratu uvidio je papa, da s Filipom ne će tako lako doći do mira, pa se zato sada obrati na Albrehta.

Rimska je crkva trebala moćnog zaštitnika, koji će moći Filipove osnove osujetiti, a takav je mogao biti samo okrunjeni car zapadno-rimskoga carstva.

30. travnja 1303. upravi Bonifacije VIII. pismo na Albrehta, kojim ga priznaje rimskim kraljem i potvrđuje za cara i sanira možebitne nekoretnosti kod izbora. To pismo počimlje riječima: „Patris aeterni Filius[64]".

Na ovo se pismo Albreht silno uzradovao. Ako je papa trebao Albrehta, to je i ovaj trebao papu. Albreht se požuri, da se zahvali papi za potvrdu i za to mu 13. srpnja pošalje iz Nürnberga pismo, u kojem po Raynaldu „fecit homagium papae et juramentum fidelitatis, confirmavitque omnia privilegia et donationes factas de terris per praedecessores". Rimska je stolica, piše Albreht, prenijela rimsko carstvo od Grka na Franke, a od ovih na Nijemce. Apostolska stolica ima pravo da odabere neke stalne osobe između duhovnih i svjetovnih knezova, da biraju cara, koji će štititi crkvu. „Recognoscens igitur, quod Romanum imperium per sedem Apostolicam de Graecis translatum-est in persona magnifici Caroli; et quod jus eligendi Romanorum regem in imperatoren postmodum promovendum, certis principibus ecclesiasticis et secularibus est ab eadem sede concessum... ut sint Sanctae Romanae ecclesiae advocati, catholicae fidei ac ejusdem ecclesiae praecipui defensores".

Car nadalje obećaje, da će se čuvati svega onoga, što bi škodilo crkvi i prisiže vjernost blaženomu Petru i papi, i njegovim nasljednicima. Potvrđuje sva prava i povlastice, koje je dao car Ljudevit crkvi za pape Pashala i car Oto za pape Ivana[65].

Kažu, da je papa, izmirivši se s Albrehtom, uskliknuo: „Probudio sam lava, koji će svojim glasom neprijatelje crkve zastrašiti, a crkvu spasiti".

Jednako se izmiri papa s Ferdinandom kraljem kastilskim i naloži nadbiskupu u Toledu, da odriješi kralja od cenzura

[64] Rayn. ad ann. 1303. nro. 2.—6.

[65] Rayn. ad ann. 1303. nro. 9.—13.

Prije nego li predemo na daljne dogođaje u Francuskoj, spomenimo, što se u to doba zbivalo u Ugarskoj i Hrvatskoj. Kralj Andrija III. umre iznenada u Pešti 24. siječnja 1301. i s njime izumre muška loza Arpadovića, koja je preko 300 godina vladala u Ugarskoj i dala joj 23 vladara. Kraljica udova Agneza pobjegne odmah sa svojom kćerkom Jelisavom u Beč. Pretendent na hrvatsko i ugarsko prijestolje Karlo Robert, koji se prije nekog vremena iskrcao u Spljetu, boravljaše u Zagrebu. Mnogi se velmože, a u nas osobito ban Pavao zauzeše za nj, da mu ishode priznanje, tim više, što je to i sam papa želio, držeći, da će se tako najlakše uzdržati mir u zemlji. Nu mnogi su baš iz tog razloga bili protiv njega, bojeći se, da će kralj, kojega predlaže papa, kršiti slobodu i prava zemlje. Izabraše s toga za protukralja Većeslava II. kralja češkoga, komu je majka bila Arpadovka, a sin zaručen s kćerju Andrije III. Hrvatski i ugarski velikaši ponudiše mu krunu u Pragu, ali Većeslav im predloži, da izaberu njegovog dvanaestgodišnjega sina Većeslava III. za kralja.

Velmože nato pristadoše. S velikom vojskom dođe mladi kralj u Stolni Biograd i ondje je bio 26. kolovoza 1301. okrunjen za kralja.

No sad se zauzme Bonifacije za Karla Roberta, sina Karla Martela, a unuka Karla II. Napuljskoga. Papin legat Nikola Boccassini, kasnije kao papa Benedikt XI. pozove biskupe u Peštu i nastojaše, da ih odvrati od Većeslava. Legatu nije uspjelo, da odvrati staleže od Većeslava. Legat morade pobjeći u Beč. No papa pozove sada jednoga i drugoga pretendenta, da svoje pravo na ugarsko i hrvatsko prijestolje pred njim dokažu. Većeslavu II. zabrani, da se nazivlje kraljem Poljskim bez dopuštenja rimske stolice; a 31. svibnja zabrani konačno izbor mladoga Većeslava, jer da Ugarska nije izborna država, nego našljedna; Marija — i po njoj njezin sin Karlo — imade, kao kći kralja Stjepana, a sestra kralja Ladislava prvo i najbliže pravo našljedstva. Ujedno zatraži od Albrechta kao rođaka Karla Roberta, da ovomu pomogne doći do prijestolja[66].

Albrehtu je onako bilo stalo do toga, da bude kraljem Karlo, jer Poljska, Ugarska, Češka, Moravska pod žezlom njemu neprijateljskoga kralja bila bi za njemačku državu dosta opasna.

[66] Karlo Robert bijaše sin Klemencije sestre Albrehtove.

Većeslav II. se pokazao vrlo neprijateljnim prema Albrehtu, jer mu u borbi protiv izbornih knezova nije htio, prem je morao, pomoći, nego se složio s njegovim protivnicima i opozvao svoje priznanje, kojim priznaje Albrehta kao kralja. I zato je Albreht odbio posredovanje markgrofa Brandenburškoga u korist Češke.

Prije još, nego li je Albreht započeo vojnu protiv Većeslava II. morao je njegov sin u lipnju 1304. otići iz Ugarske, jer se odlukom papinom odbiše od njega knezovi. Kralj češki morao je dapače s vojskom doći po sina, jer se od njega velmože u Ugarskoj odvratiše. No Česi odnesoše državna insignija u Prag.[67]

Papa je, kako je gore spomenuto, zapovjedio, da imadu francuski prelati u roku od 3 mjeseca doći u Rim. Međutim prije, nego li je papa svoja pisma otpremio u Francusku već se u Parizu odigrao prvi čin drame, koji se imao svršiti padom Bonifacijevim. Filip je papu jednostavno prevario, pokazivao se tobože, da je sklon miru, a međutim je poduzeo sve, da uništi papu.

II. Skupština staleža.

13. lipnja 1303. obržavala se u Louvru druga skupština staleža[68].

Na sabor dođe oko 30 prelata i stanoviti broj plemstva i pravnika, sami kralju odani ljudi. Na saboru pročita Vilim du Plessis optužnicu protiv pape, koji da se protuzakonito uspeo na apostolsku stolicu i okaljao ju raznim zločinima. Du Plessis prisegne zatim na evanđelje, da je sve istina, što je govorio i izjavi, da je spreman sve to dokazati, i stade zaklinjati kralja, da uradi oko toga, da se sazove koncil. Za ovo posljednje zatraži du Plessis odobrenje prisutnih prelata, no ovi zatražiše rok, da si promisle. No već drugi dan bude obdržavana druga sjednica, na kojoj predloži du Plessis optužnicu protiv pape u 28 točaka.

1. Bonifacije ne vjeruje u besmrtnost duše.

[67] Vid. Weiss Weltg. p. 116--117.

[68] Boutaric dokazuje, da to nije bio državni sabor svih triju staleža. Kralj da je pozvao samo one od plemstva i klera, za koje je znao, da su mu najskloniji, a onda da je dao zaključke po provincijalnima skupštinama potvrditi i prihvatiti. (Vidi kod Hefelea Conc. G. p. 323. u noti).

2. Ne vjeruje u vječni život i zato ne drži za grijeh uživati putene naslade; javno veli, da voli biti pas, magarac ili kakva druga nerazumna životinja, nego li Francuz; tako ne bi govorio, kad bi vjerovao, da ima Francuz dušu, koja može doći u vječno blaženstvo.

3. Zato je posvuda na zlu glasu.

4. Ne vjeruje u pretvorbu kruha u tijelo Kristovo; zato ni ne će ustati, kad ju svećenik podiže, dapače joj okreće leđa, i svoju stolicu daje ljepše uresiti, nego li žrtvenik.

5. I iz toga razloga je na zlu glasu.

6. Čulo se, gdje govori, da blud nije grijeh.

7. Više je nego jedamput izjavio, ako ne će moći drugojačije Francuze i njihovog kralja poniziti, da će sebe, cijeli svijet i crkvu žrtvovati. A kad mu se kazalo, da su takve riječi sablazan za kršćane, da je izjavio, neka bude, samo da oholi Francuzi propadnu: da mora sablazan doći.

8. Heretičnu knjigu Arnolda od Villanova, koju je osudio biskup i pariški fakultet i on sam, opet je odobrio, premda nije ispravljena.

9. Da ovjekovječi spomen na sebe, daje si u crkvama postavljati srebrne kipove i tim navodi ljude na idololatriju.

10. Imade kućnoga đavola, kojega uvijek za savjet pita. Veli, da ga nitko na svijetu ne može prevariti. Ne bi mogao tako govoriti, kad ne bi imao đavla.

11. Druži se s vračarima i vračaricama.

12. Papa, govori Bonifacije otvoreno, ne može počiniti simonije. To je krivovjerje. Kako se na trgu roba jeftino nuđa, tako on po lihvaru Simonu prodaje prelature, crkvena dobra. odrješenje i dispenzacije.

13. Protiv izričnih riječi Kristovih: mir vam svoj dajem, on sprečava mir, koliko mu je ikako moguće; sije razdor i rat. Jedamput nije dopustio jednoj stranci, da se s drugom izmiri; kad su ga molili, da to dopusti rekao je: Kad bi Sin Božji i apostol Petar sišli s neba i zapovjedili mu to, da ne bi ipak dopustio.

14. Po običaju savršenih krivovjeraca, koji drže, da su oni jedini pravovjerni, tvrdi da su svi Francuzi Patareni, jer zabacuju njegove zablude.

15. On se ogriješio sodomijom.

16. Mnogo je svećenika u njegovu prisuću umoreno i to mu je zabava. Ako nijesu prvi udarci smrtonosni, onda dovikuje slugama: sijeci, sijeci (percute, percute).[69]

17. Nekom plemiću, koji je bio na njegovu zapovijed zatvoren, uskratio je na smrtnom krevetu sakramenat pokore; dosljedno, čini se da drži, da nije taj sakramenat potreban za spasenje.[70]

18. Svećenike sili, da mu otkriju ispovjednu tajnu.

19. On ne posti u određene dane, nego jede meso. Isto dopušta i svojim službenicima pod izlikom, da to nije grijeh. Time potkapa temelje crkvi.

20. On progoni kardinale, crne i bijele redovnike, minorite i dominikance. Ovi su redovnici, veli, crkvi na propast; licemjeri; zlo čini, tko ih uzima za ispovjednike ili se s njima druži. Uvijek grdi svećenike svjetovne i redovne.

21. Jer je neprijatelj vjere, to već odavna mrzi na kralja francuskoga, uzor i zaštitu vjere. Prije, nego li je postao papa rekao je, da bi htio uništenjem cijeloga kršćanstva kupiti propast oholih Francuza.

22. Kralju engleskomu dopustio je samo uz taj uvjet desetinu, da se zarati s Francuzkom. On je također, kako se govori, dao stanovitim osobama velike svote, da osujete mir između obih kraljeva. Veli se, da je i Fridriku mnogo toga obećao, da razvrgne mir s Karlom Napuljskim i da se Francuzi poubiju. Kralja je njemačkoga potvrdio po vlastitoj izjavi, da skrši oholost Francuza, koji u svjetovnim stvarima nepriznavaju nikoga većega od sebe. On kaže: tko tvrdi, da Francuzi nijesu podložni papi i njemačkom kralju, taj je izopćen.

23. On je kriv, da je sveta zemlja izgubljena, jer novac za tu svrhu skupljen, troši za druge svrhe. Crkveno blago upotrebljava da progoni vjernike i da obogaćuje svoje rođake.

---

[69] Drumann: Bonifatius VIII. II. B. p. 90. Na to primijećuje Druman, koji oštro sudi o Bonifaciju: Tužilac bijaše bolji pravnik i sofista, nego li historičar, inače bi bio sigurno prispodobio papu sa Spondijem i Mathom, neumoljivim vođama kartaških plaćenika u libijskom ratu, koji su također izabrali sebi za lozinku: βάλλε.

[70] Hefele Conc. G. VI. p. 324. Zgodno veli Hefele: „Ovakovu tužbu diže Francuz, dok se baš u Francuskoj često događalo, da se zločincima nije dozvolilo, da se prije smaknuća ispovjede".

24. Tako se jako ogriješuje simonijom, da crkvene milosti, beneficija, posvete i dispenzacije dijeli onima, koji više plate. Svoje rođake uzvisuje na čast markgrofova, grofova, baruna i gradi im dvorove.

25. Mnoge zakonite supruge je rastavio, a svoga oženjenog nećaka imenovao je kardinalom, a ženu mu prisilio, da položi zavjet djevičanstva.

26. Svoga je prethodnika Celestina, sveta čovjeka, prisilio, uz prkos boljemu znanju, da se zahvali na papinstvu. Dao ga je zatvoriti, zlostavljati i konačno ubiti. Mnogo je učenjaka smaknuto, jer su istraživali, smije li se papa zahvaliti.

27. Na sveopću je sablazan mnogo redovnika bez dovoljnog razloga premjestio u svjetovne svećenike.

28. Rekao je, da će Francuzi u brzo biti ili mučenici ili otpadnici.

29. On ne traži spas duša, nego njihovu propast.

Svrha je bila tih objeda, da se podraži što više narodni ponos u Francuza. Nije bilo mnogo stalo du Plessiu, da li su te objede istinite ili ne. Njegovi izvori, kojima se služio potječu od Colonna iz drugih mutnih vrela „in welchen sich schon ohne sein Zuthun (?) Wahres und Halbwahres, Unverbürgtes und absichtlich Erfundenes vermischte. Mit der Kritik befasste er sich nicht, und durfte diess auch bei der Mehrzahl in der Versammlung voraussetzen; nur eins leitete ihn bei der Wahl seines Stoffs, der Wunsch, ein Zerrbild mit einen Brandmal zuschaffen".[71]

Pošto je du Plessis svršio svoju optužnicu, izjavi svečano, da ga u toj stvari nije vodila mržnja na Bonifacija, nego revnost za crkvu i sv. stolicu i da on drži Bonifacija krivovjercem i da će na općenitom koncilu protiv njega ustati. Na to ustane kralj i izjavi, da je sa svim, što je rekao du Plessis, sporazuman. Reče među ostalim, da će raditi oko toga, da se sazove koncil i da će na nj doći sam osobno, te zamoli prelate, da i oni s njim porade oko koncila.

Kralj je dobro znao, što će papa učiniti protiv ovih kleveta, pa zato već unaprijed prizove na budući koncil protiv svega onoga, što će papa učiniti. S tim je bilo sporazumno ne samo plemstvo, već i kler. Kler dade ovu izjavu: „Mi nad-

[71] Drumann: Bonifac. VIII. II. p. Th. 93.

biskupi u Nikosiji, Reimsu, Sensu, Narbonni i Toursu, biskupi u Laonu, Beauvaisu itd., (bijaše ih 21), opati u Clugniju, Premortreu, Marmontièru, Citeauxu, S. Denisu, S. Viktoru i S. Genovevi u Parizu itd., brat Hugo, vizitator templara itd. . . . zaključujemo iz toga, što smo čuli, da je potrebno i korisno da se sazove općeniti sabor; da se, kako želimo, objasni nevinost Bonifacijeva ili da mu koncil sudi zaradi protiv njega iznesenih tužbi. Ne dirajući u počitanje, koje dugujemo rimskoj crkvi, spremni smo, da radimo oko toga, da se sazove općeniti sabor i ako bi Bonifacije protiv nas postupao anatemom, suspenzijom, to mi već unaprijed protiv toga prizivljemo na općeniti koncil i na budućega papu".

Protiv ove izjave, kažu, ustao je jedini opat iz Citeauxa. „Solo duntaxat excepto abbate cisterciensi". „L' abbate di Cistelle non volle consentire". Istina je, da se i njegovo ime nalazi među potpisima, no oni, koji su brojili glasove, lako su podmetnuli njegovo ime.[72]

Kler je francuski pokazao ovdje po drugi put svoju slabost. Ispričati se ne može, jer nepravda, koja je nanesena papi na ovoj skupštini, bila je tako očita, te ju je svatko mogao vidjeti. Velika je to bila sablazan, koju nije bilo tako lako popraviti.

Teškim klevetama obasuše papu. Kako je do njih došlo objašnjava nam Höfler.[73]

Po njegovim se izvodima već dugo spremao materijal protiv pape. Te su se glasine počele širiti već od početka njegovoga pontifikata, a širili su ih uz ostale i sami kardinali. Kardinali su bili oni, koji su nagovarali kralja, da sazove koncil. Već 1295, 1296 zlorabio je kardinal Simon od Palestrine, Francuz iz porodice Beaulieu, pouzdanje papino, koji ga je poslao kao legata u Francusku i Englesku, u toliko, da je tražio pomoć Filipovu protiv Bonifacija i opisao ga kao heretika, koji ne vjeruje u uskrsnuće Kristovo ni u rođenje od djevice, da štuje demone i da je svog predhodnika prijevarom sklonio, da se zahvali. Tako je barem uvjeravao 1311. pod prisegom prior s. Medarda, koji je bio prisutan kod ovoga razgovora kardinala s kraljem. Isto je posvjedočio 1311. prijašnji ispovjednik kraljev,

[72] Vidi: Christophe p. 114.

[73] Abhandl. der k. bay. Akademie Bd. III. kod Hefeleà 3. p. 48. 50. 51. 53. 69 s. Preslušni spisi od god. 1311.

a onda kardinal Nikola, pa i kardinali Napoleon Orsini i Ivan le Moine posvjedočiše pod prisegom, da je kardinal Palestrina nagovarao kralja protiv Bonifacija. Osim toga su mnogi inkvizitori iz reda manje braće govorili o tobožnjim herezama pape. Kratko vrijeme iza toga stupiše kao tužitelji kardinali Colonne i poslaše g. 1297. poslanika kralju Filipu u Lille. Oni optužiše papu poglavito poradi toga, što da je prijevarom došao do papinstva, no kasnije 1311. se nijesu htjeli više sjetiti, da li su ga i poradi hereze optužili.

No kraljev je ispovjednik posvjedočio, da su zbilja papu obijedili s hereze, i nadodaje: Za vrijeme kanonizacije Ljudevita IX. je Bonifacije već bio na zlu glasu, a mnogi kardinali, kao i francuski poslanik u Rimu pismeno su javili, da Bonifacije ne drži blud i pederastiju za grijeh. Osobito se čini, da se kardinal le Moine, rodom Francuz, isticao u širenju ružnih po papu glasina, pa i sam je kasnije uvjeravao, da je za vrijeme svoga poslanstva u Francuskoj papu optužio s hereze. Ako su se u istinu o papi takove glasine širile, to onda nije bilo teško kralju, da sastavi optužnicu protiv pape; a dakako nije mu bilo na pameti, da ispituje, da li odgovaraju istini ili ne.

No kralj se nije zadovoljio samo time, što je skupština prihvatila njegove zaključke, on je dao 24. lipnja pročitati narodu u vrtu Louvra zaključke skupštine, da tako i puk povuče u borbu. Ne samo to, nego kralj pošalje po cijelom kraljevstvu svoje pouzdanike, do sakupljaju izjave od biskupa, glavara samostana, opatija, baruna, plemića i građana. Univerza pariška i crkva također dadoše svoju privolu uz klauzulu: u koliko dopuštaju kanonski popisi. Kraljevi pouzdanici dobiše od kralja velike punomoći. Ako bi se tko ustručavao dati povoljnu izjavu, pouzdanici bijahu vlasni, da protiv njega postupaju. Tako na pr. opati cistercitski, od Clugnya i Prementrea budu zatvoreni, isto i talijanski redovnici, koji su boravili u Francuskoj.[74]

Samo uz ovakovo nasilje razumijemo, što je kralj dobio do konca rujna preko 700 izjava; inače bi se našlo više njih, koji bi se usudili oprijeti kraljevomu nepravednomu zahtjevu.

Kad je ovako kralj čitavo kraljevstvo skupio u jedan tabor protiv Bonifacija, to je, budući da se radilo o općenitom saboru,

[74] „Tres abbates Clumeicensis, Cisterciensis et Praemontratiensis a rege Franciae capiuntur, quod noluerunt ei contra papam obedire.“ (Annal. Colmar. ann. 1302) kod Cristopha.

nastojao, da i izvan granica kraljevstva zadobije pristaša za svoje svrhe. Zato je poslao poslanstva u strane države knezovima, prelatima, pa i samim kardinalima, uvjeravajući ih o svojoj ljubavi k crkvi. „Neizrecivom ljubavi prama svojoj zaručnici (ineffabilis amoris dulcedine) jest Isust Krist u ime Očevo crkvu na pećini osnovao, predao ju u zaštitu Petrovu i njegovih nasljednika, a kardinale postavio stupovima i nasljednicima apostola, zato vam šaljemo ovo pismo.“[75]

Moli kardinale neka mu budu na pomoć, da se sazove sabor, i da se mir uspostavi i pomogne svetoj zemlji; potpunim pouzdanjem neka se obrate na vitezove, koje im šalje (Vilim de Chatenaye i Hugo de Celle). Nekoji se kardinali izjaviše povoljno po Filipa; no na sreću istom iza smrti Bonifacijeve. Drugi su pouzdanici sabirali glasove po Italiji, Španiji, Portugalskoj i Navari. Da pokaže kralj svoju moć, i da pokaže kako ne trpi nikakove protimbe, izdade 24. lipnja naredbu, da se onim duhovnicima, koji su bez dopuštenja otišli iz zemlje, imadu dobra zaplijeniti. Koncem srpnja pooštri naredbe o saobraćaju sa stranima zemljama, napose sa Rimom. Po tim naredbama ne smije niko bez privole kraljeve, osim trgovaca, ni koji nadbiskup otići iz zemlje. Nikakvi listovi ni roba izvana ne smije se primati niti odašiljati; uhvaćene listove treba neotvorene poslati u Paris, duhovnicima i laicima, koji bi se bez znanja dvora usudili otići iz zemlje, valja oduzeti dobra.

Atentat u Anagni-u.

Kad je papa čuo za ove događaje u Parizu, i pobojavši se nasilja Filipovih ode u Anagni, gdje se ćutio sigurnijim nego li u Rimu. Ovdje pod prisegom izjavi, da su tužbe protiv njega lažne, a 15. kolovoza izdade papa pet bula. U konzistoriju 15. kolovoza reče papa: „Kad smo iskazivali kralju dobročinstva, bili smo katoličkog mišljenja, a sada nas grdi. Odakle ova nagla promjena? Jerbo smo ga htjeli od njegovih grijeha očistiti i pružili mu gorki lijek pokore.“ Prva bula „Nuper ad audientiam“ je naperena protiv kralja, koji spasonosne opomene papine prezire, ne će da čini pokoru poput cara Teodozija, i da se papi osveti, ne žaca se ni pogrdama na nj nabacivati i sazivlje koncil, koji nema pravo nitko sazivati osim pape. Sjeća

[75] Vide: Drumann T. II. s. 99.

kralja, što se zbilo 13. lipnja, brani se od nepravednih napadaja, napose od predbacivanja s hereza; kori kralja, što je primio Stjepana Colonnu i nedostojno se ponio protiv njegovih poslanika. Papa ne izopćuje za čudo kralja, već ga samo opominje.[76]

Drugom bulom „Rem non novam aggredimur," izopćuje sve, u kojoj god časti bili, koji su sprečavali, da se objelodane pozivi za koncil u Rimu.[77]

Trećom bulom „Quanto in ecclesia Dei" suspendira nadbiskupa Nitozijskoga, jer je privolio na neposlušnost kraljevu.

„Ipsum regem callidis commenlis ad hujusmodi rebellionem instigat, et fovet ea, ac alias ibidem contra nos et sedem apostolicam dolos concinnat et machinatur quos potest."[78]

Četvrtom bulom „Sedes Apostolica" oduzimlje doktorima pariškoga sveučilišta (jer su i oni pristali uz kralja) pravo podjeljivati akademske stupnjeve tako dugo, dok kralj ne udovolji zahtjevima apostolske stolice. „Omnes de regno praedicto, potestatem habentes dandi licentiam, legendi seu docendi ac approbandi volentes licentiam hujusmodi obtinere in theologica facultate, ac iure canonico et civili, ab hujusmodi potestate, donec idem rex ad nostram et ejusdem sedis mandata cum satisfactione debita revertatur, apostolica auctoritate suspendimus."[79]

Petom bulom, koja počina istim riječima, kao i četvrta; oduzimlje crkvenim zborovima pravo izbora, i pridržava sebi pravo, da u buduće popunjava upražnjena beneficija.

Omnes provisiones dictarum ecclesiarum, si quae forsan vacant ad praesens, vel cum eas vacare contigerit, dispositioni nostrae ac dictae sedis . . . auctoritate apostolica reservamus . . . pertinent earundem, ne contra reservationem hujusmodi quemquam eligere, seu electionem confirmare . . . praesumant."[80]

Bula „nuper ad audientiam" nije za vremena prispjela u ruke kraljeve, pa da i jest, ne bi postigla nikakvi uspjeh. Filip okružen zlim savjetnicima nije ni najmanje mislio na popuštanje.

8. rujna imala je biti objelodanjena bula „Super Petri Solio," kojom se izopćuje kralj Filip, ali se dan prije odigrao

[76] Raynd. ad ann. 1303 nro. 36.
[77] Raynd. ad am. 1303. nro, 40.
[78] Raynd. ad ann. 1303. nro. 37.
[79] Raynd. ad ann. 1303. nro. 38.
[80] Raynd. ad ann. 1303. nro. 39.

u Anagni onaj sramotni prizor, kojemu u historiji nema primjera. Već je u ožujku bilo zaključeno u državnom vijeću, da se imade papa prisiliti, da se zahvali, i ako bi se ustručavao, da ga valja zatvoriti, ako ne obustavi svoje postupanje protiv kralja; da se imade dovesti u Rim, ondje sazvati općeniti koncil i izabrati novi papa. U tu svrhu pošalje kralj u Italiju Nogareta sa vjernim mu drugom Sciarrom Colonna i mjenicama na bankarsku kuću Petrucci u Fiorenci. Nogaret je kasnije u svojoj lažnoj obrani izjavio, da je on išao u Italiju, da papu obavijesti o zaključcima državnih staleža od 13. lipnja i o prizivu na općeniti sabor. Lagao je, jer je on već dva mjeseca prije one skupštine bio u Italiji, zato ga i ne vidimo na skupštini od 13. lipnja. Kako nam je poznato, njegovu je ulogu odigrao Vilim du Plessis. Nogaret je bio u Italiji, ali u Toscani, a ni u Rimu, niti u Anagniu. Dobivenim novcem skupljao je pristaše i vojnike, s kojima će izvesti svoje časno djelo. Sciarra je doveo 300 konjanika i nešto pješaka. Ovima se prikupiše još 200 konjanika, koji su preostali Karlu Valois nakon njegove vojne u Siciliju. Ovim se četama pridružiše i djeca Ivana Ceccano, koga je Bonifacije dao zatvoriti, pa djeca Muffea iz Anagnia i Raynalda Supino — sve sami gibelini i protivnici papini. Svoj glavni stan udariše u Staggi, u dvoru Florentinca Musciatta de' Francesi. Papa se dakako nije mogao ni najmanje nadati, da će se Filip tako daleko zaboraviti, te ga tvorno napasti. Nogaret i Sciarra se bojahu, da im ne pomuti račune Albreht, koji je samo trebao da prijeđe Alpe, pa da primi lombardesku i carsku krunu. Nogaret je imao poučiti papu, da mu jedanput za uvijek, kao i njegovim nasljednicima, izbije iz glave misao, da pozivlje njemačkoga kralja u Italiju. 7. rujna u subotu, dan prije „Male Gospojine" dođoše Nogaretove čete rano u zoru pred grad Anagni. Gradskoga kapetana Arnulfa podmitiše, te im on otvori gradska vrata. Papi se na žalost iznevjeriše i njegov dvorski maršal i kardinali Rikard Sienski i Nepoleon Orsini. Gradom se čuli povici: Smrt papi Bonifaciju! Živio francuski kralj! Sudeći po karakteru vođa, imalo se očekivati još i gorih stvari. Naskoro opkoliše čete papinski dvor i provališe u nj. S početka nijesu bili napadači dobre sreće. Marquis Gaetani, nećak papin, premda je navala došla neočekivano, ipak se hrabro opirao napadačima. Bio bi sigurno i uspio, da nije napadačima priskočila u pomoć svjetina, koju je predvodio Arnulf. Marquis

Gaetani videći da je svaki otpor uzaludan, predade se i neprijatelji uđoše u sam dvor. Od svih kardinala ostadoše uz papu jedino kardinali Nikola Boccassini, biskup Ostijski i Petar d' Espagne, biskup sabinski; svi drugi pobjegoše. No i u ovom teškom času, gdje je papa bio više nego siguran, da mu se približio posljednji čas života nije izgubio prisutnost duha': „Otvorite vrata," reče slugama, „mojih soba — jer hoću da podnesem mučeništvo za crkvu Božju." Na to se papa obuče u svečano odijelo, na glavu metne tiaru, u ruke uzme ključeve sv. Petra i raspelo i sjede na prijestolje. Lice svoje okrene prema žrtveniku, do njega stanu oba vjerna mu kardinala. Papa je bio spreman na sve. U to navali rulja u papine odaje — no opazivši časno lice visokog starca, stane, i ne usudi se na nj položiti ruke. „Ako sam" reče papa, „kao Krist izdan i predan u ruke svojim neprijateljima, to ću po njegovu primjeru i umrijeti, kako se dolikuje papi."

Sada stupi pred papu Nogaret i reče mu, da će biti najpametnije, ako se zahvali. Toliko stvari da je protiv njega dokazano; a on se nije mogao od njih obraniti. Ne će li se zahvaliti, to će ga silom odvesti u Lion, gdje će se držati crkveni sabor, koji će mu suditi. Ali kad je papa izjavio, da se ne će zahvaliti, kažu, da je Sciarra udario papu po licu i da bi ga bio i ubio, da ga nije u tom spriječio Nogaret. Nogaret je rekao papi: „Bijedni papa, vidi dobrotu moga gospodara; on, koga si htio zbaciti s prijestolja, štiti te protiv tvojih neprijatelja." Papa odgovori na to: „Evo moja glava, evo moj vrat. Za slobodu ću crkve, ja, katolički i zakoniti papa namjesnik Kristov, rado umrijeti i biti osuđen od patarena kao krivovjerac." Te su riječi osopnule Nogareta, jer nedavno je njegov djed bio osuđen i spaljen kao pristaša patarena. Nogaret se posramio i udaljio.

Nasilje, što ga na papi učiniše Filipovi ljudi, bijaše nečuveno. I sam Dante, neprijatelj papin, zgraža se nad ovim nasiljem. U 20. pjevanju „Čistilišta" govori Hugo Capet:

„Veggio in Alagna entrato fiordaliso
(zlatni liljan, barjak franc.)
E nel vicario suo Christo esser catto
Veggiolo un' altra volta esser deriso
veggio rimnovellar l' aceto el' fele

E tra vivi ladroni essere anciso.
Veggio e nuovo Pilato si crudele,
Che cio' nol fazia, ma, senza decreto,
Porta nel tempio le cupide vele."

Dante Pur. C. XX. v. 86. ss.

Tri dana držao je Nogaret Bonifacija pod strogom paskom. U ta tri dana trpio je papa mnogo. Tri dana nije ništa jeo. Ne zna se pravo, da li su ga htjeli gladom ubiti, ili papa nije htio sam da jede, bojeći se, da ga ne otruju. Rulja nije štedila ničega. Provališe u papine sobe; stadoše pljačkati; oteše sve do čega god dođoše; ne poštediše ni moći svetih; a biskupa Strigorskoga ubiše. No ovo se gadno djelo ogadi i samim stanovnicima grada. Nagovoreni od kardinala Fieschi di Lavagna, ustadoše na obranu papinu. „Na oružje! Na oružje! Smrt izdajicama!" razlijegalo se gradskim ulicam. Narod se naoruža, a Nogaret i Sciarra pobjegoše iz grada sa svojim četama. Zarobljenu zastavu sa trim ljiljanima vucijahu po uličnom blatu. Papa sazove sada pučanstvo grada Anagni. 400 vojnika pod vodstvom Mateja i Jakoba Orsini dođoše iz Rima papi u pomoć.

Činilo se, da će papa oštro kazniti buntovnike, no on podijeli amnestiju svima, osim onima, koji su oteli papino blago. Raynalda Supino i njegovu djecu pusti na slobodu, a tako isto oprosti i onoj dvojici nevjernih kardinala. Evo ovako postupa Bonifacije, taj „silnik". Lijepo zato veli Christophe: „Ne poznam u historiji dirljivije, velikodušnije crte, kao što je ova uzvišenog starca; on za taki nečuveni zločin, koji je mogao osvetiti, nema drugi odgovor, nego riječi: Opraštam. Tu se treba sjetiti da je taj starac — žestoki, nepomirljivi, razvikani Bonifacije."

Narod ga u Rimu sjajno dočekao. 86 godišnjega starca, primiše Rimljani s velikim veseljem. No naskoro opazi Bonifacije, da kardinali Orsini hoće, da ga stave pod kuratelu i za to je htio, da se preseli iz Vatikana u Lateran, gdje je gospodovala porodica Anibaldeschi, no to spriječiše Orsini. Sada je pisao kralju napuljskomu, da mu pomogne, ali list dođe u ruke kardinala Napoleona Orsini. Ovo posljednje silno uzruja papu. Već na putu u Rim uhvati ga groznica, koja se u Rimu jošte pogorša tako, te je papa vidio, da mu se primiče kraj života. Po starom običaju izreče papa u prisutnosti kardinala glasno

vjeroispovijest, ispovjedi, da je u katoličkoj vjeri živio i u njoj da želi umrijeti.[81]

Primivši svete sakramente ode Bogu na istinu 11. listopada 1303. Vladao je 8 godina, 9 mjeseci i 24 dana. Ovako je umro Bonifacije, a ne kako gibelinski pisac onoga vremena Ferretus Vicentinus veli, da je Bonifacije zapovjedio slugama, da ga puste na samu, onda da je zatvorio vrata, i u divljoj zdvojnosti lupio glavom u zid i tako se ubio; na usta da mu je navalila pjena i da je sebi izgrizao prste. Ova izmišljotina širila se sve dalje i dalje, pak ju onda i nekoji historičari uzeše kao istinu. 11. listopada 1605. bude ova izmišljotina posve oprovrgnuta. Za pape naime Pavla V. morali su da prenesu njegove kosti iz kapele, koju je Bonifacije izabrao za svoj grob, u Vatikan. Otvoriše grob u prisuću mnogo prelata i velikaša i mnogobrojnog naroda.[82]

Točno pregledaše tijelo papino, a bilježnik Grimaldo sastavi o cijeloj stvari službeni izvještaj. Lešina bijaše u svim dijelovima sačuvana, a onim ozledama, koje je sebi Bonifacije tobože prije smrti zadao, nije bilo ni traga ni glasa. Koža na glavi bijaše cijela i neozleđena, ruke i noge bijahu bez ikakve ozlede. I tako je i ova pripovijetka iza svestranog ispitivanja zadobila časno mjesto u carstvu priča. Nadgrobni spomenik u Vatikanu nosi ove riječi:

Corpus Bonifacii VIII. Caietani
Pontificis Maximi.
Ex veteri in novam Basilicam translatum
hic repositum jacet.

Zaglavak.

Svatko, komu je stalo do istine, moći će se iz navedenoga osvjedočiti, da slika ovoga velikoga pape, nije onako ružna, kako bi to htjeli neprijatelji crkve. Jest on je bio strog, borio se za prava i slobodu crkve; nastojao je crkvene na-

[81] Acta Vaticana ovako opisuje njegovu smrt: Omnes articulos fidei more Summorum aliorum Pontificum recognoscens, et confessus coram octo cardinalibus explicite professus fidem catholicam, assserens, ac profitens se firmiter tenuise fidem catholicam, quam tenet, docet ac praedicat Romana ecclesia, et in eadem fide vixise, ac velle mori, sanctis etiam bene munitur sacramentis."

[82] Tota urbe ad spectaculum concurrente (vidi: kod Christopha).

zore usaditi u srca kršćanskih knezova, pa što je u tom zlo? Lijepo veli jedan historičar po prilici ovako: „Zar je bilo zlo po narode, ako su pape dozivali u pamet vječna načela zakona i pravice? Nipošto ne. Pape su opominjajući knezove, činili samo dobro narodima".

Odmah iza toga kako je zasjeo na papinsku stolicu, nastojao je da pomiri Englesku i Francusku. On je izmirio republiku Pisu i Genovu, koje su već duže vremena bile zaraćene. Pisa je molila za njegovu zaštitu; grad Veletri imenovao ga svojim podestá; Florenza, Bologna, Orvieto postaviše mu krasne spomenike. Ovi isti gradovi šiljahu mu potrebnu vojsku, a gospođe, ne mogući ići u rat tražahu za nj vojnike. Karla Valois pozvao je u Italiju, da ondje njegovom pomoću učini mir, tako isto nastojaše oko mira između Karla II. i Fridrika Sicilskoga. A njegovo postupanje protiv Filipa? Taj se vladar usudio dirnuti i samu osobu papinu, miješao se u vjerske stvari; a kraj svega toga bio je papa prema njemu vrlo obziran. Švedska, Danska, Pomoran, Češka, Ugarska i Poljska slušahu njegovu pomirljivu riječ. A jubilej 1300 g. što je bio drugo, nego glasna propovijed narodima, da žive u miru i slozi — po nauci Kristovoj.

Evo kako piše o jubileju Damberger: „Opet se približavao koncu jedan kršćanski vijek, 13 stoljeće. Kako katolička crkva zaključuje i počimlje svaku godinu slavnom, zahvalnom i prozbenom svečanosti, tako isto čini ona i na svršetku i početku svakog stoljeća. Ljudima još nije ispalo iz pameti, što je učinio na koncu 12. vijeka Inocent III. No Bonifacije VIII. uočivši potrebe svojih dana, oslabljelu vjeru, djelomice u velike pokvarene običaje, velika neprijateljstva prema crkvi i druge žalosne događaje u kršćanskom svijetu, pomišljao je na to, da s velikom svečanosti proslavi konac trinaestog, a početak 14. stoljeća i za to je proglasio jubilejski oprost. Tisuće i tisuće ljudi je žalilo, što nijesu mogli, da pohode grob Gospodinov i da budu dionici milosti, koje je vrhovni crkveni glavar zajamčio onima, koji bi onamo hodočastili.

No papa je i tomu doskočio. Po svoj prilici 22. veljače 1299. (Cathedra S. Petri) uspe se veličanstven starac u pontifikalnom ruhu na propovjedaonicu i pred velikim mnoštvom propovijedaše o jubilejskoj svečanosti; o potpunom oprostu, koji će moći zadobiti svatko, koji bi se skrušeno ispovjedio,

dostojno pričestio i pohodio 7 glavnih crkvi u Rimu; i to stranci u roku od 15 dana, a domaći u roku od 30 dana — počamši od Božića 1299. Naknadnom bulom nadomještuje papa hodočasnicima onaj preostatak, koji ne bi mogli izvršiti da zadobiju oprost. Papa nije namjeravao samo kršćanskom svijetu otvoriti zdenac milosti, nego se i nadao, da će jubilej biti moćno sredstvo, koje će kršćanske narode pobuditi na što veću ljubav prema crkvi i da će krščanski duh opet zavladati narodima. Bog zna, nije li upravo jubilej bio razlogom, što je zapadni raskol istom za 200 godina kasnije nastao? U Rimu se ljudi međusobno natjecaji, da sve što svečanije urede i priprave za jubilejsku godinu. I samo je nebo bilo ljudima na ruku; žetva je obilno urodila, tako te je bilo dosta hrane uz prkos silnoj bujici naroda, koja se talasala ulicama vječnoga grada. Ne zna se točno, koliko je bilo hodočasnika, ali da ih je bilo na tisuće, razabiremo otale, što su sami darovi u novcu (malom) u crkvi sv. Petra iznosili preko 50.000 forinti u zlatu, ne računajuć amo veće darove. Uz prkos silnom mnoštvu naroda, vladao je u gradu mir i red; redarstvo nije trebalo mnogo da ureduje; sve kao da je vodila i zaokupljala jedna misao, misao za vječno spasenje. Mnoštvo naroda u mnogom je čovjeku probudilo velike misli. Među takove spada po svoj prilici Dante i Willani. Kako onaj opisuje mnoštvo naroda, gdje dolazi i odlazi i kako nije nikad pomišljao, da ima toliko ljudi — to ga ta bujica ljudi potakla na pjesnički rad. A Villani sam pripovijeda, da ga je upravo ono, što je u Rimu vidio: razne umjetnine, pogled na vječni grad i spomen na sve ono, što se u njem događalo, potaklo, da se baci na historijsko polje.

Posljedica je te pobude njegova znamenita historija Fiorence.[83]

Bonifacija su ljubili Rimljani i željeli su, da bude uvijek u njihovoj sredini. Da, njegov cijeli pontifikat dokazuje, da je bio pomirljiv, pravedan i štovan kod svih dobrih i kreposnih ljudi onoga vremena. O njegovu znanju i iskustvu ne može nitko posumnjati. I njegovi najljući neprijatelji nijesu se usudili, da prekore njegov privatni život, izuzmeš li jedino, što kažu, da je bio ohol i pohlepan za vladanjem.

---

[83] Villani : Cronica. VIII. 36. kod Weissa p. 48. ss.

Doduše značaj mu bijaše opor, ali nitko ne može navesti primjer, da je bio grozan i osvetljiv. U cijelom njegovom životu nema primjera, da bi i jednog jedinog neprijatelja smrću kaznio. Kad je Ivana Palestrinu poslao kardinalu Colonna; mogao je i odio vojnika po nj poslati i silom ga pred sebe dovesti. Kad su svi Colonne došli u Rieti s užetima oko vrata pred papu, mogao im je po miloj volji suditi, pa ipak im nije ništa učinio na žao. Isto tako oprostio je Guidonu Montefeltro, kao i Ruggieriu dell' Oria, velikom neprijatelju crkve.[84]

Kad se nakon svoga oslobođenja vratio u Rim, puk uhvati njegovog najljućeg neprijatelja (Sciarra Colonna ili Nogareta), dovede ga k papi, da mu sudi; on mu oprosti i pusti na slobodu. Kad mu je Fra Giacopone pao u šake, postupao je s njim milostivo, samo ga dao zatvoriti; drugi bi za ovake uvrede drugojačije s njime postupali. Pa i u onom momentu, kad su mu u Anagniu toliko uvreda nanijeli, nije pokazao nikakve mržnje.

Obična je bila fraza historičara, da je Bonifacije VIII., zadnji veliki papa srednjega vijeka, bio veliki duh, koji je htio vladati svijetom, ohol, sklon na srdžbu, bezobziran, iz Vatikana bacao strijele i na iste krajeve, i podanike riješavao prisege vjernosti. No baš mu u tom čine krivo, jer kako su god bili napeti odnošaji između Bonifacija i Filipa, pa i drugih vladara — to se ipak samo u skrajnoj nuždi laćao crkvenih kazna. Biskupe je u mnogim slučajevima, kad su se htjeli služiti cenzurama od toga odvratio i nastojao bi posredovati, da ne dođe do upotrebljavanja cenzura; dapače 30. svibnja 1302. zabrani, da se poradi novčanih stvari upotrebljavaju duhovne kazni.

Kao muž znanosti osnovao je u Rimu sveučilište Sapienza, tako isto u Avignonu i Forniu. Kao učitelj crkvenoga prava ostavio je slavno ime; od njega imamo šestu knjigu dekretala (l. VI.) Nadbiskup Florentinski s. Antonin, koji je umro 1459., veli za Bonifacija „Nobilis secundum saeculum, vir utique prudens et literatus et magni animi, zelator magnus et conservator jurium ecclesiae."

Pontifikat će Bonifacija VIII. uvijek u velike cijeniti oni, kojima je stalo do slobode crkve. Crkvi je sam njezin Božanski

[84] „Questi Ruggieri dell' Oria era molto stato gran nemico della chiesa e del rebarlo, al quale a pugo della reina e di Don Jacomo, Bonifazio che allora era papa benignamente e graziosamente perdonò". (Paulino di Piero pag. 50. kod Wisemanna).

utemeljitelj prorekao tegobe i nevolje, ali joj je ujedno i podao nadu, da ne će nikada smalaksati. Proroštvo se ovo bez sumnje najviše odnosi na njezine glavare, poglavito pak na njenog vrhovnog glavara s. Oca. Po onoj s. Pisma „percute pastorem et dispergentur oves“ bio je uvijek nišan neprijateljima crkve njezin vrhovni glavar. Među one, na kojima se u prepunoj mjeri obistinjuje proročanstvo Kristovo, spada Bonifacije VIII. Živio je progonjen i preziran od mnogin, kao takav je i umr'o; a i preko groba mu uspomenu kaljahu.

Prolazila su stoljeća, a uspomena na nj jednako je ostala okaljana. Javno mnijenje Francuske postalo je mjerodavno po svu Evropu. Silu raznih i važnih dokumenata o vladanju, napose o nepravdi, koja se nanosila Bonifaciju VIII., uništiše, druge iskvariše; a treće opet izmisliše. Ruka, koja je znala napisati onaj pamflet „sciat fatuitas tua itd.“ bila je kadra i ono, što je manje od toga, učiniti. No neumoljiva sila, što ju krije u sebi istina, morala je konačno doći na svijetlo. Konačno morali su historički kritici uvidjeti, da se za volju nijednoga naroda, pa makar to bio baš i francuski ne smije krnjiti istina; za historiju vrijedi jedan narod toliko koliko i drugi; što pako vrijedi za historiju uopće, to vrijedi napose u još većoj mjeri za historiju papinstva. I ovako je pobijedila istina i kod Bonifacija VIII.



II. Decretum generale S. Rituum Congregationis super Motu propria *Abhinc duos annos.*

Što je sv. Otac u navedenom Motu proprio odredio bio, to je kongregacija Rituum u ovom dekretu potanko protumačila, kako slijedi:[1]

I. De Dominicis et festis hucusque Dominicis diebus affixis.

1. Dominicae quaevis assignationem perpetuam cuiuslibet festi excludunt: idcirco festa tam universalis Ecclesiae quam alicuius loci propria, quae hucusque Dominicis assignata fuerunt, celebrentur die fixa mensis, qua in Martyrologio inscribuntur, si haec habeatur; secus prima die, qua occurrere potest Dominica, in qua hucusque celebrata sunt. Excipiuntur tamen:

a) Festum SSmae Trinitatis . . .

b) Festum SSmi Nominis Iesu . . .

Solemnitas S. Ioseph . . . assignabitur fer. IV. ante Dom. III. post Pascha . . .

Festum S. Ioachim fixe celebrandum die 16. Augusti . . .

Anniversarium Dedicationis eccl. cathedralis . . . die ipsa anniversaria celebrabitur, si ea innotescat; secus alia die fixa arbitrio Episcopi audito Capitulo semel pro semper designanda.

Anniversarium Dedicationis propriae ecclesiae, quod pariter, si hucusque sua propria die a singulis dioecesis celebratum est, ipsa die celebrari pergat; si vero in tota dioecesi . . . unica die recoli consuevit Dedicatio omnium ecclesiarum dioeceseos, haec, extra eccl. cathedralem, in ecclesiis consecratis tantum, non vero in aliis recoli poterit die ab Ordinario, ut supra, designanda, quae tamen alia sit a die Dedicationis eccl. cathedralis recolendae assignata . . .

2. Ubi Solemnitas externa festorum, quae hucusque alicui Dominicae perpetuo affixa erat, in ipsa Dominica celebratur, de Solemnitate festi duplicis I. classis permittuntur Missae omnes, praeter conventualem et parochialem, semper de Officio diei dicendas; de Solemnitate vero duplicis II. classis permittitur tantum unica Missa solemnis vel lecta. Excipitur Solemnitas externa Ssmi Rosarii, quae Dom. I. Octobris celebrari poterit cum omnibus Missis, praeter conventualem et parochialem, de Ssmo Rosario, ut supra dictum est de duplicibus I. cl.

[1] Donosimo dekret u cijelosti ispustivši ovdje ondje manje važne riječ.

3. Dominicae II. III. et IV. Quadragesimae, ad gradum Dominicarum I. classis evectae, nulli in posterum cedunt festo, neque etiam duplici I. classis . . .

II. De Octavis.

1. Octavae Paschatis, Pentecostes, Epiphaniae, Ssmi Corporis Christi, Nativitatis Domini et Ascensionis sunt privilegiatae.

2. In Officio autem tum de die infra Octavam tum in die Octava aliorum quorumlibet duplicium I. classis, etiam Domini, Antiphonae et psalmi ad omnes Horas et versus Nocturnorum dicuntur de occurrenti hebdomadae die, et Lectiones I. Nocturni, nisi habeantur propriae, vel Lectionibus de Scriptura deficientibus sumi debeant de festo aut de Communi, dicuntur cum suis Responsoriis de Tempore, ut infra dicetur. Dies autem Octava huiusmodi, etiam Domini, tam in occursu qnam in concursu, cedit cuilibet Dominicae.

3. De Octavis vero duplicium II. classis universalis Ecclesiae nihil fit nisi in die Octava et quidem sub ritu simplici: ita ut si occurrat in eo aliquod Officium duplex vel semiduplex, etiam repositum vel translatum, aut feria maior vel Vigilia, de die Octava huiusmodi fiat tantum commemoratio iuxta rubricas. Festa vero simplicia occurrentia commemorentur in Officio de die Octava: cui cedit etiam Officium S. Mariae in Sabbato, in casu omittendum.

Idem servatur de Octavis duplicium II. classis alicuius dioecesis vel particularis ecclesiae, quae pariter, nisi penitus omitti velint, tantum in die Octava et sub ritu simplici celebrandae erunt.

4. Octavae festorum particularium post diem Nativitatis Domini non amplius impediuntur.

5. Lectiones II. et III. Nocturni singulis diebus per Octavas festorum duplicium II. classis Ecclesiae universalis hucusque assignatae, inperantur in Octavario Romano: non vero Lectiones I. Nocturni, etiam si habeantur propriae.

III. De responsoriis de Tempore, de Lectionibus e scriptura occurrente et de aliis partibus Officiorum propriis.

1. In Officiis tam novem quam trium lectionum quandocunque sumuntur lectiones de Scriptura occurrenti cum eis adhibeantur responsoria de Tempore: ita tamen ut lectiones Dominicae cuiuslibet, etiam si reponantur infra hebdomadam et

simul cum lectionibus de feria dicantur, sumant semper responsoria de I. Nocturno ipsius Dominicae; lectiones vero de feria, si transferantur vel anticipentur, . . . sumant responsoria de feria currenti, in feriis temporis paschalis noviter disponenda . . .

2. Responsoria, quae in festis S. Luciae, SS. Ioannis et Pauli, S. Clementis in I. Nocturno habentur, ponantur in II. Nocturno loco responsoriorum de Communi, et in I. Nocturno dicantur Lectiones de Scriptura occurente cum Responsoriis de Tempore.

3. Similiter omnia quae in festo S. Elisabeth (8. Iulii) habentur propria, praeter Invitatorium, hymnos, Lectiones II. Noturni, Versus ad utrasque Vesperas et Laudes, Antiphonas ad *Magnificat* et ad *Benedictus* et orationem, expungantur; et in I. Nocturno item dicantur Lectiones de Scriptura occurrente cum Responsoriis de Tempore.

4. In Commemoratione omnium fidelium defunctorum psalmi ad Completorium et alias Horas minores non amplius sumantur de occurrenti hebdomadae die, sed proprii assignentur.

IV. De occurrentia et translatione festorum eorumque concurrentia.

1. Festa duplicia I. et II. classis, tam universalis Ecclesiae quam alicuius loci propria, impedita etiam perpetuo, quocumque sublato privilegio hucusque certis festis concesso, transferantur in primam sequentem diem non impeditam a Dominica quavis vel Vigilia Epiphaniae, ab alio festo duplici I. vel II. classis vel ab Officiis eiusmodi festa respective excludentibus . . .

2. Festa vero duplicia maiora vel minora aut semiduplicia, quae in universa Ecclesia celebrantur, si accidentaliter vel perpetuo impedita fuerint, non transferuntur, sed de eis fit commemoratio iuxta rubricas et legitur IX. Lectio historica. Si tamen festum impediens fuerit duplex I. classis Domini univ. Eccl., nihil fit de festo ut supra impedito: si vero fuerit aliud duplex I. classis, de Officio impedito fit commemoratio tantum in Laud. et in Missis privatis et non legitur IX. Lectio. Idem servatur de festis propriis alicuius nationis, dioecesis, ordinis vel instituti . . . si in particulari ecclesia suo die fuerint impedita . . .; si vero in tota natione, dioecesi . . . impediantur, si impedimentum sit accidentale, pariter commemorentur vel omittantur ut supra; si impedimentum sit perpetuum, reponantur in proximiorem diem ab Officio duplici, a festo semiduplici, a Vigiliis privilegiatis et ab Octavis II. Ordinis non impeditam.

De huiusmodi festis perpetuo vel etiam accidentaliter impeditis dici poterunt Missae privatae ad libitum sacerdotis, dummodo Officium impediens non fuerit duplex I. vel II. classis, Dominica quaevis, Octava I. et II. ordinis, dies Octava III. ordinis, feria aut Vigilia privilegiata . . .

3. Festa, quae hucusque . . . sub ritu semiduplici ad libitum sunt celebrata, reducantur ad ritum simplicem, de eisque fiat commemoratio, quoties impediantur, ut fit de aliis Simplicibus iuxta rubricas. Festum tamen S. Canuti cedit festo Ss. Marii et Soc. Mm.

4. Si Patronus loci secundarius vel alius Sanctus proprius descriptus sit in Kalendario cum aliis Sanctis, ab eis non separetur, sed de omnibus simul celebretur festum sub ritu duplici mai. vel min. aut semiduplici . . . nisi sub altiori ritu in Kalendario sit descriptus.

5. Quando festum aliquod duplex maius aut minus vel Semiduplex occurrat in die Octava duplici mai. vel min. non privilegiata eiusdem personae, officium fit de festo sub ritu diei Octavae convenienti, omissa vel addita com. eiusdem Octavae iuxta rubricas.

V. De reformatione Kalendariorum particularium.

1. Ut vero omnia, quae hoc decreto praescribuntur, rite executioni mandentur, singuli Ordinarii . . . suplicem libellum, iuxta instructionem huius S. R. C. diei 12. Dec. 1912. in *Actis Apostolicae Sedis* die 1. Martii praesentis anni editam, ad eandem S. C. infra proximum mensem Martium anni 1914. transmittant. Qui tamen post editam Constitutionem *Divino afflatu,* proprii Kalendarii iam obtinuerint reformationem, ex officio novam ab eadem S. Congregatione sine ullis expensis recipient.

2. In hac Kalendariorum reformatione praeter ea, quae superius disposita sunt de festis, quae huiusque Dominicis affixa erant, sequentes sequentur normae:

a) Anniversarium Dedicationis ecclesiae cathedralis, etiam ubi hucusque die fixa celebrari consuevit una cum Dedicatione aliarum ecclesiarum, seorsim celebretur iuxta superius decreta de eisdem Anniversariis hucusque diei Dominicae affixis.

b) Festa propria . . . celebranda erant ipsa die natali, si agnoscatur; secus ponantur in aliqua die libera in Kalendario.

c) Duo vel tres Sancti, qui sub eodem Communi comprehendantur, sicuti occurrant eadem die et sub eodem ritu sint celebrandi, unico festo recolantur, adhibitis iis singulorum Communium partibus, quae pro pluribus Sanctis qualitatis eiusdem assignantur, et contractis lectionibus historicis III. (?) Nocturni, qnae tamen huic S. R. C. adprobandae submittentur. Eadem norma servetur pro festis eiusdem Communis, quae ab anterioribus diebus sint reponenda.

d) Festa S. Bartholomaei Ap. et S. Ludovici Regis Cf. in omnibus et singulis ecclesiis . . . fixe diebus 24. et 25. Augusti respective assignentur non obstante quacumque consuetudIne aut privilegio.

c) Privilegium, quo nonnullae dioeceses vel Instituta gaudent, sese scilicet conformandi Kalendario Cleri Romani . . . penitus aboletur. (Sr. Acta Apostolicae Sedis, V. N. 16. pg. 450. seq. i 458. seqq.).

III. Novo sjemenište u Rimu. Sv. Otac Pijo X. učinio je za desetgodišnjega svoga pontifikata veoma mnogo za reformu talijanskih sjemeništa, pa nije zanemario naravno ni svoje dieceze — u Rimu. I premda imade u vječnom gradu više talijanskih sjemeništa — Seminar. Romanum, Vaticanum, Pium, Ss. Ambrosii et Caroli, Capranicum i Leonianum — to je ipak sv. Otac podigao kraj svoje stolne crkve Lateranske novu veličanstvenu zgradu moderno uregjenu na onom istom mjestu, gdje je od najstarijih vremena davno prije sabora u Tridentu postojala škola za mlade klerike, a svojom konstitucijom *In praecipuis* od 29. lipnja 1913. odredio, da odsele budu u Rimu ovi zavodi:

1. Seminarium Romanum minus, za gimnazijalce, a prebivat će kraj Vatikana u zgradi dosadanjega Collegium Vaticanum, koji se zavod ukida.

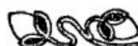
2. Seminarium Romanum maius, za filozofiju i teologiju, a stanovat će u novoj zgradi kraj Laterana. S ovim zavodom se stapa dosadanji Seminarium Pium (od Pija IX.) i Collegium Ss. Ambrosii et Caroli (za gornju Italiju). Ovdje će biti filozofski i bogoslovski fakultet, kao što je dosada postojao u dosadanjem Seminarium Romanum.

3. Collegium Leonianum. Ovaj zavod je smješten u vlastitoj novoj g. 1901. sagrađenoj ogromnoj zgradi, a primat

će se samo svećenici, koje budu talijanski biskupi poslali u Rim na viša studija. S ovim zavodom bit će spojen fakultet za crkveno pravo, koji je dosada postojao u Seminarium Romanum zajedno s bogoslovskim i filozofskim fakultetom. Tkogod iz čitave Italije bude htio da u Rimu nauke svrši i postane svećenik, taj će to moći postići jedino u prva dva spomenuta zavoda. — Osim ovih zavoda postojat će u Rimu za svjetovni kler talijanski samo još Academia theologica i zavodi za misijonare.

IV. Nova biskupija u Francuskoj. Bulom Pape Pija X. od 25. listopada 1913. razdijeljena je nadbiskupija Cambrai-jska (Archid. Camaracensis) u dvije polovine, od kojih je sjevernija proglašena samostalnom biskupijom pod imenom Dioecesis Insulensis, a južna polovina ostala je kao nadbiskupija Cambraijska. Nova biskupija imade sjedište u gradu Lille, a jedan od najvećih i najljepših hramova, podignut u čast Bogorodice, bit će odsele stolna crkva. Odsele će ova nadbiskupija imati doduše isti teritorij, ali dvije biskupije pod sobom, dosadanju Arras-ka (Atrebatensis) i ovu novu. (Sr. Acta Ap. Sedis. V. 17. pg. 482.).

V. S. Congregatio Indicis dekretom od 13. o. mjes. zabranila je knjigu pod naslovom: Antonietta Giacomelli: Per la riscossa cristiana. Milano 1913.



Bilješke iz bogoslovske literature.

Historička bilješka.

Jedna zaboravljena zagrebačka sinoda. U Bogoslovskoj Smotri, u 2. ovogodišnjem broju pisao je naš marni i neutrudivi Janko Barlè o našim diecezanskim sinodama, te kušao, kako sam veli, nabrojiti sve sinode, koje bi se do sada obdržavale u našoj diecezi. Ipak ne spominje sinode, koja se držala za bispa Dimitrija I., koji je istina samo tri godine u Zagrebu biskupovao, ali je za to vrijeme držao sinodu. To potvrdjuje jedna listina od god. 1377., što se nalazi u arkivu kaptola čazm. u Varaždinu.

Ta je listina malena, rekao bi čovjek: odrezak papira, 27 ctm. dugačak, 9 ctm. širok. Bez dvojbe je izvorna. Srećom nam se sačuvala. Eto, kako se nit najmanji zapisak iz starih vremena ne smije omalovažiti, zabaciti ili uništiti.

Ta nam listina povijeda, da je Matija, arcidjakon Vojinski uzeo brevijar iz sakristije kaptola čazm., a to da je bio brevijar Fabijana kustosa i Dominika kantora, kanonika čazmanskih. Nikola, prepozit zagrebački, generalni vikar biskupa Dimitrija i istodobni sudac na sv. sinodi, nalaže istomu Matiji iz sjednice sinodalne, da taj brevijar crkvi čazmanskoj do Božića vrati.

Razumljivo je, da to baš nije bila šala, posvojit si nečiji brevijar u ono vrijeme, kad se knjige nisu tiskale, već prepisivale.

Rečeni Nikola Brislinus (Brišlin), veliki prepošt zagrebački bio je jurve gener. vikar biskupa zagr. Stjepana III., koji umrije post varias res praeclare gestas godine 1375.; a iz ove se listine vidi, da je bio gener. vikar i Stjepanova nasljednika biskupa Dimitrija I., koji bijaše zagr. biskup od god. 1376. do konca 1378.

Medjutim evo kako glasi naša listina od riječi do riječi: Nos Nikolaus praepositus ecclesiae Zagrabiensis, vicarius reverendi nostri patris Domini Demetrii Dei et apostolica gratia Eppi Zagrabiensis in spiritualibus generalis, et Iudex in praesenti sancta Synodo, specialiter deputatus, memoriae commendamus per praesentes, quod nobis in dicta sancta Synodo pro tribunali de speciali commissione dicti domini nostri Episcopi, cum aliis distinctis viris sedentibus, = distinctus vir Mathyas archidiaconus de Vyoyn, quendam librum Breviarii generosi capituli ecclesiae Chasmensis, per condam dominum Stephanum episcopum ecclesiae Zagrabiensis praestitum, de sacristia eorum receptum, quem domini de dicto Capitulo Chasmensi super ipsum Mathyam archidiaconum requirebant, assumpsit idem dominus Mathyas dominis Fabiano custodi et Dominico cantori, canonicis dictae ecclesiae in persona dictae ecclesiae Chasmensi insuper restituere, usque festum nativitatis Domini, nunc affuturum. Datum Zagrabiae die dominico proximo ante festum beati Martini confessoris. Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo septimo. L. S. Na hrptu listine ovako je zabilježeno:

1377.

Restitutioriae de Breviariis ecclesiae Chasmensis pro eadem Ecclesia.

Na listini vidi se trag pečata.

Iz ove se dakle listine razabire, da je u Zagrebu bila sinoda i god. 1377. Priopćio: *Milan Kučenjak.*

Historičko-dogmatska bilješka.

Od najnovijega doba izdaju ruski grkokatolici časopis „Слово истини" (Slovo istini). U jednom od posljednjih brojeva toga časopisa nalazimo ovaj krasni odlomak: „Sedmi vaseljenski sabor u VIII. vijeku primio je poslanicu sv. Oca pape Hadrijana, u kojoj je bilo rečeno: — Sam knez apostola, sv. Petar, prvi vođ na apostolskoj stolici, svojim je nasljednicima ostavio prvenstvo svojega apostolstva i pastirske brige; i jer je njemu Spasitelj naš, Gospod Bog, dao vlast primata, to je tu vlast i on sam po Božjoj zapovijedi predao svojim nasljednicima arhipastirima".

Općeniti sabor, u kojem su u večini bili Grci i uopće istočni biskupi, nastavlja pomenuti časopis, primio je i priznao poslanicu sv. oca pape Hadrijana i nije nalazio nikakve jeresi u nauci o primatu rimskih arhipastira.

U poslanici pako na carigradskoga patrijarhu Tarasija, koju je takogjer primio pomenuti ekumenski sabor, stoji napisano: „Katedra sv. Petra, koja drži primat, svijetli cijelomu svijetu, i ona je glavom svih Božjih Crkvi".

„Eto tako su držali i vjerovali sv. Oci — istočni i zapadni" — završuje pomenuti odlomak — „tako je držao i vjerovao ekumenski sabor. A kako drže i vjeruju učitelji i profesori sinodalnih pravoslavnih Crkvi?! Sasvim protivno. Po temeljnim principima istoga pravoslavlja treba da budu nauke današnjih bogoslova i vjera naroda u suglasju s naukom sv. Otaca, a ako nije, onda je pogrješna i mora da se korigira i dovede u suglasje s naukom Otaca, jer se inače mora zabaciti kao oprečna nauka s tradicijom Crkve Hristove. Ali u Rusiji, a tako i kod drugih sinodalnih Crkvi biva sasvim obratno: svjedočanstva sv. tradicije ne podudaraju se sa sinodalnom literaturom, pa se ta zabacuju."

„Pravoslavni" su Rusi na te riječi uskipjeli. Ali „S. Peterburske Vjedomosti" registriraju mirno riječi časopisa „Slovo Istini", pače odgovorni urednik knez Uhtomskij nazivlje taj časopis — „kristalom, biserom". *Dr. D. Njaradi.*

Biblijska bilješka.

Otkriti rukopis sv. Evanđeljâ. Upravo je deset godina, što je američki učenjak Freer našao u Egiptu grčki rukopis evanđeljâ, koji je istom sada objelodanjen po michigan-skom sveučilištu u Saveznim Državama. Rukopis je na najfinijem pergamentu sa lijepim uncijalnim (velikim) slovima i posve je dobro sačuvan. Korice, od dosta debela drveta, nakićene su slikama na četiri ugla, što prikazuju evanđeliste. Ime sv. Marka još se dade čitati na gornjem uglu s desne strane.

Sanders, koji je preuzeo objelodanjenje ovog toli važnog rukopisa, doznačuje mu podrijetlo iz 4. vijeka, dok drugi američki stručnjaci drže, da je rukopis nastao u 5. ili 6. stoljeću.

Najznatnija značajka, koju sadržaje rukopis, kako opaža „XX. Siècle“, jest ulomak evanđelja po sv. Marku, što ga ne donosi nijedan drugi tekst. Jedini sv. Jeronim znade za ovo mjesto, kad navodi jedan ulomak iz toga teksta.

Tekst ovog novog rukopisa nalazi se u zadnjem poglavlju sv. Marka i dolazi nakon 14. stiha t. j. gdje je govor, da je Isus korio svoje učenike zbog njihova nevjerovanja. Evo doslovna prijevoda novog našastog teksta: „I oni se ispričavahu govoreći, da je ovaj vijek razuzdanosti (sloboštine) i nevjerovanja, podložan utjecaju Satana, koji djelovanjem nečistih duhova priječi, da se Božja moć pravo shvati. Stoga rekoše oni Kristu: očituj nam odmah sada tvoju pravednost. A Isus im odgovori: konac godinâ Satanove moći nije stigao, ali se približaje. Bio sam osuđen na smrt za spas grješnika, e da se oni povrate k istini i da više ne griješe nego da oni baštine duhovnu i nepokvarljivu slavu pravde na nebesima“.

Rukopis sadržaje još mnogo drugih varijanta od velike zanimivosti. Evanđelja su u ovom rukopisu ovako poređana: Sv. Matej, sv. Ivan, sv. Luka i sv. Marko. Prvi dio evanđelja po sv. Ivanu pisan je drugom rukom, nego li je ostali dio rukopisa, te po spoljašnosti kao da je potonje dobi.

Londonski „Times“ donio je nedavno članak nekog protestantskog eksegete, koji misli, da rukopis nije jednolik (homogen) i da je u mnogočem pogrješan. K ovomu pridodaje isti nekatolički eksegeta, da je rukopis morao biti prepisan u više odijeljenih rukopisa, vjerojatno u svitke (des rouleaux) papyrusa, od kojih je svaki napose sadržavao samo po jedno evanđelje.

•

Profesor Flinders Petrie, koga drže najboljim ingleskim egiptologom, veli, da vrijednost ovog rukopisa zavisi o odgovoru na pitanja, da li je tekst ovog našastog rukopisa prireden po kojem heretiku iz prvih vremena Crkve, koji bi ga bio krivotvorio, da mu bolje služi za interese njegove sekte, ili se pak naprotiv, tvrdi isti profesor, mi nalazimo pred tekstom točnijim, nego li ikakav od onih, koji dosada posjedovasmo.

Doličan odgovor na ispravno pitanje prof. Petrie-a dati će interesirani učenjaci, a napokon jamačno i kat. Crkva.

Anton L. Gančević, O. M.



Recenzije.

Sv. Pismo Staroga i Novoga Zavjeta. Preveo i bilješke prikupio Dr. Valentin Čebušnik. Svezak I. i II. (I. Knjiga Mojsijeva — Knjiga o Esteri). (Vidi br. 3. o. g. „B. S." str. 348. i dalje).

A. Kakav kaos vlada u Čebušnikovu prijevodu, vidjeli smo već iz navedenih primjera u prošlom broju. Ovdje želim radi kratkoće navesti samo još koji taj slični primjer.[1]

1. U Exod. 27, 3; 38, 3. prevodi naš prevodilac Vulgatin izraz „forcipes" sa „kliješte", dok u 3 Reg. 7, 49; 2 Chron. 4, 21. prevodi isti izraz sa „usekači". Dakle po Čebušnikovu prijevodu bio bi lat. izraz „forcipes" = kliješte = usekač. Megjutim u Exod. 25, 38; 37, 23. prevodi on Vulgatin izraz „emunctorium" takogjer sa „usekač". Prema tome, po matematičkim pravilima A = B = C : A = C, morali bi Vulgatini izrazi „forcipes" i „emunctorium", odnosno Čebušnikovi „kliješte" i „usekač" značiti sasvim isto. Ali tome nije tako. Da latinski termini „forcipes" i „emunctorium", odnosno hrvatski „kliješte" i „usekač" označuju objekte megjusobno skroz različne, svjedoči nam jasno Vulgatin tekst u Num. 4. 9, gdje stoji: „Sument . . . candelabrum . . . cum forcipibus suis et emunctoriis" ili kako takogjer imade na istom mjestu i naš prevodilac: „I neka uzmu . . . svijetnjak . . . sa kliještima njegovim i sa usekačima."

Dakle već iz „stanja autorova" moramo zaključiti, da su „forcipes" i „emunctorium", odnosno „kliješte" i „usekač" megjusobno različni termini, jer ne možemo suponirati, da će netko u istom retku upotrijebiti izasepce dva izraza, koji bi sasvim isto značili. To ne suponujemo niti kod našeg prevodioca, a još manje kod Vulgate. Zato slijedi logički zaključak, da je on izraz „forcipes" u 1. Reg. 7, 49. i 2 Chron. 4, 21. sasvim krivo preveo, jer „forcipes" nijesu isto što i „emunctorium", kako je očito iz Num. 4, 9.

2. Vulgatin izraz „Armilla" prevodi naš prevodilac u Gen. 24, 22. 30. 47. korektno sa „narukvica", ali već u Gen. 38, 18. 25. nalazimo, kako on taj isti Vulgatin izraz (prema Daničiću) prevodi sa „uzica". U 2. svesku 2. Reg. 1, 10. prevodi on „armilla" opet sa „grivna". Neka bude. Ali ne znam, zašto on u Exod. 35, 22. prevodi Vulgatin termin „dextralia" sa „grivna", ko-

[1] Ograničujem se u ovoj kritici samo na nešto malo, ali i ovo će biti dosta, da se dobije jasan pogled u skroz nekritički metod, kojim je izragjen ovaj prijevod sa bilješkama.

jemu terminu je u Num. 31, 50 dao značenje „oboci"; dok je u drugu ruku opet u Exod. 35, 22. dao značenje „oboci" Vulgatinoj riječ „inaures". Po gore spomenutim matematičkim pravilima možemo u Čebušnikovu prijevođu sasvim lijepo doći do zaključka, da „narukvica" = „naušnica" (oboci) itd. itd. Mogao bih sličnih stvari još više navesti, ali čemu?

3. Iz navedenih primjera očito je, da naš prevodilac nije posvećivao osobite pažnje niti crkvenom tekstu Vulgati. O konzultiranju Hebrejskoga izvornika i prijevoda Sedamdesetnice nema u njega niti govora. Pače možda smijem istaknuti, da si ja one pogrješke, koje sam otkrio u njegovu prijevodu, apsolutno drukčije ne mogu protumačiti, nego supozicijom, da on nastoji obavljati neke vrste korekturu na arcima Daničićeva prijevoda, i to prema nekim njemačkim prijevodima (Allioliu i Loch-Reischlu) i Škvariću. Ali jer on i taj posao (korekturu) obavlja veoma brzo i bez nužne kritike, lako mu se dešava, da čas ovoga čas onoga i s pogrješkama pocrpa, te Vulgatinim izrazima dade skroz disparatna značenja. Primjeri su: „hoedus" „jagnje"; „aries" „ovca", „hamula" „lopata" itd. itd.

B. 1. Slijedeći kritički prijegled predočiće nam još jasnije, kako njegovom lošem metodu u prevogjenju sv. Pisma, odgovara ad amussim i metod u „prikupljivanju bilježaka",[2] ne možda iz Origena, Jeronima, Hrisostoma, Gregorija, Majmonidesa, Josipa Flavija itd., kako bi se moglo pričinjati iz njegovih bilježaka — nego iz Alliolia i Loch-Reischla, Škarića itd.

Sigla u ovom kritičkom dijelu jesu: A = Allioli, die heilige Schrift des Alten und Neuen Testamentes mit dem Urtexte der Vulgata etc. Regensburg 1889. Bilješke su označene brojevima u zagradi.

LR = Loch u. Reischl, die heiligen Schriften des Alten Testamentes, nach der Vulgata. Erster Band 1884. Zweiter Band 1885. Regensburg. Bilješke su označene latinskim slovima alfabeta.

Š = Škarić, Sv. Pismo, Staroga i Novoga Uvita 1858. u Beču. Označuje bilješke brojevima pojedinih redaka.

Č = Čebušnik, Sv. Pismo Staroga i Novoga Zavjeta. Bilješke su označene brojevima u zagradi kao i u Alliolia.

Iz svake knjige I. i II. sveska iznosim za sada samo jednu ili dvije glave s odnosnim bilješkama i njihovim izvorom, odakle su uzete. Dakle:

α) Imade glava, u kojima je naš prevodilac uzeo bilješke za svoj tekst jedino iz Alliolia. N. pr.

I. Knjiga Mojsijeva.

Gl. 12.	Gl. 48.
Č (1) = A (1)	Č (1) = A (1)
„ (2) = A (2)	„ (2) = A (2)
„ (3) = A (3)	„ (3) = A (3)
„ (4) = A (5)	„ (4) = A (4)
„ (5) = A (6)	„ (5) = A (5)
	„ (6) = A (7)

III. Knjiga Mojsijeva.

Glava 23.

Č (1) = A (14)	Č (5) = A (26)
„ (2) = A (19)	„ (6) = A (28)
„ (3) = A (20)	„ (7) = A (31)
„ (4) = A (25)	„ (8) = A (37)

[2] Ako bi možda i bilo za neke, koji nemaju knjiga, probitačnije, da navodim potpune tekstove: zaradi prostora, što bi ga iziskivalo najmanje kakovih 800 redaka za ovih 190 bilježaka, prisiljen sam za uhar kratkoće poslužiti se t. z. siglima. Zato neka izvole oni, koje to zanima, sami megjusobno isporediti tekstove. Istom prema koncu ove kritike o bilješkama iznijeću nekoliko primjera teksta hrvatskoga paralelno sa njemačkim, da se vidi, kako je naš prevodilac gdjekoje stvari pogrješno i preveo.

Bilj. U ovoj glavi je zanimivo, kako je naš prevodilac uzeo istom 14. bilješku Allioli-evu za svoju prvu.

β) Imade glava, u kojima je naš prevodilac uzeo bilješke za svoj tekst samo iz Loch-Reischla. N. pr.

IV. Knjiga Mojsijeva.

Gl. 34.

Č (1) = LR a)	Č (4) = LR d)
„ (2) = LR b)	„ (5) = LR e)
„ (3) = LR c)	„ (6) = LR f)

γ) Imade glava, gdje je naš prevodilac uzeo svoje bilješke iz Allioli a, ali je na početku, koncu ili sredini stavio po jednu bilježku iz Loch-Reischla. N. pr.

II. Knjiga Mojsijeva.

Gl. 3.	Gl. 11.
Č (1) = LR c)	Č (1) = A (1)
„ (2) = A (4)	„ (2) = A (2)
„ (3) = A (6)	„ (3) = A (3)
„ (4) = A (7)	„ (4) = LR c)

III. Knjiga Mojsijeva.

Gl. 15.

Č (1) = A (10)	Č (3) = A (14)
„ (2) = LR c)	„ (4) = A (16)

δ) Ponajviše je naš prevodilac sastavljao svoje bilješke tako, da ih je uzimao čas iz Loch-Reischla, čas iz Alliolia (veoma rijetko iz Škarića i Arndta). N. pr.

Knjiga o sudijama.

Gl. 9.

Č (1) = LR c)	Č (5) = LR k)
„ (2) = A (11)	„ (6) = LR m)
„ (3) = LR g)	„ (7) = A (35)
„ (4) = LR h)	

II. Knjiga o kraljevima.

Gl. 16.

Č (1) = A (2)	Č (6) = A (9)
„ (2) = A (3)	„ (7) = A (11)
„ (3) = A (4)	„ (8) = A (13)
„ (4) = A (6)	„ (9) = A (15)
„ (5) = LR c)	„ (10) = LR k)

IV. Knjiga o kraljevima.

Gl. 9.

Č (1) = LR a)	Č (6) = A u tekstu
„ (2) = LR b)	„ (7) = LR o)
„ (3) = LR d)	„ (8) = LR s)
„ (4) = A (3)	„ (9) = LR t)
„ (5) = A (5)	„ (10) = LR u)

I. Knjiga Ezdrina.

Gl. 10.

Č (1) = A (1)	Č (6) = A (7)
„ (2) = A (2)	„ (7) = A (9)
„ (3) = A (4)	„ (8) = LR e)
„ (4) = A (5)	„ (9) = LR f)
„ (5) = LR b)	

II. Knjiga Ezdrina.

Gl. 10.

Č (1) = LR e)	Č (4) = A (4)
„ (2) = LR f)	„ (5) = LR h)
„ (3) = LR g)	„ (6) = LR i)

Knjiga o Juditi.

Gl. 9.

Č (1) = A (1)	Č (6) = A (6)
„ (2) = A (2)	„ (7) = LR b)
„ (3) = A (3)	„ (8) = A (8)
„ (4) = A (4)	„ (9) = LR c)
„ (5) = A (5)	„ (10) = LR d)

ε) Dosta često gradio je naš prevodilac svoje bilješke tako, da bi *sastavio* bilješku uzetu iz Alliolia i bilješku iz Loch-Reischla u svoju *jednu*. N. pr.

Knjiga Josuina.

Gl. 18.	Gl. 23.
Č (1) = LR a) + A (1)	**C (1) = A (1) + LR a)**
„ (2) = A (2)	„ (2) = A (3)
„ (3) = LR c)	„ (3) = A (5)
„ (4) = A (10)	„ (4) = A (6)
„ (5) = A (11)	
„ (6) = A (12)	

III. Knjiga o kraljevima.

Gl. 2.

Č (1) = A u tekstu.	Č (8) = A (12)
„ (2) = A (6) + LR b)	„ (9) = LR g)
„ (3) = A (7)	**„ (10) = A (17) + LR h)**
„ (4) = LR d)	„ (11) = A (20)
„ (5) = A (9)	„ (12) = LR k)
„ (6) = A (10) + LR e)	„ (13) = LR m)
„ (7) = A (11)	„ (14) = A (27)

II. Knjiga Dnevnika.

Gl. 9.

Č (1) = LR a)	C (7) = A (7)
„ (2) = A (1)	**„ (8) = A (9) + LR h)**
„ (3) = LR c)	„ (9) = LR i)
„ (4) = A (2)	„ (10) = LR m)
„ (5) = A (4)	„ (11) = LR r)
„ (6) = LR g)	

ξ) Više puta znade naš autor rastaviti jednu tugju bilješku (osobito Loch-Reischlovu) u dvije i tri svoje bilješke. N. pr.

I. Knjiga o kraljevima.

Gl. 15.

Č (1) = A (1)	Č (8) = A (11)
„ (2) = A (6)	„ (9) = A (12)
„ (3) = A (7)	„ (10) = A (14)
„ (4) = LR g) }	„ (11) = Š 23
„ (5) = LR g) }	„ (12) = A (17)
„ (6) = A (9)	„ (13) = A (18)
„ (7) = A (10)	„ (14) = A (19)

I. Knjiga Dnevnika.

Gl. 8.

Č (1) = A (2)	Č (5) = LR e)
„ (2) = Š 8.	**„ (6) = LR f)** }
„ (3) = LR c)	**„ (7) = LR f)** }
„ (4) = LR d)	**„ (8) = LR f)** }

Knjiga o Esteri.
Gl. 3.

Č (1) = A (1) + LR a) } u savezu!	Č (6) = LR d)
„ (2) = LR b) }	„ (7) = LR e)
„ (3) = LR c) }	„ (8) = A (8)
„ (4) = LR c) }	„ (9) = A (9)
„ (5) = LR c) }	„ (10) = LR g)

η) Katkada sastavio bi naš prevodilac obratno iz dvije bilješke istog autora svoju jednu; ali to biva dosta rijetko. N. pr.

V. Knjiga Mojsijeva.
Gl. 1.

Č (1) = A (1) + A (4)	Č (4) = A (8)
„ (2) = LR a) } rečenice ispremetnute	„ (5) = A (16)
„ (3) = LR a) }	„ (6) = A (17)

δ) Bilješke iz Škarića uzima naš prevodilac, kako jur spomenuh, veoma rijetko u razmjeru sa Allioli-em i Loch-Reischlom; ipak sam našao i iznimaka. N. pr.

V. Knjiga Mojsijeva.
Gl. 26.

Č (1) = A (2)	Č (3) = Š 14. }
„ (2) = Š 13.	„ (4) = Š 14. } iz jedne 3.
	„ (5) = Š 14. }

2. Ovime nijesam objelodanio niti trinaestog dijela već sabranog materijala. Ispitanih i prema izvorima odregjenih bilježaka imadem u rukopisu blizu tri tisuće, dok ih ovdje otisnutih nema niti dvije stotine.

Mnogo toga imao bih reći o nekritičkom postupku našeg prevodioca s obzirom na „prikupljivanje" njegovih bilježaka, ali mi vrijeme ne dopušta. Ovdje se ograničujem samo na dvije refleksije:

a) Nije u redu, što je naš g. prevodilac za svoj komentar upotrebljavao izdanje Alliolie-vo iz g. 1838. (!), uzimajući iz njega bilješke, koje su u kasnijim izdanjima Allioli-a već davno izbačene. Takova je n. pr. i ona njegova bilješka (1) u I. Mojs. 47, 2. o „najslabijoj braći Josipovoj, da ih ne bi kralj uzeo u vojnike" itd. itd. Isto tako nije u redu, da je za svoj komentar upotrebljavao i zastarjelo izdanje Loch-Reischla iz g. 1867. mjesto onoga iz 1884. i 5. Svjedoči to n. pr. njegova bilješka (11) k III. knjizi o kraljevima gl. 16, 33., gdje je onaj „Asa" na račun „Hebrejskoga" očito uzet iz izdanja Loch-Reischla iz g. 1867.; jer pravi „Hebrejski tekst" i izdanje Loch-Reischlovo iz g. 1884. imadu na tom mjestu, kako i valja, „Achab".

b) I u tom njegovom skroz neznanstvenom metodu u gradnji (prevogjenju) bilježaka, očituje se karakteristična žurba našeg prevodioca, da bude što prije gotov; koje opstojateljstvo je onda izvor novim pogrješkama.

Eto za to nekoliko primjera:

α) Bilješka (14) k 2. Mojs. 25, 39. glasi: „Talenat zlata bilo je od prilike naših 135000 K". Ova bilješka = LR n) + A (20) t. j. prva polovica izreke uzeta je iz Loch-Reischla: „Ein Talent Gold hatte an Werth", a druga polovica iz Allioli-a „etwa 135.000 Mark". Kod toga je naš g. prevodilac očito zaboravio, da 135.000 M nije 135000 K, nego najmanje 162000 K.

β) Bilješka (3) k 2 Mojs. 12, 4 glasi: „S vremenom ugje u običaj, da vazmenoga jagnjeta nije smjelo jesti manje od deset ni više od dvanaest osoba". Ta bilješka uzeta je iz Loch-Reischla (= LR c), gdje glasi: „Es wurde herkommen, dass nicht weniger als zehn Personen und nicht mehr als zwanzig ein Osterlamm essen sollten". Svi tumačitelji, pa i hvaljena arheologija Korleitnerova[3], imadu deset do dvadeset osoba. Da je tome tako svjedoči nam i opstojateljstvo, da je i sam Spasitelj sa svojim učenicima (= 13 osoba) jeo pashu. Očito je dakle, da je naš g. prevodilac u brzini mjesto „dvadeset" (zwanzig) preveo „dvanaest".

[3] Isp. p. 95. Nota II. i „Kat. List" br. 26. (iz 1912.) str. 304—6.

γ) Početak bilješke (2) k V. Mojs. 10, 6. glasi: „nedaleko Mosere, na gori Horebu". Taj dio bilješke uzet je iz Alliolia [= A (4)], gdje glasi: „In dessen (Mosera) Nähe, auf dem Berge Hor". Gora „Hor", gdje je umro i bje pokopan Aron sasvim je različna od gore „Horeba", na koje vrhu Sinaju, je Gospod dao svoj zakon sinovima Israelovim i koja se zaradi toga zove „mons Dei" (Exod (18, 5.). Naš g. prevodilac je u brzini jamačno mislio, da je „Hor" u njemačkom tekstu kratica za „Horeb".

δ) Bilješka (2) ka knjizi Josuinoj 13, 6. glasi: „ili bolje Filisteji, tadanji podložnici grada Sidona. Sam Sidon nije bio nikada pod vlašću Israelskom." Tu bilješku uzeo je naš prevodilac iz Loch-Reischla (= LR d), gdje glasi: „Die den Israeliten zugewiesenen Sidonier sind die damaligen Unterthanen von Sidon, nämlich die Phönicier; denn die Stadt Sidon kam nie unter die Herschaft Israels". Dakle to su bili Feničani, a ne Filisteji, kako je to u brzini preveo g. prevodilac. Da su pak Feničani i Filisteji bila dva skroz različna naroda, poznato je iz historije.

ε) Još samo jedan primjer iz knjige o Tobiji. Bilješka (1) ka gl. 2. glasi: „Prema Grčkom bio je to praznik sjenica". Ta bilješka nije prema „Grčkom", nego prema njemačkom u Allioli-a [= A (1)], gdje glasi: „Nach dem Griechischem das Pfingstfest". „Das Pfingstfest" nije praznik „sjenica", nego praznik „sedmica", ili kako to pravi „Grčki" tekst na tom mjestu opširno tumači: „ἐν τῇ πεντεκοστῇ ἑορτῇ ἥ ἐστιν ἁγία ἑπτὰ ἑβδομάδων": praznik pedesetnica t. j. svetkovina sedam sedmica". Ne razumijem čemu isticanje teksta i prijevoda sirskog i arapskog itd., kad to sve nije drugo, nego zgoljni prijevod iz njemačkoga. Na jednom mjestu našao sam dapače, kako se naš g. prevodilac očito sa Daničićevim krivim prijevodom poslužio kao „Hebrejskim" izvornikom. Tumačeći naime on (po Allioli-u i Loch-Reischlu) tekst k 2. Mojs. 12, 36. dodao je u bilješci (11) valjda od „svoga" ovo: „... Zato u Hebrejskom ne stoji „da im dadoše u zajam" (= Vulgata), nego naprosto „da im dadoše". Ovu frazu „da im dadoše" uzeo je on, kako se može svako osvjedočiti iz Daničićeva prijevoda (= te im dadoše), a ne možda iz „Hebrejskoga". U hebrejskom tekstu stoji upravo onako kao i u Vulgati; i nije mi sile dokazivati, da glagol ša'al u hiphilu ima jedino značenje: „mutuum dare" ili kako ima Vulgata „commodare". U toj formi dolazi taj glagol uopće samo dvaputa u cijelom sv. Pismu; ovdje i u 1. Sam. 1, 28., gdje takogjer isto znači (Vulgata opet: commodare). Daničić je valjda pomutnjom izostavio poslije „dadoše" riječi „u zajam". Biblijski tekst u bilješci trebalo je sasvim drukčije protumačiti.

c) Što se tiče hrvatske jezične strane Čebušnikova prijevoda, to se neka izvole njom pozabaviti učitelji hrvatskoga jezika. Meni pristoji s mo, da ispitam njegov odnošaj prema matici hebrejskoj i Vulgati. Ali jer sam već spomenuo u jednoj bilješci (5) posljednje kritike, da imade u tom prijevodu jezičnijeh nekorektnosti, to želim ovdje svoju tvrdnju potkrijepiti s nekoliko primjera, è se ne bi činilo, da sàm napisao samo prazne riječi. Tako n. pr. očito je, da Gjuro Daničič ne bi nikada dao „teletu" kajkavski epiteton „najfinije" = najfineše, kako to imade naš g. prevodilac u I. Mojs. 18, 7. nego bi rekao: tele „mlado" ili „ugojeno". A to bi onda i sasvim odgovaralo dotičnom Vulgatinom izrazu: „tenerrimus",[4] jer „tener" = zart, jung; üppig. (Cf. Kreussler, Deutsch-Lat. Handwörtb.). Niti bi se, da spomenem još jedan primjer iz teksta, Gjuro Daničić, prevodeći Vulgatin izraz „vile prostibulum" onako mučio opisivanjem „djevojke razuzdane, koja je svačija", kako se to muči naš prevodilac u III. Mojs. 21, 7., već bi uzeo n. pr. lijepi i pristojni izraz Katančićev: „očitnica" itd. Našlo bi se više toga na mjestima, gdje našeg prevodioca ne vodi za ruku Daničić. Ipak mora se priznati, da jezik u tekstu samom čini dojam jezika lijepa i čista, ali to nije baš perje našega prevodioca, nego je u glavnom zasluga Gjura Daničića, kako se to lako vidi „pri isporegjivanju njegova teksta"[5] sa Daničićevim prijevodom.

[4] Vulgata vrlo često prevodi hebrejski i grčki positiv sa superlativom, koji je onda kod prevogjenja jednak positivu. Tako i ovdje.

[5] Isp. „Kat. List" br. 28. o. g. str. 326 b.

Zato tko bi htio objektivno odsjeći, da li je naš g. prevodilac doista „izvrstan poznavalac hrvatskoga jezika“,[6] trebao bi, da se obazre po njegovim bilješkama. Isporegjivanjem njegovijeh bilježaka sa njemačkim izvornicima u Allioli-a i Loch-Reischla (od prilike 90% svih bilježaka; ostale su uzete iz Škarića, Arndta itd.) mogla bi se odrediti n. pr. njegova vještina u zaodijevanju njemačkih misli u hrvatsko ruho, i prosuditi, koliko mu je uspjelo razne germanizme zamijeniti našom narodnom frazom.

Spomenuću ipak, da sam s obzirom na hrvatski jezik bilježaka u I. Mojs. 15, 10 bilj. (3) našao, gdje on za imenicu „golub“, upotrebljava kajkavski plural „golubi“ mj. „golubovi“. U istoj bilješci, nastavljajući svoj izvještaj, veli on, da se „golubi i grlice“ kao slike bezazlenosti nijesu cijepali. Da se ptice „cijepaju“ ili „ne cijepaju“ to se može čuti možda u pučkom govoru megju Slovencima (Kranjcima), ali u svih Hrvata (i Kajkavaca) upotrebljava se glagol „cijepati“ samo za „drva“; najviše, ako se još kaže u poslovici za „dlaku“, da se cijepa na četvoro. Za „ptice“ služe se Hrvati izrazom: „rasijecati ili rasjeći“; pa tako imade i sam naš prevodilac u tekstu svoga prijevoda (r. 10), gdje ga za ruku vodi Daničić itd.

Ipak mu na koncu s hrvatske jezične strane u pohvalu ističem, da sam i u tekstu i u bilješkama opazio trud, što ga je uložio studirajući Ivekovićev rječnik, ali to nije dovoljna kvalifikacija, da si netko odmah preduzme prevoditi sv. Pismo. Treba i drugim stvarima dokazati, da je čovjek tome poslu dorasao. Biće sada dobro, da si naš g. prevodilac još jedamput pročita, što je prošle godine izvolio napisati u „Kat. Listu“ navlastito u br. 26.

Dr. Ante Sović.

Sveto evangjelje G. N. Isusa Krista i Djela Apostolska. Sarajevo. Naklada Kaptola Vrhbosanskoga 1912.

Novi zavjet je knjiga života za sve narode i za sva vremena. Zato je ugledni i zaslužni Vrhbosanski Kaptol dobro učinio, što je izdao pučko izdanje Evangjelja i Djela Apoštolskih.

Čitajući katolički hrvatski narod sv. Evangjelje, osvježit će i učvrstit će se u nauci, koju čuje na nedjelju i blagdane iz ustiju dušobrižničkih. Čitajući Djela Apoštolska razvit će se u njem katolički ponos promatranjem zamjernih djela, koja učiniše sv. Apoštoli okrijepljeni Duhom svetim na slavu Boga trojednoga, a za raširenje i jedinstvo crkve Kristove.

Tako će u mnoge duše porasti ljubav prema Gospodinu i svetoj Crkvi njegovoj, te će mnoge naše hrvatske kuće postati male crkve. Da su Kaptol i prevodioci uspjeli, vidi se po velikoj progji naše knjige.

Megjutim nijedno ljudsko djelo nije savršeno. Zato bit ću slobodan prema želji prečasnih izdavača da upozorim na neke, po mom sudu, nedostatke.

Moje primjedbe odnose sa a): na prijevod b): na bilješke.

A. Prijevod.

Prijevod je općenito dobar. Samo poželjno je, da se gospodin prevodilac u napredak što više osvrće na izvorni tekst. Uz to ne svigjaju mi se neke riječi, koje nemaju u nas gragjanskoga prava kao n. pr. mnivani otac, tvrgja srca, domašnji smak, sungjer itd.

A sad da ogledamo pojedine knjige!

Sv. evangjelje po Mateju.

U 2, 1.: „Za vrijeme Heroda“ tačno: „u danima“. (*ἐν ἡμέραις*).

U 2, 2.: „jer smo vidjeli ... i došli smo“ treba da je aor.: „vidjesmo i dogjosmo“. (*εἴδομεν καὶ ἤλθομεν.*)

U 2, 6.: „koji će vladati“ treba da je: „koji će pasti“ (*ὅστις ποιμανεῖ.*)

Proroci zovu Spasitelja pastirom. Gospodin sam zove se dobrim pastirom. Istočni narodi nazivlju vladare pastirima naroda (*ποιμένες λαῶν*).

U 2, 11.: „i poklekavši“ tačno: „i padavši“ (*πεσόντες*) Vulg.: procidentes, tako i Arndt. Padavši (*πεσόντες*) bolje nam predočuju formu

[6] Isp. bilj. 5. u II. broju „B. Smotre“ o. g.

istočnoga klanjanja. U istom retku: . . . „i otvorivši dare svoje“ tačno: blago svoje (θησαυροὺς αὐτῶν) Vulg.: apertis thaesanris suis; isto i Arud; θησαυρός 1.) repositorium loculi seu cista res pretiosas continens. Mt. 2, 11. Zorell: Novi Testamenti Lexicon Graecum p. 254. U istom retku: „darivaše“ ga tačno· „iznijeće“ (προσήνεγκαν; Vulg.: obtulerunt).

U 2, 16.: . . . „koje je doznao od mudraca“ tačno: „tačno (marljivo) ispita“ (dozna (ἠκρίβωσεν) ἀκριβόω aor: ἠκρίβωσα, accurate nosco, diligenter investigo. Zorell l. c. p. 24.

U 2, 22.: „opomenut u snu“ tačnije: pošto mu je u snu objavljeno“ ili poučen od Boga. (χρηματισθείς; tako i Arndt i Pölzl; χρηματίζομαι, mihi aliquid divinitus dicitur; divinitus in somno edoctus Mat 2, 22. Zorell, l. c. p. 625.)

U 3, 1.: „u ono pak doba“ tačno: „u onim pak danima“ (ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις; Vulg.: in diebus autem; Arndt: in jenen Tagen.)

U 3, 9. nije prevedena rečenica: καὶ μὴ δόξητε; (Vulg.: et ne velitis dicere; Pölzl: δοκέω: opinor mihi licere vel me oportere aliquid facere et hane ideam sequor, in animum induco Mt 3, 9. Zorell l. c. p. 140.)

U 3, 15.: „treba ispuniti“ tačnije: „dolikuje, da se ispuni“ (πρέπον ἐστιν; Vulg.: decet . . ; Arndt jednako).

U 4, 6.: „ . . . spusti se dolje“ tačnije: „ . . . baci se dolje (βάλε σεαυτόν; Arndt: stürze dich hinab). U istom retku: „na rukama će te nositi“ tačnije: „na ruke će te dići“ (na ruke će te uzeti, ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσιν σέ; Vulg.: In manibus tollent te).

U 4, 22.: . . . i oca treba dodati: svojega (πατέρα αὐτῶν.)

U 5, 26.: . . . „ne ćeš izići odanle, dokle ne vratiš pošljednji dinar“ treba da je: . . . pošljednji filir. Čudim se, što prevodilac zamjenjuje dinar sa quadransom (. . . ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην; Vulg.: . . . novissimum quadrantem; tako Arndt i Pölzl jednako prevode: Vuk: dok ne daš do pošljednjega dinara; κοδράντης lat. quadrans nummus Romanus, quarta pars assis; ἀσσάριον = 1 pfenige = 1·35 centimes. Zorell l. c. p. 308.; cfr.: Kortleitner, Archaeologiae Biblicae Summarium p. 257.) Gospodin ovdje ističe, da onaj, koji se nije izmirio s bližnjim u ovome svijetu, ne će izići iz tamnice na drugom svijetu, dok se potpuno ne očisti; dok potpuno sav dug ne podmiri; dok potquno ne zadovolji; dakako, ako je kadar ondje zadovoljiti; prema tomu, dali je srdžba na bližnjega imala karakter lahkoga ili teškoga grijeha. Dakle prema etimologiji riječi i kontekstu rečenice ima biti: filir a ne dinar.

U 5, 28.: . . . „koji pogleda na ženu te je poželi“ treba da je finalno: „da je poželi“ (πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι; Vulg.: ad concupiscendam eam; jednako Arndt i Pölzl; πρός: de fine obtento s. eventu secuto; ὥστε ita ut, adeo ut. Zorell l. c. 487.) Prema tomu misao je: tko pogleda na ženu tako, da je peželi t. j. tko je promatra sa griješnom požudom.

U 5, 42.: „i ko hoće da mu uzajmiš, ne suzbij ga!“ tačnije: „ne odvrati se!“ (μὴ ἀποστραφῇς; Vulg.; ue avertaris; jednako Arndt.

U 6, 7.: „A kad se molite, ne govorite mnogo“ tačnije: . . . „ne brbljajte“ (tašte riječi ne ponavljajte; βατταλογήσητε; Pölzl: plappert nicht; βατταλογέω vane et insipienter semper eadem repeto, blatero, garrio. Zorrel l. c. p. 94.)

U 6, 23.: „ako li se oko tvoje pokvari“, treba da bude: „ako li je oko tvoje zlo“ (ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ᾖ; Vulg.: oculus nequam; jednako Arndt.)

U 6, 32.: . . . „otac vaš“ treba dodati: „nebeski“ (ὁ οὐράνιος).

7, 6.: . . . „vrativši se ne rastrgnu vas.“ tačnije: . . . okrenuvši se t. j. oborivši se na vas (στραφέντες; Vulg.: et conversi; jednako Arudt i Pölzl; στρέφω pass: me verto versum eum quem aggrediar. Zorell l. c. p. 534.)

U 7, 22.: . . . „nijesmo li prorokovali . . . izgonili . . . tvorili“ tačno: . . . „ne prorokovasmo li . . . izgonismo . . . tvorismo“ (ἐπροφητεύσαμεν ἐξεβάλομεν ἐποιήσαμεν.)

U 7, 24.: . . . koji sazida na „kamenu“ tačno: . . . „na pećini (ἐπὶ τὴν πέτραν. Vulg.: super petram; jednako Arndt. Jednako treba da je pod konac 7, 25.

U 9, 18.: . . . „pokloni mu se“ tačno: . . . „klanjaše mu se“ (προσεκύνει; Vulg.: adorabat eum.)

U 10, 5.: . . . „rekavši“ tačno: „govoreći“ (λέγων; Vulg.: dicens.

U 10, 28.: . . . „baciti u pakao“ tačno: . . . „pogubiti (upropastiti) u paklu“ (ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ; Vulg.: perdere in gehennam; jednako i Pölzl.)

U 11, 4.: . . . „što ste čuli i vidjeli“ tačno: „što čujete i gledate“ (ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε).

U 12, 25.: . . . „razdijeljen u sebi propast će“ tačno: . . . „ne će stajati“ (t. j. ne će se uzdržati; οὐ σταθήσεται; Vulg.: non stabit; Arudt: wird heinen Bestand haben; Pölzi: wird nicht bestehen).

U 13, 1.: . . . „sjede“ tačno; „sjegjaše“ (ἐκάθητο; Vulg.: sedebat).

U 13, 19.: . . . „to je kraj puta posijano“ tačno: „taj je kraj puta posijan“ (οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς; Vugl.: hic est qui secus viam seminatus est; tako i Pölzl.

U 13, 20.: „a na kamenu posijano“ tačno: „a ko je posijan na kamenitom, taj je (ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρείς, οὗτός ἐστιν; Vulg.: qui super petram seminatus est).

U 13, 22.: „A posijano u trnje to je“ tačno: „A ko je posijan u u trnje“ (ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρείς, οὗτός ἐστιν; Vulg.: qui autem seminatus est in spinis, hic est.

U 13, 23.: „A posijano na dobroj zemlji, to je“ tačno: „A ko je posijan na dobroj zemlji, taj je“ (ὁ δὲ ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπαρείς, οὗτός ἐστιν; qui vero in terram bonam seminatus est, hic est.) Sjeme se identificira sa čovjekom. Što se dogagja sjemenu na različitom tlu, to se dogagja riječi Božjoj kod raznih ljudi.

U 15, 1.: . . . „i pristupiše“ tačno: . . . i pristupe (προσέρχονται).

U 16, 1.: . . . „kušajući ga iskahu“ tačno: . . . „iskaše“ (ἐπηρώτησαν).

U 17, 19.: . . . „za nevjerstvo vaše“ tačnije: . . . radi slabe vjere vaše (διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν ℵ B).

U 18, 1.: . . . „ko je“ treba dodati: „dakle“ (ἄρα). Ovdje je taj adverb znamenit. Učenici su opazili, da je Gospodin često odlikovao Petra. Iščekivali su, da će doskora doći kraljestvo Mesijansko, a nisu još jasno upoznali njegov duhovni karakter.

U 18, 6.: . . . „bolje bi mu bilo, da se objesi kamen vodenični“ tačno: . . . „mlinski kamen, koji vrti magare . . .“ (μύλος ὀνικός; Vulg.: mola asinaria; cfr. Dr. Vimer,: Istočni običaji i sv. Pismo III. Kruh p. 37.

U 20, 17. nije prevedeno: „ἐν τῇ ὁδῷ“ (na putu).

U 20, 18.: „idemo u Jerusalem“ tačno: „uzlazimo u Jerusalem“ (ἀναβαίνομεν; Vulg.: ascendimus; tako i Arndt).

U 21, 8.: „a ljudi mnogo“ tačno: „a veoma mnogo ljudi (ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος; Vulg.: plurima autem turba).

O 21, 46.: „i gledahu da ga uhvate“ tačno: „tražeći da ga uhvate“ (ζητοῦντες; Vulg.: quaerentes; tako i Arudt).

U 22, 8.: . . . „ne biše dostojni“ tačno: ne bijahu . . . (οὐκ ἦσαν).

U 22, 18.: „A razumjevši Isus lukavstvo njihovo“ treba da je: „A upoznavši Isus zlobu njihovu“ (γνοὺς . . . πονηρίαν αὐτῶν; Vulg.: cognita nequitia eorum; tako i Arndt; πονηρία; malitia, pravitas). Zorell l. c. 475.

U 24, 36.: iza: „ni angjeli nebeski“ treba dodati: „ni sin“ (οὐδὲ ὁ υἱός).

U 26, 58.: „sjede sa slugama“ tačno: „sjegjaše“ (ἐκάθητο; Vulg.: sedebat).

U 26, 59.: . . . „sav zbor“ jasnije: „i sve vijeće“ (καὶ τὸ συνέδριον ὅλον; Vulg.: et omne consilium; Arndt: und der gesammte Rath).

U 27, 9.: . . . „kojega su kupili od sinova Israelovih“ tačno: . . . „kojega ucijeniše od sinova Israelovih (ὃν ἐτιμήσαντο; Vulg.: quem appretiaverunt; tako i Arudt; τιμάω, aestimo, taxo; med. aestimo seu taxo aliquem vel aliquid quanti pretii mihi sit. Zorell l. c. p. 568.).

Sv. evangjelje po Marku.

U 1, 15.: ... „izigje vrijeme“ jasnije: „Izvršilo se vrijeme“ (πεπλήρωται; Vulg.: impletum est; tako i Arndt; Izvršilo se vrijeme Bogom odregjeno, da se pojavi Spasitelj.

U 1, 38. iza: „hajdemo“ treba dodati: drugamo (ἀλλαχοῦ; ℵ B. C.

U 3, 21.: ... „da je pobjesnio“ zgodnije: da je pomahnitao.

U 4, 6.: „a kad sunce izagje, uvenu“ tačno: „a kad ... od vrućine izgori (εκαυματίσθη; Vulg.: exaestuavit; καυματίζω aor. P, ἐκαυματίσθην, aestu aduro, calore crucio vel comburo. Zorell l. c. 299.).

U 4, 34.: ... „a na samo kazivaše“ tačnije: ... „razjašnjivaše“ (tumačio je; ἐπέλυεν; Vulg.: disserebat; Arndt: legte alles aus; ἐπιλύω, rem obscuram dilucido, interpretor. Zorell l. c. p. 209.).

U 5, 13.: ... „i svinje navališe“ tačno: ... „i čopor“ (krd) (ἡ ἀγέλη; Vulg.: grex praecipitatus est; tako i Arndt).

U 5, 39.: ... „šta ste uzavreli“ tačnije: ... „što ste nemirni“ (τί θορυβεῖσθε; Vulg.: quid turbamini; θορυβέω pass. per eventum aliquem animo perturbor. Zorell l. c. p. 255.)

U 5, 43.: ... „i zaprijeti im vrlo“ treba da je: ... „i zapovjedio im je“ ... (διεστείλατο; Vulg.: praecepit; tako i Arudt; διαστέλλω; med.: accurate definio, moneo, exigo, praecipio. Zorell l. c. p. 130.)

U 6, 26.: „i zabrinu se kralj“ tačnije: i veoma ražalosti se ... (περίλυπος γενόμενος; Vulg.: contristatus est; tako i Arndt; περίλυπος, valde tristis. Zorell l. c. p. 447.).

U 6, 26.: ... „ne htjede je žalostiti“ tačno: „ne htjede je odbiti“ (ἀθετῆσαι ἀθετέω, abrogo; precantem s. rogantem aversor. Zorell l. c. p. 13 et 14.).

U 6, 45.: ... „dok on otpusti“ tačno: ... „dok sâm otpusti“ αὐτός; Vulg.: ipse.

U 7, 1.: „I skupiše se“ tačno: I skupe se (καὶ συνάγονται; Vulg.: et conveniunt). Markovo evangjelje odlikuje se dramatskom živahnosti, zato rado upotrjebljava prezent historički.

U 7, 27.: ... „hljeb od djece i baciti psima“ tačnije: ... baciti psićima ... (καὶ τοῖς κυναρίοις βαλεῖν; Fonck: und es den Hündlein hinzuwerfen). Istočnjacima bio je pas slika za sve, što je odvratno i omraženo. Židovi prezirno nazivali pogane psima Muslimani još danas često kršćane pogrgjuju tim imenom. Gospodin služi se ovdje ovom slikom, da istakne prvenstvo židova pred poganima; a oštrinu slike ublažuje diminutivnom formom κυνάριον; Fonck: Die Parabeln des Herrn p. 304.—313.).

U 7, 29.: ... „izigje“ ... tačnije.: ... „izašao je“ (ἐξελήλυθεν).

U 7, 36.: „zaprijeti im“ ... tačnije: „zapovjedi im“ (καὶ διεστείλατο .. Vulg.: praecepit illis.).

U 7, 36.: ... „zabranjivaše“ tačno: ... „zapovijedaše“ (διεστέλλετο; Vulg.: praecipiebat).

U 8, 22.: ... dogjoše ... dovedoše ... moljahu; treba da je prez. histor.: dogju ... nose ... mole (ἔρχονται ... φέρουσίν ... παρακαλοῦσιν).

U 8, 25.: na oči treba dodati: njegove (ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ; Vulg.: super oculos eius. U istom retku: ... „vidje sve dobro“ tačnije: ... „sve jasno (sjajno)“ τηλαυγῶς; Vulg.: clare; τηλαυγῶς, splendorem longe spargens, eminus et clare. Zorell, l. c. p. 566.).

U 12, 14.: prema orig. tačno: dali je dopušteno cesaru dati porez ili ne? da damo, ili da ne damo? (δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν).

U 12, 15.: „znajući njihovo lukavstvo“ treba da je: „licemjerje“ (τὴν ὑπόκρισιν).

U 12, 33.: ... „paljenica i darova“ treba da je: „paljenica i žrtava“ (θυσιῶν; Vulg.: et sacrificiis; tako i Arndt).

U 13, 8.: ... „početak stradanju“ tačnije: ... „početak boli“ (ἀρχὴ ὠδίνων; Vulg.: initium dolorum; tako i Arndt; ὠδίς ῖνος; dolor mulieris parturientis; quivis vehemens dolc- Zorell l. c. p. 636.).

U 15, 24.: ... „razapeše, razdijeljiše“ ... tačno: ... „razapnu, razdijele“ (σταυροῦσιν, διαμερίζονται).

U 15, 45.: ... „dade“ tijelo tačno: ... „darova“ (ἐδωρήσατο; Vulg.: ... donavit; Arndt: schenkte er; δωρέω in N. T. solum med. δωρέομαι, dono, largior. Zorell l. c. p. 147.

Sv. evangjelje po Luki.

U 1, 5.: „U vrijeme Heroda“ tačno: „U danima“ (ἐν ταῖς ἡμέραις; Vulg.: diebus).

U 1, 6.,: ... „i življahu“ tačno: „stupajući“ (πορευόμενοι; Vulg.: incedentes; Arndt: und wandelten; jednako prevodi Innitzer: Kommentar zum Evangelium des heiligen Lukas; Fillion: marchant).

U 1, 7.: ... „a oboje bijahu već stari“ tačno: ... „a oboje bijahu prevalili (poodmakli) u danima svojim (... προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν; Vulg.: ... processissent in diebus suis; jednako Arndt i Innitzer; et que tous deux, étaient avancés en âge; Fillion: Evangile selon s. Luc).

U 1, 8.: ... „po redu svojem“ tačno: „po redu odjela svojega“ (... ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ; Vulg.: in ordine vicis suae; Arndt: nach der Ordnung seiner Reihe; Innitzer: nach der Ordnung seiner Priesterklasse; Fillion: selon le rang de sa famille; ἐφημερία classis sacerdotum vel levitarum in singulas bebdomades officio sacerdotali fungens. Zorell l. c. p. 233.).

U 1, 18.: ... „ja sam stari žena je moja vremenita“ tačno: ... „i žena je moja prevalila (poodmakla) u danima svojim“ (προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς; Vulg.: processit in diebus suis; jednako Arndt i Innitzer; Fillion: est avancée en âge).

U 1, 57.: „A Elizabeti dogje vrijeme“ tačno: ... „ispuni se vrijeme (ἐπλήσθη ὁ χρόνος; Vulg.: impletum est tempus; jednako Innitzer i Fillion: le temps ... s' acomplit).

U 1, 59.: ... „pozvaše ga“ tačno: ... „nazivahu ga“ (ἐκάλουν; Vulg.: vocabant).

U 2, 26.: „I njemu bješe Duh Sveti kazao“ tačno: ... „njemu je objavio“ (ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον; jednako Arndt i Innitzer).

U 1, 75.: „dok smo god živi“ tačno: „u svim našim danima“ (πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Vulg.: omnibus diebus nostris; jednako Arndt i Fillion: tous le jours de notre vie).

U 1, 80.: „dok se ne pokaza“ tačno: „do dana, dok se ne pokaza“ ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ; Vulg.: usque in diem ostensionis suae; jednako i Arndt: bis zum Tage, da er sich zeigen sollte).

U 2, 1.: „u to pak vrijeme“ tačno: „A u onim danima“ (ἐν ταῖς ημέραις ἐκείναις; Vulg.: diebus illis; jednako Arudt; lunitzer i Fillion: or il arriva qu'en ces jours-la.).

U 2, 2: ... „za vladanja Cirinova“ tačno: ... „kad je upravljao“ (ἡγεμονεύοντος; Vulg.: a praeside; Arndt: durch Cyrinus, den Statthalter) ἡγεμονεύω; praeeo; belli dux sum; provinciae imperii praesum; Zorell l. c. p. 242. — upravljati, regieren, leiten, rego; — vladati: herrschen dominor[1]).

U 2, 32.: ... „svjetlost, da rasvijetli neznabošce“ tačno: ... „za otkrivenje neznabožaca“ (εἰς ἀποκάλυψιν; Vulg.: ad revelationem).

U 2, 42.: ... „pogjoše u Jerusalem“ tačno: ... „uzigjoše u Jerusalem“ (ἀναβαινόντων; Vulg.: ascendentibus illis; jednako i Arudt). Prve dvije glavne Lukinog evangjelja obiiuju hebrazmima.

U 3, 5.: „sve doline neka se ispune, i sve gore i bregovi neka se slegnu“ treba da je singular: svaka dolina itd. πᾶσα φάραγξ; Vulg.: omnis vallis; jednako Arndt; Innitzer i Fillion).

U 3, 8.: ... „i ne govorite“ tačno: ... „i ne započnite govoriti u sebi“ (καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς; Vulg.: et ne coeperitis; jednako Arndt; Innitzer i Fillion: et ne commencez pas par dire).

U 4, 20.: „I zatvorivši knjigu“ tačno: „I smotavši knjigu“ (καὶ πτύξας τὸ βιβλίον; Vulg.: et cum plicnisset. Arndt: und er rollte das Buch

[1]) Iveković-Broz, Riječnik Hrvatskoga jezika, p. 654. 729.

zu; Innitzer: und er legte das Buch zusammen; Fillion: Et lorsqu'il eut replié le livre; πτύσσω aor. ἔπτυξα: plico, convolvo: βιβλίον L 4, 20. Zorell l. c. p. 501.).

U 4, 36.: ... što je to ... tačno: ... kakova je to riječ (τίς ὁ λόγος οὗτος; Vulg.: quod est hoc verbum; jednako Arudt i Innitzer; ... eos id praeprimis admiratione prosequi quod uno verbo daemonem eiecerit ... Knabenbauer, Commentarius in Evangelium secundum Lucam p. 200.).

U 4, 44.: „po zbornicama Galilejskim" ispravnije čitanje prema: ℵ B. C L, Q. po zbornicama Judejskim.

U 7, 1.: „A kad svrši ove riječi svoje" tačno: „a kad napuni svim riječima svojim uši naroda" (ἐπειδὴ ἐπλήρωσεν πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ; Vulg.: cum autem implesset... in aures plebis; jednako Arndt).

U 8, 23.: ... „A dok igjahu" treba da je: ... „A dok oni plovili" (πλεόντων δὲ αὐτῶν; Vulg.: et navigantibus illis; jednako Arndt i Fillion: Pendant qu'ils naviguaient).

U 8, 24.: ... „učitelju" tačno: učitelju, učitelju, (ἐπιστάτα ἐπιστάτα).

U 8, 24.: ... „zaprijeti vjetru i valovima" tačno: „valovima morskim" (καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος; Vulg.: tempestatem aquae; κλύδων, -ωνος, ὁ Fiuctus sen Fluctuatio maris. Zorell l. c. p. 307).

U 8, 26.: „I igjahu" tačno: „I otploviše" (καὶ κατέπλευσαν; Vulg.: et navigaverunt; jednako Arndt).

U 8, 56.: „I divljahu se" tačno: „I diviše se" (καὶ ἐξέστησαν).

U 9, 33.: ... „ne znajući što govoraše tačno: ... „što govori" (ὃ λέγει).

U 9, 51.: ... „on namjeri čvrsto" misao je sasvim korektno izrečena; no treba zadržati hebraiz.: (obrnu; okrenu) lice svoje upravi (τὸ πρόσωπον ἐστήρισεν; et ipse faciem suam firmavit; Arndt: wandte er sein Angesicht; Innitzer: wandte er sein Angesicht darauf hin; Fillion: il affermi son visage; στηρίζω τὸ πρόσωπόν μου, faciem meam aliquo dirigo, consilium capio, in animo mihi est. Zorell l. c. p. 531.).

U 9, 53.: ... „jer je namjerio" tačno: ... „jer lice svoje bijaše okrenuo (upravio), da ide ... (ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν; Vulg.: quia facies eius erat; Arndt: weil sein Angesicht ... gerichtet war; Innitzer jednako prevodi; Fillion: qu'il avait l' aspect).

U 10, 1.: „A po tom izabra" tačno: ... „postavi" (ἀνέδειξεν; Vulg.: designavit; jednako Arndt i Innitzer; Fillion: designai).

U 10, 19.: ... „da stajete na zmije" tačnije: ... „da stajete gazeći na zmije τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων; Vulg.: calcandi supra serpentem; πατέω: pedibus calco, conculco. Zorell l. c. p. 437.).

U 12, 14.: ... „ko je mene postavio ... kmetom nad vama?" Čudim se, da je prevodilac preveo riječ: μεριστής (divisor) sa: kmet. U Crnoj Gori može ta riječ označivati: „Schiedsrichter, arbiter"; no naš prijevod izdan je za hrvatske zemlje; a ovdje „kmet" znači sasvim drugo. Tako n. pr.: u Bosni se zove kmet seljak koji sjedi na tugjoj zemlji i u tugjoj kući[2]). U Istri i slovenskim zemljama zove se seljak kmetom. Prema tomu ja bih μεριστής preveo sa „djelitelj".

U 12, 29.: ... „i ne brinite se" tačno: ... „nemojte se visoko uzdizati (μετεωρίζεσθε; Vulg.: et nolite in sublime tolli; Arndt; μετεωρίζω μετέωρος: in altum sublatus anxius, inquietus, sollicitus; in altum tollo pass. sublimis feror.

U 12, 33.: ... „načinite sebi torbe" tačno: ... „kese" (βαλλάντια; Vulg.: sacculos; jednako Arndt i Innitzer; βαλλάντιον: crumena, marsupium, sacculus. Zorell l. c. 88.).

U 12, 52.: „tri na dva, i dva na tri" treba dodati: razdijelit će se (διαμερισθήσονται; Vulg.: dividentur).

U 12, 56.: ... „kako ne poznajete" tačno: kako ne smatrate vrijednim da upoznate ili: zašto ne cijenite? (... πῶς οὐ δοκιμάζετε;

---

[2]) Iveković l. c. p. 539.

Vulg.: quomodo non probatis; jednako: Arndt, Pölzl-Innitzer i Fillion: comment n' appréciez vous-point).

U 12, 58.: „da te ne preda sluzi“ tačno: da... nadziratelju (tamničaru; τῷ πράκτορι Vulg.: exactori).

U 13, 10.: „u zbornici“ tačno: „u jednoj zbornici“ (ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν).

U 14, 3. iza: ... „u subotu iscjeljivati“ treba dodati: „ili ne?“ (ἢ οὔ).

U 15, 20.: ... „zagrli ga i cjeliva“ tačno: ... „i pade oko vrata njegova i cjeliva ga“ (ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ; Vulg.: cecidit super collum eius; jednako Arndt i Innitzer, Fillion).

U 16, 11.: ... „u istinom ko će vam vjerovati“ treba da je: „ko će vam istinu povjeriti“ (τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; Vulg.: quod verum est, quis credet vobis? jednako Arndt, Innitzer i Fillion).

U 16, 16.: ... „i svaki navaljuje, da ugje u njega“ ispravnije: ... „i svaki na njega silom navaljuje“ (πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται; Vulg.: omnis in illud vim facit.). Dobro primjećuje Zorell, kako je neosnovano tumačenje mnogih, koji tumače ovu rečenicu kao naš g. prevodilac misleći, da je Gospodin ovdje istakao osobitu revnost ljudi, koji hoće da zadobiju kraljevstvo Božje: pio quodam impetu. No: a) Zar se zbilja slušatelji gospodinovi odlikovali tolikom revnosti? cf. Mat 11, 16. 21. b) Da je Gospodin upotrijebio taku metaforu, rekao bi: βιάζεσθαι χρή; no Gospodin govori: „βιάζεται ἁρπάζουσιν“; Zorell l. c. 96.; cfr. Knabenbauer. k Matt 11, 2. i Luk. c) Svi stari prijevodi prevode Mat 11, 12. u neprijateljskom smislu. Naše mjesto L. 16, 16. prevode raznoliko tako: „Arm“: „omnis illud vi opprimit“; „aeth.“: „quivis opprimitur propter illud“; „syr“: „omnis ad illud prerrumpit ut introeat“. Zorell l. c. p. 96.

R 17, 19.: ... „vjera tvoja ti pomože“ tačno: vjera ti je pomogla (σέσωκέν σε).

U 18, 3.: ... „ne daj me suparniku mojemu“ tačno: obrani me od suparnika mojega (ἐκδίκησόν με ἀπὸ ἀντιδίκου μου; Vulg.: vindica me de adversario meo; jednako Arndt i Innitzer i Fillion: ἐκδικέω: vindex exsisto; aterus ius defendo aut repeto. Zorell l. c. p. 168.)

U 18, 5.: ... „i napala na me“ tačno: „i u lice mene udari“ (ne izgrdi; ἵνα μὴ ... ὑποπιάζῃ με; Vulg.: sugillet me; ὑποπιάζω (ὑπώπιον = τὰ ὑπ' ὦπα“ pars faciei intra oculos. 1.) in faciem sub oculos caedo. 2.) sensu latiore: male vexo, affigo.

U 18, 8.: ... „naći će vjere“ tačno: „dali će naći vjeru (ἆρα εὑρήσει).

U 18, 36.: ... „zapita“ tačno: pitaše (ἐπυνθάνετο; Vulg.: interrogabat).

U 19, 23.: ... „mojega novca dao trgovcima“ tačno: ... dao u mjenjačnicu (ἐπὶ τράπεζαν. Vulg.: ad mensam; Arndt: warum hast du nicht auf Wechselbank gegeben; Innitzer: auf den Wechseltisch; Fillion: n'as tu pas donné à la banque. τράπεζα, mensa; Geldbank; banque. Zorell. l. c. p. 572. 3.; o tim mjenjačnicama cfr.: Fonck: Die Parabelen des Herrn p. 608. 609.)

U 19, 28.: ... „idući“ točno: „uzlazeći“ (ἀναβαίνων. Vulg.: ascendens; jednako Arndt i Innitzer).

U 19, 48.: ... sav narod igjaše za njim tačno: sav narod prianjaše za njega (ἐξεκρέμετο αὐτοῦ; Vulg: suspensus erat; jednako Arndt, Innitzer i Fillion: ἐκ — κρέμαμαι; pendeo tran.s: spe, desiderio amore etc. animo suspensus sum; avide sequor alquem. Zorell l. c. p. 171.

U 21, 26.: i ljudi će pogibati tačno: i ljudi će izdisati ἀποψυχόντων ἀνθρώπων; arescentibus hominibus, ἀπο — ψύχω 1.) expiro; patior animi deliquium. Zorell, l. c. p. 70.)

U 22, 31.: ... „evo vas ište sotona“ tačno: ... evo ... zatraži vas (ἐξῃτήσατο; Vulg: ... expetivit vos.)

U 22, 43: ... „duže se moljaše“ tačno: usrdnije (gorljivije) se moljaše (ἐκτενέστερον; Vulg.: prolixius; tako i Arndt.

U 23, 10.: ... „i jednako ga tužahu“ tačno: ... i žestoko ga tužahu (εὐτόνως; od εὖ τείνω: intente, vehementer. Zorell l. c. p. 232.).

U 23, 53.: „I skide ga“ treba dodati: „obavi ga platnom“ ἐνετύλιξεν αὐτὸ συνδόνι; Vulg.: involvit sindone; jednako Arndt i Fillion.

U 24, 30.: „I ugje s njima“ treba dodati: da ostane s njima (καὶ εἰσῆλθεν τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς.)

Sveto Evangjelje po Ivanu.

U 1, 34.: I ja vidjeh i zasvjedočih tačno: ja sam vidio i zasvjedočio. (κἀγὼ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα).

U 3, 22.: zaustavi se tačno: boravljaše (διέτριβεν; Vulg.: demorabatur).

U 4, 38.: gdje se vi ne trudiste, drugi se trudiše tačno: gdje . . . se nijeste trudili, drugi se trudili οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπίακασιν.)

U 6, 19.: ugledaše Isusa tačno: ugledaju Isusa (θεωροῦσιν; Vulg.: vident).

U 6. 24.: ugjoše u lagje tačno: ugjoše u lagjice (πλοιάρια; Vulg.: naviculas).

U 6, 68.: . . . Hoćete li i vi da otidete? tačno: ne ćete li i vi da odete? (nijeste li i vi voljni otići? μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν).

Gospodin odlučno pozivlje i iste Apoštole, da otidu, ako ne vjeruju, da će biti stvarno i bivstveno nazočan u presv. euharistiji. (Also geradezu eine Einladung zum Gehen, damit der Entschluss zum Bleiben vollen Wert gewann Ruville: Zurück zur heiligen Kirche p. 65.)

U 7, 32.: „I čuše . . . gdje govori“ tačno: . . . gdje mrmlja (τοῦ ὄχλου γογγύζοντος; Vulg.: . . . turbam murmurantem; tako i Arndt: γογγύζω, gemo, querulus murmuro; clandestinos sermones confero. Zorell l. c. p. 112.

U 8, 19.; . . . „kad biste znali mene; može biti da biste znali i Oca mojega“ tačno: . . . „kad biste znali mene, za cijelo biste znali i Oca mojega. (εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε.)

Irealni oblik: ne vrši se pogodba, pa se ne vrši ni posljedica, za sadašnjost: εἰ s impf. — impf. s ἄν; εἰ ἔλεγες — ἡμάρτανες ἄν da govoriš (kad bi govorio, varao bi se); si diceres, errares.

U 8, 22.: . . . „da se ne će sâm ubiti“ tačno: . . . ne će li samoga sebe ubiti? (μήτε ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; Vulg.: numquid interficiet semetipsum).

U 8, 41.: . . . „mi nijesmo rogjeni od djela grješnoga„ tačno: . . . mi . . . iz bludnosti (preljube; ἐκ πορνείας; Vulg.: ex fornicatione; πορνεία: fornicatio, apostasia a vera fide, defectio ab uno vero Deo Jahve ad deos alienos I. 8, 41: non habemus ut tu modo innuisti, alium patrem quam Deum; negamus nos a Deo recessisse vel mores idololatrarum secutos esse Zorell. l. c. p. 476.

U 10, 8,: „Svi, koliko ih god dogje“ treba dodati: „prije mene“ (πρὸ ἐμοῦ; א A, B, D.)

U 12, 15: sjedeći na magaretu tačno: sjedeći na mladetu magaričinu (ἐπὶ πῶλον ὄνου; Vulg: super pullum asinae.)

Djela Apoštolska.

U 2, 24.: razdriješivši veze carstva smrtnoga tačno: razdriješivši boli smrtne λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου.

U 3, 10.: . . . napuniše se čuda i straha tačno: . . . napuniše se čuda i udivljenja (θάμβους καὶ ἐκστάσεως; Vulg: impleti sunt stuporé et extasi).

U 3, 13: . . . pred Pilatom tačno: . . . pred licem Pilatovim (κατὰ πρόσωπον Πειλάτου; Vulg: aute faciem Pilati).

U 3, 20.: kao što kad . . . pred Gospodom, . . . koji vam je propovjegjen tačno: da kad dogju vremena odmaranja od lica Gospodnjega i došlje onoga, koji vam je postavljen, Isusa Krista, (ὅπως . . . ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου . . . τὸν προκεχειρισμένον; προχειρίζω fere semper med. προχειρίζομαι aliquem eligo, constituo, destino 3, 20.: Jesum qui vobis constitutus est Messias. Zorell, l. c. p. 498).

U 4, 21. iza: . . . jer svi hvaljahu treba dodati: Boga za (τὸν θεόν).

U 4, 28.:... što ruka tvoja i savjet tvoj tačno: što ruka tvoja i odluka tvoja (καὶ ἡ βουλή; tako i Arnd: βουλή, consilium, decretum, Beschluss, Rathschluss. Zorell, l. c. p. 99.)

U 5, 33.:... „razgnjeviše se" tačno: ljuto se gnjevili veoma se ljučahu, (διεπρίοντο; Vulg.: dissecabantur διαπρίω, serra perseco; med. velut dissecor indignatione, velemente irascor Zorrel, l. c. p. 129.)

U 6, 4.:... „A mi ćemo ostati" tačno: A mi ćemo tvrdo ostati" (προσκαρτερήσομεν; Vulg: instantes erimus tako i Arndt; προσ—καρτερεω; constanter permaneo apud aliquem vel aliquid τινί Zorrel, l. c. p. 491.

U 7, 19.: Ovaj varajući rod tačno:... lukavo varajući rod (κατασοφισάμενος; Vulg: circum veniens; (κατα—σοφίζομαι, sophismate circumvenio,) dolo decipio. Zorell, l. c. p. 294.

U 8, 22.... i moli se Bogu, da ti se oprosti u tačno:... hoće li ti se možda oprostiti (εἰ ἄρα αφεθήσετάι σοι; Vulg.: si forte remittatur; Arndt: ob dir vieleicht... vergeben werden.)

U 8, 26.: ustani i idi u podne tačno:... idi prema jugu (κατὰ μεσημβρίαν; Vulg.:... contra meridianum; Arndt: gegen Mittag.)

U 8. 33.:... kad se uzima... tačno:... jer se uzima (ὅτι αἴρεται; quoniam tolletur).

U 10, 45.:... izli milost tačno: izlila (ἐκκέχυται.)

U 12, 11.: ...Bog posla tačno: ... Gospodin posla (ὁ κύριος. Vulg. Dominus;

U 16, 12., ...propovijedajući tačno: boraveći (διατρίβοντες; διατρίβω, contero; tempus contero transigo, commoror alicubi. Zorell l. c. p. 131.)

U 18. 10.: „da ti šta učini" tačno: da ti što na žao učini κακῶσαι σε; Vulg.: ut noceat te; Arndt; um dir ein Leid zu tun).

U 18. 17.: ... „i biše ga" tačno: ... „i bijahu ga" (ἔτυπτον; Vulg.: percutiebant.

U 18. 26.: ...„još mu bolje pokazaše" tačno:...„još mu tačnije izložiše: ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο; Vulg.: et diligentius exposuerunt; tako i Arndt: und legten ihm genauer dar.)

U 19. 27.: A bojimo se, da će nam poći u nazadak tačno: I ne samo, da nam prijeti pogibao, da ovaj zanat dogje na zao glas i propadne" (ὠ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν; Vulg.: non solum haec periclitabutur nobis pars in redargutionem venire tako i Arndt: (ἀπελεγμός: abolitio per redargutionem; τοῦτο τὸ μέρος: hoc genuś negotii. Zorell l. c. p. 60. et 352.)

U 20, 27.: ... „svu volju Božju" točno: svu odluku Božju (πᾶσαντὴν βουλὴν; Vulg.: omne consilium; tako i Arndt.

U 22, 30.: . . . i sav zbor jasnije: . . . i sve vijeće (καὶ πᾶν τὸ συνέδριον . . . et omne concilium.

U 23, 24.: „i konje pripravite" tačno: „i marvu pripravite" (κτήνη; Vulg.: iumenta; tako i Arndt: Lasttiere; κτῆνος τὸ 1. possessiones 2. pecora. Zorell l. c. p. 319.

U 25, 5.: „koji dakle mogu od vas" treba da je: koji su dakle ugledni u vama (ἐν ὑμῖν δυνατοί; Vulg.: potentes sunt; Arndt: Die... unter euch ermächtigt sind.) δυνατός, auctoritate pollens A. 25, 5.: ii inter vos qui auctoritate eminent Zorel l. c. p. 148.

U 25, 11.;... niko me ne može njima predati treba da je: niko... njima... — podariti (χαρίσασθαι; Vulg. donare; Arndt: vermag niemand... preiszugeben, Pavao predočuje, kako je postupak Festov nepravedan. Festo ne smije se titrati s glavom nedužnoga čovjeka, niti ga Židovima pokloniti, da zadobije njihovu naklonost.[3])

U 25, 23.: . . . „s velikim sjajem" (μετὰ πολλῆς φαντασέας; Vulg.: cum multa ambitione; Arndt: mit grossem Gepränge.)

U 25, 26.: „Ali nemam za nj upravo ništa što da pišem gospodaru", tačno: „o kom, što da sigurno pišem gospodaru, ne znam" (περὶ οὗ

[3]) Cr.: Zeitschrift für katholische Theologie, Holzmeister: Der heil Paulus vor dem Richterstuhle des Festus III. und IV. Quartalheft 1912.

ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω; Vulg.: de quo quid certum scribam domino, non habeo; tako i Arndt.

U 26, 11.:... „i pristajah, kad ih ubijahu" tačno:... i protiv njih glasovah (*κατήνεγκα ψῆφον;* Vulg.: detuli seutactiam, habe ich meine Stimme dazu gegeben; contra eos suffragium tuli) Zorell l. c. 295.)

U 26, 16:... što ću ti pokazati tačno: što ću ti objaviti. (*ὧν τε ὀφθήσομαί σοι;* Vulg.: quibus apparebo tibi; apparebo, videndum me: exhibebo; Zorell l. c. p. 398.)

U 26, 24.... „mnoge te knjige" ispravnije:... „mnogo te znanje" (*πολλά σε γράμματα;* Vulg.: multae te litterae; *γράμμα* scientia; e contextu de scientia quae versatur in S. S. Zorell l. c. p. 113; „premnogo te učenje" Vimer: Život sv. Pavla p. 202.

U 27, 3.:... „da ga poslužuju" tačnije:... „da ga njeguju (... *ἐπιμελείας τυχεῖν;* Vulg.:... curam sui agere; jednako Arndt: *ἐπιμελείας τυχεῖν* alicuius, ut amicorum cura frui, curari, germ. „sich pflegen lassen A. 27, 31. Zorell l. c. p. 209.)

U 27, 5:... u Listru Licijsku tačno:... u Miru Licijsku (*εἰς Μύρρα τῆς Λυκίας.*

U 27, 10.:... mučno i vrlo pogibeljno tačnije:... s mukom i velikom štetom (s mnogo muke i nepogode; *μετὰ ὕβρεως καὶ πλλῆς ζημίας;* cum iniuria! et multo damno; jednako Arndt: *ὕβρις*: met; iniuriae vexationesque per saevitiam tempestatis. *ζημία,* damnum, iactura.) Zorell l. c. p. 578 et 238.

U 28, 14.:... „a zatim" tačno:... i tako (*καὶ οὕτως;* Vulg.: et sic;

B. Bilješke.

Što se tiče bilježaka, imade dobrih; no općenito ih je premalo. Zato će dosta toga običnom čitatelju ostati nejasno.

Na str. 1. k r. 1. čitam ovu bilješku: „Ovo rodoslovlje nije rodoslovlje u pravom znamenovanju riječi; nego je to kratka povijest naroda židovskoga" itd.... To nije ispravno.

Matej dokazuje odmah na početku, da je Gospodin Isus Krist zakoniti potomak Davidov i Abrahamov; zato i navodi pravo rodoslovlje. Da su se genealogije svećeničke marljivo čuvale razabiremo iz Ezdr. 2, 62. I. Mach. 2. iz izvještaja Josipova.

Budući da je Gospodin dao Davidu preznamenito obećanje o Mesiji, nema sumnje, da se pazilo najvećom točnosti na Davidove descendente. Krasno je to pitanje osvijetlio: Heer, Die Stammbäume Jesu nach Matthäus und Lucas.

Na str. 2.: „Rodoslovlja evangjeoska (isp. Luka 3, 23.) ne idu u prvom redu za tim, da dokažu, da je Isus po krvi iz doma Davidova pa tako i potomak njegov".

Ako nam rodoslovlje Lukino predočuje, kako to solidnim argumentima iz tradicije (Irenej, Justin), razlaže Heer, genealogiju Marijinu, tada Luka svakako hoće istači, da je Gospodin po krvi iz doma Davidova, pače sin Adamov.

Koja je zapravo temeljna ideja genealogije Isusove kod Luke, odgovara nam sv. Irenej Haer. I. 3. c. 31. „Zašto Luka izvodi genealogiju uzlazeći od Gospodina (Isusa) do Adama i koliko je koljena od Adama do Gospodina. Zato je Luka pokazao, da rodoslovlje, koje od porogjenja Gospodina našega do Adama seže, broji 72 koljena, da spajajući svršetak s početkom izrazi, da je Gospodin sâm sve narode, koji se od Adama raspršali i sve jezike i sav ljudski rod zajedno s Adamom u svojoj osobi kao u jednoj glavi združio (*ἀνακεφαλαίωσεν*). Zato i Adama zove Apoštol typus futuri (*ὅς ἐστιν τύπος τοῦ μέλλοντος* Rim 5, 14.).

Prema tomu misao je rodoslovlja: da je Isus tjelesni život doduše primio od Adama, tjelesnoga praroditelja, no kao duhovni praroditelj; da je Adama i sve svoje djedove za život u Bogu i evangjelje života preporodio.

Isto tako razumijemo, zašto Luka navodi 72 člana u rodoslovlju. Po starokršćanskoj predodžbi 72 bio je broj: svih naroda; Adam, otac svih na-

*

roda. Isus, 72. potomak Adamov, ergo Spasitelj svih naroda. Irenej upozoruje, da je rodoslovlje izvorno brojilo samo 72 člana. Heer dolazi putem kritičkim do istog rezultata. Josip se kao putativni otac (ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ) u rodoslovlju ne broji. Isus je sin Marijin, koja se po običaju židovskom u rodoslovlju ne navodi, no navodi se njezin otac Heli; ergo sin Helijev τοῦ Ἡλεί). Prema tomu Luka navodi očinsko deblo Marijino.

Justin kaže: da je Gospodin tijelom postao od Djevice iz njezinoga roda i da se nazivao sin čovječji, jer se rodio od Marije, koja je potekla od roda Davidova. Ergo stari svjedok tradicije tvrdi, da je Isus po Mariji potomak Davidov. cfr. Heer, l. c.: Der Marianische Charakter.

Na str. 2. i 3. bilj. k r. 10. „... Ali da je Gospodin bio potomak Davidov i po krvi; nije teško razumjeti, koji zna, kako je u Židova bio zakon, da se kći jedinica ... ne smije udati nego za čovjeka iz svojega plemena[4]). Ovdje treba dodati, da se kći jedinica baštinica imala udati za čovjeka iz svojega plemena.

Na str. 3, r. 17.: „Ovo razdjeljenje nije posve prema povjesnici, nego je učinjeno u tu svrhu, da se čitavo rodoslovlje lakše pamti".

Ovo razdjeljenje je sasvim prema povjesnici.

Matej piše evangjelje za pokrštene i nepokrštene židove. A njima je vrijedio kao genealoški dokaz samo register rodoslovni muške descendencije u službeno zajamčenoj i prema tomu jedinoj pravnoj formi.

Tri kralja krvi Ahabove: Ohozija, Joas i Amazija ne navode se, jer su bili službeno izbrisani (damnatio memoriae, erasio nominis[5]).

Na str. 3. i 4. k r. 19.: „U srcu njegovu stane se boriti pravda s ljubavlju".

Trebalo bi naglasiti, odakle ta borba? Josip poznavajući sveti život Djevice sigurno nije sumnjao o njezinoj nevinosti, zato nije mogao osuditi je. No ne znajući za tajnu začeća, odluči je, budući pravedan, pustiti.

Na str. 4. k r. 25. bilo bi zgodno u kratko protumačiti mističko značenje riječi „prvenac" (πρωτότοκος πάσης κτίσεως Kol 1, 15.).

Na str. 13. k r. 1. trebalo bi dodati, da nas Gospodin poučio, kako možemo svladati trostruko mamilo grijeha: požudu tijela, očiju i oholosti života.

Na str. 18. k r. 4.: „naslijediti zemlju ... valja tumačiti alegorički ...".

No nije ta slika protumačena ... Židovi ždrijebom zauzeli kao baštinu obećanu zemlju; krotki steći će baštinu neraspadljivu t. j. kraljevstvo nebesko (terra viventium). Zajedno Gospodin ovdje otkriva duhovni karakter kraljevstva mesijanskoga.

Na str. 22. k r. 32. trebalo bi dokazati ukratko, da je valjana ženidba po izjavi Gospodinovoj nerazrješiva.

Na str. 22. k r. 34.: „Ali dokle ima zakona ... dobri kršćani imadu im se pokoriti".

Mogao bi tko pomisliti, čemu dakle zakon nalaže prisegu?

Zato treba dodati, da je zakletva katkad potrebita radi nestalnosti, slabosti i pakosti ljudske. Ljudi na žalost lažu i gaze najsvetija obećanja. Zato opravdano traži Crkva i država zakletvu ... kao garanciju, da će njezini podanici istinu govoriti i svoje obećanje držati.

Na str. 26. u tumačenju „Očenaša" očekivali bismo poslije dekreta sv. Oca o svakidašnjoj sv. pričesti i lijepe studije P. Bocka: „Die Brotbitte des Vaterunsers" da bude istaknut u 4. prošnji i euharistički smisao, utvrgjen duhom same molitve, kontekstom i izjavom tolikih sv. Otaca.

No str. 32. k r. 21.: „Ne spasavaju nas po tom razne pobožnosti i duge molitve".

Mogao bi tko krivo shvatiti: da ne treba mnogo moliti niti mariti za crkvene pobožnosti. Zato trebalo bi reći: ne spasavaju nas samo razne pobožnosti, ako ne bismo vršili Božjih zapovijedi.

Na str. 33. k r. 4. trebalo bi dodati, da je Gospodin zabranjivao često razglasiti njegova čudesa i to zato: da ne bi narod pomislio, da će biti ze-

---

[4]) Knabenbauer, Commentarus in evangelium s. Matth. 45. 46.

[5]) Heer l. c. Beilage I. Die antike damnatio memoriae.

maljski Mesija i da nam dade primjer izvanredne poniznosti, kako bismo se u svojem radu uvijek čuvali taštine. II. Cor. 12, 9.

Lijepa je bilješka na str. 39. k r. 15, na str. 40. k r. 16. i 17, na str. 43. k r. 5.

Na str. 46. k r. 34. nejasna je bilješka.

I protivnici viču o slobodi, a misle na raspuštenost. I oni proklamiraju slobodu savjesti, a misle time slobodu bezvjerja te kuju okove ropstva pravim Kristovim pristalicama.

Zato bi jasnije glasila bilješka ovako: Isus je donio na svijet pravi mir, koji stoji u vršenju pravde kršćanske ili evangjeoske. Koji tu pravdu ili zakon evangjeoski vrši, taj je doista slobodan u Kristu, jer ne robuje neurednim strastima ... No jer svijet voli raspuštenost nego li stegu, zato ne ljubi evangjelja i napada ga. I tako dolazi do sukoba izmegju evangjeoske nauke i svijeta. Povod je tomu oštrom sukobu svijet, koji nepravedno i bezbožno hoće, da sinovi Božji njega više slušaju nego li Boga.

Na str. 48. k r. 11. mislim da je Gospodin rečenicom: „a koji je manji u kraljestvo nebeskom, veći je od njega" upozorio, da je Spasitelj, koji se iza Ivana pojavio (ὁ δὲ μικρότερος minor, mlagji) veći od Ivana.

Prema tomu ne poregjuju se ovdje St. i Novi zavjet; već Ivan i Spasitelj svijeta. Da Ivan spada u Novi zavjet sudi sv. Toma 2 2ac qu. 174. art. 4 ad 3. terminus legis et initium evangelii. Zar možemo pomisliti, da Ivan, kojeg je Gospodin tako odlikovao, te ga svojim dolaskom posvetio u utrobi majčinoj (Luk. 1, 44.), da čovjek, koji bi poslan da svjedoči za svjetlost, koja obasjava svakoga čovjeka, koji dolazi na ovaj svijet (Iv. 1, 89.) da čovjek, koji je svoje učenike vodio k Isusu predočujući im Jagnje Božje, koje uzima grijeh svijeta (Iv. 1, 29.); da čovjek, koji je sebe nježno nazvao prijateljem zaručnika (Iv. 3, 29.); da čovjek, za koga sam Gospodin kaže, da bješe svetiljka, koja gori i sja (ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων) i kojeg tako slavi u našoj glavi, možemo li pomisliti da taki čovjek, koji je krstio Gospodina, da se ispuni svaka pravda — nije primio od Gospodina sakramenat preporoda i obnove t. j. sv. krst (φωτισμόν). Zato opravdano sude Toma Aq. 3 qu. 38. art 6 ad 3, Ciril Alex i Suarez: da je Gospodin krstio Ivana. Prema tomu Ivan spada u N. Z. cfr.: Thoma, Catena aurea in Matth. Evang. p. 214. 215.

Na str. 50. k r. 23. dobro bi bilo da se doda, kako se proroštvo doslovno ispunilo za opomenu naroda.

Na str. 58. k r. 47. sudim, da bi trebalo bolje obraditi pitanje o braći Gospodinovoj, pošto se racijonalistički duh u svijetu sve više širi; dakle naznačiti, koja su to braća t. j. rodjaci prema sv. Pismu i tradiciji.

Na str. 60. k r. 11. lijepa je bilješka, zašto je Gospodin govorio u pričama.

Na str. 108. k r. 21. ne bi bilo s gorega, da se istakne, kako je Gospodin divnim odgovom: Podajte dakle cesarevo cesaru i Božje Bogu! učio: da postoje dvije vlasti duhovna i svjetska, kojima se dužan član njegova kraljevstva pokoravati; no pokoravajući se svjetskoj ne smije kršćanin nikad zaboraviti ni ogriješiti se o zakon Božji, makar bi ga zato svjetska vlast prestupajući svoju kompentanciju kaznila.

Na str. 26. k r. 15.: „Ali na smrt osuditi nijesu smjeli, to je pravo pripadalo samo vlasti svjetovnoj"... Židovi su smjeli osuditi na smrt, te su zaista i Gospodina na smrt osudili, kako nam suglasno potvrgjuju evangjeliste. Jedni tumači drže, da nijesu smjeli smrtne osude izvršiti, ako je ne potvrdi namjesnik Rimski. No držimo s Belserom, da su mogli i smrtnu osudu izvršiti, ako se radilo o vjerskim prestupcima (Act. Ap. 4, 1.; 8, 1.; 9, 1.; 26., 10.). Josip pripovijeda, da je veliki svećenik Anan po smrti Festovoj, a prije nego li je došao novi prokurator Albin dao smaknuti Jakova mlagjeg. To nijesu odobrili Židovi odani zakonu. Zato se i nekoji potužili novome namjesniku, što je Anan izveo svoj čin, a da nije sazvao sinedrija s odobrenjem namjesnika. Dakle Židovi mogli su osuditi na smrt i izvršiti osudu. No izručili su Gospodina Ponciju Pilatu da bude osugjen i smaknut — kao politički zločinac, kao veleizdajnik te kao taki

da se razapne; dok su ga po Mojsijevu zakonu mogli samo kamenovati. Sinedrij je uživao, da Gospodin trpi kao rob sramotnu kazan križa.[6])

Na str. 148. k r. 28.: „Istina ima u Crkvi izdajstva, malodušnosti i slabe vjere, što se to odmah vidi n. pr. u Jude, u Petra, u Tome". Ne svigja mi se, što se veže Petar i Toma s Judom. Znam, da je g. prevodilac dobro mislio, no trebalo je bolje stilizirati, jer ako je i Petar teško pao, nije nikad zanijekao, da je Isus, spasitelj svijeta; a pogrješku svoju divno je ispravio još onaj čas gorko plačući, a kasnije divnim svojim radom utvrgjujući svoju braću u vjeri. — A Toma, ako smo i iznenagjeni promatrajući njegovu sumnju; uživamo slušajući krasnu njegovu ispovijest: Dominus meus et Deus meus. *Prema tomu mislim, da bi se moglo zgodnije ovako reći*: Istina, ima u Crkvi izdajstva, kao što se to odmah vidi u Jude. Ima malodušnosti i slabe vjere. Gospodin je dopustio, da i odani njegovi učenici n. pr. Petar i Toma oslabe, da se nikad ne smutimo. No Petar i Toma ispravili su zamjernim svojim apoštotolskim radom svoju pogrješku. Oni su živjeli, radili i umrli za Gosp. Isusa Krista, za jedinstvo Crkve. Duh Sveti, koji je krijepio Apoštole, krijepi i nadalje Apoštolsku Crkvu; podržaje u njoj jedinstvo nauke, liturgije i crkvene vlasti; čini je nepredobivom kraj sve malodušnosti, slabe vjere i izdajstva tolikih. Prema tomu svaki, koji nepristrano i čestito sudi, lako će se uvjeriti, da u njoj živi, radi i pobjegjuje Krist.

Sv. evangjelje po Marku.

Na str. 206. k r. 32.: „Teškoća svakako ostaje" itd.

Mislim, da bi bilo najzgodnije vjernomu narodu ovako protumačiti: Gospodin govori ovdje kao poslanik Božji. A poslanik govori samo, što mu je naloženo. Zato je i Gospodin mogao reći kao Božji poslanik, da ne zna ni dana, ni časa, kad će biti sudnji dan t. j. ne zna via communicabili. Otac nebeski hoće, da bude nam taj dan sakrit, kako nam je sakrit i dan smrti, da budemo uvijek spremni.[7])

Sv. evangjelje po Luki.

Na str. 224. k r. 25.: ... „velika je ženi bila sramota, ako nije imala djece". Trebalo bi ukratko reći, zašto je bila ženi nerotkinji sramota.

Na str. 233. r. 2.: „Sva su ta tumačenja nesigurna, jer se još nije našao siguran način, kako bi se ovaj redak složio s poznatom povijesti". Sudim, da bi g. prevodilac bolje učinio, da nije uvrstio ovake bilješke. Zar ne bi mogao pomisliti koji čitalac, kako to da nema u tako znamenitom izvještaju sklada izmegju izjava svjetskih historičara i evangjeliste. Zato bi zgodnije prevodilac učinio, da je upozorio, kako smo dužni nadahnutom piscu vjerovati, ako nam i sam navodi koju istorijsku činjenicu. Ako ne smijem sumnjati o izjavi vjerodostojnih i kritičkih historičara, još manje je dopušteno sumnjati o vjerodostojnosti pisca Bogom nadahnutoga. Megjutim ne može se reći, da su sva tumačenja nesigurna (cfr: Innitzer l. c. p. 67—73; Knabenbauer: Commentarius im evangelium secundum Lucam p. 111.—118.; Revue Biblique no 4. 1913. p. 617.618.).

Na str. 235. r. 21.: „Obrezanje je bilo Židovima, što je nama krštenje." Zar ne bi tko mogao pomisliti; ergo isti su učinci obrezovanja i krštenja: Drugo je, ako kažem: obrezovanje bilo je slika krštenja. Obrezovanjem postajali su u S. Z. članovi naroda izabranoga; a krštenjem postajemo u N. Z. djeca Božja i baštinici kraljevstva nebeskoga.

Na str. 238. k r. 49. treba istaknuti glavnu misao, a ta je: ja sam došao na svijet i živim, kako hoće moj Otac, a on je htio, da ostanem u hramu. Prema tomu svaki ljudski obzir treba podrediti volji Božjoj.

Na str. 286. k r. 28. trebalo bi dodati: Zato jest majka moja blažena, jer uvijek najsavjesnije vrši volju Božju (ecce ancilla Domini itd.)

---

[6]) Belser: Die Geschichte des Leidens und Sterbens der Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn 1913. S. 30. Das erste Verhör Jesu vor Pilatus p 340—47.

[7]) Knabenbauer; Commentarius in Evag sec. Marcum p. 357.

Na str. 290. k r. 14. trebalo bi dodati: prema tomu Gospodin nije osudio privatni imutak, već upozorio, da svaki dobro, pravedno s njim upravlja čineći, koliko je moguće, djela milosrgja, da ne bi radi tvrdoće srca, pohlepe ili prevelikog uživanja došao u pakao. (Opaki bogataš; bogatun i siromašni Lazar itd.)

Na str. 294. k r. 50. trebalo bi ukratko navesti razloge, s kojih se Gospodin plašio svoje muke i poniženja.

Na str. 302. r. 26.: „Mrziti jest oštra riječ, koja ovdje znači ljubiti manje."

Dopuštamo, da je oštra riječ. No kad ju je Gospodin upotrijebio, sasvim je opravdana. Zato bilo bi zgodnije protumačiti tu riječ, kako ju je tumačio Grgur Veliki vjernomu narodu mrziti znači: (Homilia 37 in Ev.) da prijatelje spasa našega ljubimo, a da se od neprijatelja, bili nam i najbliži rogjaci i znanci odvraćamo, jer smo dužni bježati svaku priliku grijeha.

Na str. 307. k r. 16, trebalo bi nešto opširnije protumačiti parabolu „o nepravednom upravitelju."

Kao što sinovi ovoga svijeta, prijatelji gjavla ne zaziru ni od nedopuštenih stvari kao: nepravde, lihve, laži itd., da im ovdje dobro bude, tako neka sinovi svjetlosti nastoje ustrajno i odlučno: držeći se djela pravde i milosrgja zavrijediti vječno blaženstvo. Prema tomu promatrajući neumorni rad „sinova zloga" u zlu, neka „sinovi svjetlosti" neumorno mudro i razborito rade za vječna dobra.

Sveto evangjelje po Ivanu.

Na str. 354. k r. 29, bilo bi zgodno dodati, da Ivan Krstitelj, taj angjeo pustinje, nije mogao naći ljepše ime, da označi zadaću gosp. Isusa Krista, Spasitelja svijeta.

Na str. 366. k r. 20. trebalo bi dodati, da Gospodin označuje, kako će žrtve S. Z., koje su bile sjena buduće žrtve, zamjeniti nova najdostojnija žrtva, koja će se prikazivati na svakom mjestu i njom najistinitije slaviti Bog.[8])

Na str. 367. k r. 27. bilo bi zgodno dodati, da se učenici divili blagosti Spasiteljevoj, koji ne prezire ženski spol poput rabina, već je blag prema svima.

Na str. 378. k. r. 32. trebalo bi nešto više protumačiti, da je Gospodin obećao, da će zaista stvarno i bivstveno biti nazočan u Presv. oltarskom sakramentu.

Na str. 405. k r. 33: „Isus se zgrozi videći, gdje neki od onih Židova plaču pretvarajući se i bez ikakva čuvstva, kao komedijaši." Čudim se, kako je to mogao izvesti prevodilac iz konteksta: Kaki su god bili ti Židovi, ne možemo reći da su komedijali na grobu Lazarovu. Gospodin se zgrozi, promatrajući, kolike boli uzročuje smrt; uzrujava se, promatrajući zlobu ubojice ljudi od početka gjavla, čijom zavisti dogje smrt na svijet, žalosti se radi grijeha, koji vode k smrti (*τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος* Rom. 6., 23.) itd.[9])

Na str. 414. k. r. 1. moglo bi se dodati, da je Gospodin najsjajnije zasvjedočio ljubav na posljednoj večeri, što je naredio Presv. oltarski sakramenat, da ostane uvijek s nama. Belser drži, da Ivan rečenicom: do kraja ih je ljubio misli na Presv. euharistiju kao vrhunac Božanske ljubavi. Jer kašto je perući noge zasvjedočio svoju izvanrednu poniznost i upozorio učenike na čistoću, kojom treba pristupati k oltaru Božjem, tako je u euharistiji dao nam zalog najveće ljubavi i mira (sacramentum unitatis et pacis: Belser l. c. p. 175; p. 211. 212). Značajno je što i sv. evangjelje na Veliki Četvrtak počinje s našim verzom. Dobro bi učinio g. prevodilac da je malko opširnije protumačio oprosnu bjesedu Isusovu, osobito Isusovu molitvu ili molitvu velikog svećenika N. Z.

[8]) Knabenbauer Comm. in Joan p. 184.
[9]) Knabenbauer l. c. p. 372.

Cfr. Dr. Krogh-Tonning, Erinnerungen eines Konvertiten XII. Einheit p. 264.—292; Dr. Spencer Jones: England und der heilige Stuhl. Zweites Kapitel. Die Einheit p. 47.—51.)

Djela apoštolska.

Na str. 471. k r. 3., zgodno bi bilo dodati, da je Gospodin zato oštro kaznio Ananiju i Safiru, da pouči, kako kršćani treba nada sve da ljube istinu, jer su učenici Onoga, koji je Istina, pa zato mrzi svaku laž.

Na str. 485. k r. 57.: „Onaj Savao, koji je poslije postao Pavao." Savao se kao rimski gragjanin od poroda zvao i Pavao.

Na str. 526. k r. 29., ne bi bilo zgorega malo opširnije protumačiti znameniti govor Pavlov na areopagu.

Na str. 545. k r. 23. . .. „Svetac je držao za dobro da učini volju tih kršćana, premda se to nije slagalo s njegovim idejama."

Mogao bi tko reći, a zašto se on tada akomodirao želji Jerusalemskih kršćana, ako se to nije slagalo s njegovim mišljenjem? Pavao držao se načela per omnia omnibus placere (I. Cor. 10, 33.), dok se to nije protivilo zakonu Božjem. Zato poštujući Židovske svetinje i da ih ne smuti (Rim. 14; I. Cor. 10, 28. 29.) pristao je na želju svoje Židovske braće.

Dr. Franjo Zagoda.

Dr. Mihajlo Lanović: Zbirka matičnih propisa. Dopunidbeni svezak. Trošak i naklada Vlade. Zagreb 1913. str. XXII. + 240.

Kako sam naslov odaje, nadopunjuje ovo djelo „Zbirku mat. propisa" Dr. M. Lanovića izdanu g. 1908. Pisac je gragju marno sabrao i sustavno poredao. Kao vladinom perovogji bila su mu vrela većinom pri ruci. Svezak ovaj uz prijašnji dobro će poslužiti u praksi i našim dušobrižnicima u službi voditelja matica, tim više što je jedini postojeći priručnik naših matičnih propisa. Pregled sadržaja (V.—VIII.) stvarno abecedno kazalo (XIV.—XXI.) dopunidbenog sveska i vremensko kazalo (219—248) za oba sveska olakoćuje u velike koli porabu dopunidbenog sveska toli cijele zbirke.

Neke stvarne primjedbe moramo ipak da kažemo. U dopunidbenom svesku (jednako kao i u prvom) ističe se i naglasuje uporno isključiva nadležnost državne vlasti na uregjenje institucije matičnih knjiga, i u savezu s tim isključiva nadležnost iste vlasti, koli u pogledu naknadnih promjena, nadopunjaka itd., toli u pogledu rasprava vogjenih u tu svrhu (str. 5.). Kadgod čitasmo ovako napadno isticane i naglasivanje isključive nadležnosti državne vlasti, uvijek nam se nametala misao, da se tim nastoji pokriti dobro osjećanu slabost vlastite pozicije.

Matice su naše prvobitno čisto crkvena uredba. Kad se kasnije država s njome okoristila, te im dala značaj uredbe državne, nisu one time izgubile prvobitni svoj značaj, niti su promijenile vlasnika, već su uz crkveni svoj značaj zadobile i državni, pak danas služe potrebama i svrsi jedne i druge vlasti. Već zato ne može načelno biti govora o isključivoj nadležnosti jedne ili druge vlasti, osim ako se isključiva nadležnost jedne i druge ograniči na područje dotične vlasti. U praksi može se spomenuti dvostruki značaj matica održati samo onda, ako redovito obje vlasti sporazumno postupaju, a u slučajevima, gdje radi načelnih razloga ne mogu sporazumno postupati, ako je svakoj prosto, da svoje stanovište u maticama izrazi. Inače se ne mogu uzdržati zajedničke matice, već će se razderati, ako svaka vlast na svoju stranu poteže. Istina je, da i stariji i noviji državni propisi naglasuju isključivu nadležnost države. Što se tiče propisa izdanih prije konkordata, to su konkordatom (Čl. 34. 35.) izgubiti valjanost, u koliko diraju u gore spomenuto pravo i vlast crkve. Kasnijim pako državnim propisima manjka značaj zakona, pošto su samo naredbe, a te nisu kadre da promijene zakonsko pravno stanje matica, kakovo je konkordatom (zakonom) obnovljeno.

Dr. M. Lanović uporavlja na brakove, što ih inozemci katolici (u nas ili u inozemstvu) sklapaju, posve općenito načelo „locus regit actum" (str. 167.). Na osobnu i djelotvornu njihovu sposobnost uporavlja opet posve općenito § 34. o. g. z. odnosno ustanove I. haške konvencije o ženidbenom pravu

(str. 206 sl. i 213 sl.). Mi smo na drugom mjestu (Bog. Smotra IV. 205. sl.) opširno dokazali, da je načelo „locus regit actum" i § 34. o. g. z. za sve katolike, zakonom za ženid. kat. od 8. listopada 1856., dokinut, u koliko se radi o valjanosti braka u sebi, pa ovgje samo pripominjemo, da će se u nas, i nakon pravnovaljanog uzakonjenja haških konvencija o ženidbenom pravu, brakovi onih katolika, od kojih nijedan nije državljanin nijedne države, koje su sklopile haške konvencije (ili joj kasnije pristupile), prosugjivati po zakonu za ženidbu katolika, a ne po načelu „locus regit actum", § 34. o. g. z. ili po I. haškoj konv. o žen. pravu.

Dr. *I. A. Ruspini.*

Церковне право супруже (Crkveno ženidbeno pravo) s osobitim obzirom na pravo grčkokatoličke Galičke provincije, na prava istočnih autokefalnih Crkvi i na gradjanske zakone u Austriji i u Ugarskoj, sastavio dr. V. Mascjuh, profesor kanonskoga prava u Peremišlju u Galiciji. Cijena K 9.

To je prva znanstveno napisana knjiga te vrste na maloruskom jeziku. U uvodu spominje auktor literaturu katoličku, kao i literaturu nekih kanonista autokefalnih Crkvi, kojom se služio sastavljajući to djelo. Pripominjem, da se auktor osobito poslužio literaturom grčke i ruske Crkve za historiju crkvenoga ženidbenoga prava istočne ruske Crkve.

Pomenuto djelo razdijeljeno je po primjeru drugih katoličkih djela te vrste, i budući da je svrha piscu, da podade u ruke grčkokat. maloruskim bogoslovima praktičnu knjigu crkvenog ženidbenog prava, raspravlja u glavnom o aktuelnom ženidbenom pravu, koje de facto vrijedi i za grkokatolike na temelju zaključaka i odredaba sinoda Jamostkoga i Lavovskoga, a tek mimogred govori i o historičnom razvoju ženidbenoga prava u Rusiji, za koje veli da se potpnno naslanja na ženidbeno pravo grčke Crkve. Tom zgodom navodi pisac zbornike crkvenoga i ženidbenoga prava, koje je ruska Crkva preuzela od grčke Crkve, ali pobliže ne govori i ne raspravlja o pomenutim zbornicima.

U III. dijelu govori auktor o posljedicama sklopljene ženidbe, o valjanoj i nevaljanoj ženidbi itd. i tu povlači malu paralelu izmegju ženidbenoga prava kat. Crkve i ženidbenih prava autokefalnih Crkvi. Za ta prava, a poimence za ženidbeno pravo ruske Crkve veli pisac, da se ono nalazi u onom stadiju razvoja, u kojem se nalazilo katol. ženidbeno pravo u XIII. vijeku, pa da ne dostaje za potrebe današnjega vremena. To da je i razlogom, te se kanonisti ist. autokef. Crkvi u premnogim slučajevima moraju da služe ženidb. pravom kat. Crkve. Glasoviti kijevski metropolit Petar Mogila u svojem Evhologionu od 1646. navodi neke propise o ženidbi, a jedan dio tih propisa, koji vrijede do danas u ruskoj Crkvi, uzeo je iz „Rituale Romanum" Pavla V. Ti su propisi kasnije otisnuti i u kanonskom kodeksu ruske Crkve u 50. glavi — „Kormčoj knjizi".

Knjiga je sa svake strane veoma praktična, pa se sama po sebi preporuča osobito grčkokat. svećenstvu.

Dr. *D. Njaradi.*

Rituale Romanum Pauli V. Pontificis Maximi jussu editum, a Benedicto XIV. et a Pio X. castigatum et auctum, cui accedunt Benedictionum et Instructionum appendices duae. Editio typica. Ratisbonae et Romae. Sumptibus et typis Friderici Pustet 1913. Stranica XII + 334 + 236*. Veličina 18·3 × 12 cm. Cijena a) na indijskom papiru nevez M 4·60; vez 5·60, 8·60. 9·20, 10·—, b) na običnom papiru nevez. M 4·—; vez. 6·—, 8·—, 8·60, 9·40.

Ovo izdanje rituala odobrila je S. R. C. dekretom 11. lipnja 1913. i proglasila ga tipičkim, te se s njime imadu slagati sva buduća izdanja rimskoga rituala. Prekrasna je to liturgička knjiga, koja osvaja već svojom vanjštinom i krasnim tiskom. Ali i nutrinjom svojom razilazi se od prijašnjih izdanja rimskoga rituala, jer ima mnogo toga, što je praktičnije udešeno, neke su rubrike promijenjene, a mnogo je toga novo uvršteno.

a) Praktične promjene. Kod krsta kako djece tako odraslih odmah je u rubrici naznačeno, kako se ima postupati, ako ih se više zajedno krsti, naime, da li treba onaj čin ili molitvu vršiti na svakom posebice ili na svima zajedno. — U „ordo Baptismi adultorum“ zgodno je stavljena r. 4. prije oracije, jer upozoruje, da se ima govoriti u pluralu, ako ih se više krsti; u starom ritualu bila je poslije oracije. Osobito je zgodno udešena r. 10, u kojoj se odmah vidi, što valja uzeti, a što ispustiti prema tomu da li je katekumen poganin, židov, muhamedanac ili heretik; treba samo usporediti ovu rubriku u novom ritualu s istom rubrikom u starom! Isto je tako na mjestu r. 14., jer se nalazi prije nego će se dati sol katekumenu, dok je u starom (r. 19.) bila poslije, pa je trebalo velike opreznosti, da ne bude zabune. Trostruko pozivanje na molitvu, znamenovanje i dotične molitve posve su izvedene i kod ženskih katekumena, a ne samo da je upozoreno na stranicu, gdje se nalazi ista oracija kod muških katekumena, kako je to bilo u prijašnjim izdanjima. — Ordo supplendi ommisa kako kod krsta djece tako odraslih takogjer je potpuno izveden na svojem mjestu; radi toga su i otpale sprijeda kod obreda krštenja one nezgodne opaske, kako se gdje mora reći, kada se obred nadopunjuje (In supplendis caeremoniis). Kod molitava u Posljednjoj Pomasti izvedeno je i za ženske, a kod dijeljenja Benedictionis Apostolicae većim je slovima istaknuto, što se ima upotrijebiti, kada prijeti pogibao, da će bolesnik izdahnuti. Ovdje moramo požaliti, što nije riješeno ono pitanje, da li se kod dijeljenja te apsolucije ima govoriti i „Indulgentiam . . .,“ jer je i ovdje kao i u prijašnjim izdanjima metnuto samo: Misereatur etc.; a odatle mnogi zaključuju, da ne treba govoriti: Indulgentiam... jer bi bilo to označeno, kako je inače na svim drugim mjestima uz Misereatur etc. dodano i Indulgentiam etc. Još je zgodno i to u ovom novom izdanju, što su sva kazala za ritual i za dodatke zajedno na koncu knjige.

b) Promjene. Rubrika staroga rituala prepuštala je svećeniku, hoće li ili ne će li poslije sv. pričesti izvan sv. mise govoriti antifonu: O sacrum convivium (dicere poterit), dok ta rubrika u novom ritualu jednostavno veli: dicit. Isto je tako rubrika glede blagoslova poslije sv. pričesti odregjivala: Deinde extenta manu dextera, benedicit iis, qui communicarunt, dicens: dok u novom ritualu pobliže kazuje, kako to ima biti: Deinde elevatis oculis, extendens, elevans et jungens manus caputque Cruci inclinans dicit: Benedictio Dei omnipotentis, et versus ad populum semel tantum benedicens prosequitur Patris et Filii etc. . . . . U molitvi Deus qui nobis, što je ima moliti svećenik vrativši se u crkvu iza pričesti bolesnika, u novom ritualu kratak je zaključak: Qui vivis et regnas in saecula saeculorum; u prijašnjim izdanjima bio je dulji. Megjutim držimo, da je u novom pogrješka korektorova, ako nije sama S. R. C. ovime dokinula svoje razjašnjenje, što ga je dala 11. VI. 1880. (u Decr. auth. 3515 ad II), kada je odgovorila, da se ima oracija Deus, qui nobis poslije svete pričesti izvan mise ili poslije Viaticum-a zaključiti, kako je u ritualu rimskom; a onda je bio na obadva mjesta dulji zaključak. — Sve nove rubrike za Officium defunctorum uvrštene su na svojem mjestu, a Antif: Hei mihi, Domine... promijenjena je u Heu me... — U naputku za sakramenat ženitbe uvrštena je ovdje odredba dekreta S. R. et U. Inqu. od 31. VIII. 1881., koja je bila u prijašnjim izdanjima otisnuta otraga. — Kod procesije za vrijeme rata promijenjena je rubrika 2. te sada glasi: Si vero bellum est contra inimicos S. Ecclesiae, inter preces Litaniarum bis dicatur: Ut inimicos sanctae Ecclesiae . . ., dok je u prijašnjim izdanjima ta rubrika posebice isticala Turke, nevjernike i heretike i tražila da se poslije dvokratkoga zazova: Ut inimicos . . . doda posebni zazov, koji je sada posve ispušten. — Kod: Modus sacram Eucharistiam deferendi occulte ad infirmos ispušteno je ob metum infidelium; na istom je mjestu uz § 25. iz konstitucije Benedikta XIV. Inter Omnigenas citiran i dekret S. C. de disciplina Sacramentorum od 23. XII. 1912. — Još jednu promjenu ima novi ritual, a tiče se blagoslova i oblačenja u peterostruki škapular. Prije se naime moglo blagosloviti i obući najednom u škapular presv. Trojstva, muke Isusove, sedam žalosti i bezgrješuog začetka, dok je Karmelski bio

izlučen; a sada se uz ona četiri može zajedno i Karmelski kao peti blagosloviti i obući.

c) Novo. Rubrikama de Communione infirmorum dodana je nota pod linijom, koja govori o povlastici, što ju daje dekret S. C. C. od 7. XII. 1906. onim bolesnicima, koji ne mogu biti natašte, a opet nijesu tako bolesni, da im se sveta pričest dade kao popudbina. U prvom Appendix-u (str. 12*), naveden je taj dekret doslovno kao i tumač k njemu izdan od iste kongregacije 25. III. 1907. – Kod Posljednje Pomasti navedena je formula, koja se ima upotrijebiti u skrajnjoj nuždi izdana od S. Congr. S. Officii 25. IV. 1907. — U „ordo commendationis animae" u prvoj molitvi Proficiscere iza riječi: qui in te effusus est dodano je: „in nomine gloriosae et sanctae Dei Genitricis Virginis Mariae", a u trećoj Comendo te umetnuto je pred mitis atque festivus: „sancta Dei Genitrix Maria suos benigno oculos ad te convertat." Iza molitve Delicta juventutis dodana je posebna preporuka Majci Božjoj, koja počinje riječima: „Clementissima Virgo . . ." — U prvom Appendix-u na str. 11* dodan je izvadak iz Apostolske konstitucije Tradita ab antiquis od 14. IX. 1912.: de sacraCommunione promiscuo ritu suscipienda. – U Litanijama Imena Isusova dodan je zaziv: Per sanctissimae Eucharistiae institutionem tuam. Molitva poslije tih litanija završuje se kratko. — Dodane su Litanije o presvetom Srcu Isusovu i o sv. Josipu. – Kod Litanija Lauretanskih dodane su molitve prema raznom vremenu crkvene godine. — Uz „Exorcismus in satanam et angelos apostaticos" izdan od Leona XIII. uvršteno je u ovaj novi ritual mnogo raznih blagoslova: Officinae librariae et machinae typographicae – Vehiculi seu currus — Novae campanae, quae tamen ad usum Ecclesiae non inserviat; – Lecticae pro nifirmis — Machinae ad exstinguendum incendium – Novae navis piscatoriae. – Zatim „formulae benedicendi et imponendi" raznovrsne škapulare: B. M. V. de monte Carmelo propria ord. Carm. Calceatorum – B. M. V. de bono Consilio – s. Joseph – Immaculati Cordis B. M. V. – Ss. Cordium Jesu et Mariae – Sacri Cordis Jesu. – Nadalje: Ritus benedictionis et impositionis s. numismatis B. M. V. imaccul. – Formula benedicendi Lilia in honorem s. Antonii Patavini.

Na koncu je još dodan blagoslov vode, in Vigilia Epiphaniae Domini. Formulu je odobrila S. R. C. 6. XII. 1890. Ova se formula bitno razlikuje od one u starom ritualu nadbiskupije zagrebačke. Blagoslov počinje pjevanjem litanija sviju Svetih. Iza Pater noster poslije litanija pjevaju se Psalmi 28., 45. i 146. sa svojim antifonama. Poslije Psalama pjeva celebrant Exorcisam contra Satanam et Angelos apostaticos. Zatim dolazi Antifona, iza koje se pjeva Benedictus ili Magnificat, a onda Dominus vobiscum s oracijom Epifanije. Blagoslov sam počinje s Adjutorium nostrum, te je isti kao onaj obični „Ordo ad faciendam aquam benedictam." Završuje se sa svečanim pjevanjem „Te Deum laudamus." – Budući da je kod nas običaj blagosiljati vodu u oči Bogojavljenja, a ova stara formula ne smije se upotrebljavati, valjalo bi tražiti da se ova nova dopusti i kod nas. Na svoju ruku ne smije se ni ova upotrijebiti, jer je reservata. *S. Gjanić.*

Novi katekizmi.

Herderova knjižara u Freiburgu izdala je ove godine za nadbiskupiju freiburšku tri nova, ilustrovana katekizma (Kleiner Katechismus, Katholisches Religionsbüchlein i Mittlerer Katechismus). Sam tekst katekizma obradio je na novo I. Linden S. I. po Deharbeovom katekizmu. Kath. Religionsbüchlein sadržaje i malu bibl. povijest, a srednji katekizam kratku crkv. povijest, tumačenje sv. mise, prikaz crkv. godine i kršć. životni red.

Držim, da je bila sretna ideja ilustrovati katekizam, jer upravo katekizam sa svojim apstraktnim sadržajem i lapidarnim rečenicama, težak je za dječje shvaćanje i traži, da se s ilustracijama rastumači. Slike u ovim katekizmima su sasma druge naravi od bibl. slika — one su većinom simboličke, liturgijske, hagiografske i topografske.

Sada nastaje pitanje, kako je riješena zadaća s ilustracijama. Svi dakako ne će naći sve svoje želje u tom pogledu ispunjene. Ali to stoji, da su slike uspjele. Slike je izradio svećenik i slikar Josip Amrhein, te su mirne i jednostavne, kako odgovara dostojanstvu katekizma i djetinjoj ćudi.

Josip Schwarz izdao je k tomu knjigu „Erklärung der Katechismus-Bilder" (cijena M 1·80, str. 140.), u kojoj tumači za katehete pojedine slike katekizma, što se u toj knjizi nalaze. On ne tumači samo, što koja slika znači, već i pokazuje, kako se u katekezi može pojedina slika upotrijebiti.

Dr. *Leopold.*



Pregled časopisâ.

Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen filozofiji i drugim znanostima. Glasilo „Leonova društva" u Senju. Urednik dr. Fran Binički. Rijeka 1913. God. XII. br. 1. — Fra Ign. Radić: Ukočenost katoličke dogme. — O. Talija: Da li je moguća kršćanska apologetika? — Ivan Eiler: Kantova teorija o spoznaji. — F. Martinčević: Postanak i razvitak religije. — Književnost — Svaštice.

Vrhbosna. Katoličkoj prosvjeti. Sarajevo 1913. Izdaje kaptol Vrhbosanski. Uređuje Dr. Antun Buljan. Br. 15-22. — Milan Smolka: Velehradski jubilej. — Cvjetko Gruber: Liturgija sv. mise kompendij crkvene povjesti. — Matija Manjarić: Naši „Salezijevci" i „Jeronimovci". — Ante Messner: Sitne uspomene iz Njemačke. — O. Urban Talija: Religijozna skepsa i kršćanska apologetika — Dr. Antun Buljan: Slov. hrv. kat. kongres u Ljubljani. — Dr. Josip Marušić: Spaljivanje mrtvaca. — Dr. Fr. Ks. Novak: Radost. — Fra Ign. Radić: Apostolat sv. Ćirila i Metoda. — Mate Ivanišević: „Slobodna misao" u Hrvatskoj. — Dr. Njaradi: Nepoznati mučenici unije u Rusiji. — Dopisi — Vjesnik — Prosvjeta.

Kršćanska škola. Pedagoški i didaktični list. Glasilo hrv. katol. katehetskog društva. Zagreb 1913. Br. 7. i 8. — Kongres slavenskih katoličkih pedagoga u Ljubljani. — Odgovornost odgojitelja. — Jedan spomenik Konstantinov. — Nastavni plan za pučke škole. — Jubilej školskog zakona 31. X. 1888.—31. X. 1913. — Učitelj i kateheta. — Književni pregled. — Vjesnik. — Prilog.

Serafinski perivoj. List za kat. prosvjetu i zabavu. Sarajevo. Franjevački samostan. Godina XXVII, Uređuje Dr. O. J. Jelenić. Br. 8-11. Dr. F. M. Blažević: Jesu li napadaji na privatni posjed opravdani? — Guenot-Mišura: Neronove žrtve. — Dr. Arnold: Pjesme. — F. D. Zubac: Moderni svetac. — O. F. K.: Dojam s trsatskog i ljub. kongresa. — Ilijić: Iz „religioznih harmonija" (pjesme). — Prof. Strohal: Konstitucioni fratara trećega reda. — Listak. — Vjesnik. — Književna smotra.

Zeitschrift für katholische Theologie. IV. Quartalschrift 1913. Innsbruck. Felic. Rauch. (L. Pustet). — Anton Prešern S. I.: Die Beziehungen der Sonntagsfeier zum 3. Gebot des Decalogs. — Dr. Heinrich Mayer: Geschichte

der Spendung der Sakramente in der alten Kirchenprovinz Salzburg. — Urban Holzmeister S. I.: Zum Eingang des Hebräerbriefes. — Literaturberichte. — Analekten. — Kleine Mittheilungen. — Literarischer Anzeiger.

Der Fels. Halbmonatsschrift für Gebildete aller Stände. (Apologetische Rundschau) Das Organ der Central-Auskunftstelle der Katholischen Presse (C. A.). Bezugspreis jährlich Mk. 5. Porto 72 Pfg. (Kr. 6·75). Frankfurt a/M. Niedenau 24. Ovaj časopis izlazi mjesto dojakošnje „Apolog. Rundschau" — dvaput mjesečno. Donosi kratke, jasne, savremene članke iz cijeloga religioznoga problema. Podoban je, da vjeru učvrsti i od prigovora da je odbrani. Izobražen će se katolik izvrsno pomoći s ovim časopisom. Članci su u I—IV. broju ovi: Das Werk der C. A. Ein Jahresbericht. — Seitz: Grundlegung einer „experimentellen Magie". — Schlachter: Eine Selbsthilfe-Organisation. — Mercante: Zu Guiseppe Verdis hundertstem Geburtstag. — Kalff: Mode u. Sittlichkeit. — Boetzelaer: Ein religiöses Erwachen unserer Zeit. — Camprion: Ein moderner Totentanz. — Seitz: Natürliche Erklärung okkultistischer Inspirationen, insbesondere des Gedankenlesens. — Tophoff: Degeneration oder Evolution der Urreligion. — Eine Kritik der interkonfessionellen Jugendarbeit. — Seitz: Spiritistisches „Geisteswunder" und übernatürliches Offenbarungswunder. — Jüdischer Ritualmord? — Pored toga u svakom broju zanimljivi sitni zapisci u odjelima: Rüstzeug, Abwehr. U nekim brojevima ima i: Bücherschau.

Revue pratique d' Apologétique. T. XVI. od juna 1913. Grandmaison de Bruno: Bernadette Soubirous n'était pas hallucinée. — Lesêtre: Notes sur les Psaumes. Gailhard-Bancel: Le congrès national de l' Association Catholique de la Jeunesse Française à Caen. — Vincent: Notre Jeunesse. — Cimetier: Immeubles et ressources des oeuvres catholiques. — Beaupin: Le jugement. — Od jula 1913.: Brunetau: Un défenseur de la culture traditionelle. — Lahr: La Logique naturelle de la prière. — Van der Elst: Nouvelles apologies de Lourdes. — Beaupin: La lutte contre l' alcoolisme et l' immoralité. — Pinardel: Qui a bâti nos cathédrales. — Beaulieu: Pour la valeur morale de nos patronages. — Od augusta 1913. Lesêtre: La peur du Surnaturel. — Cimetier: La nullite du mariage Boni de Castellane-Gould. — Mainage: „Vita vera". — Guibert: Pour les religieux. L'âme du fondateur. — Touzard: Les lois sociales et religieuses du Deutéronome. — Guibert: Pour les Educateurs. — Od septembra: Villien: A propos de Galilée et de l'Inquisition. — Fillion: Prédication rationaliste. — T. XVII. od oktobra 1913.: Guibert: La piété dans l'apostolat. — Désers: La morale sociologique et l' école primaire. — Gailhard-Bancel: Le catholicisme à Paris. — Crosnier: Louis Veuillot apologiste. — Beaupin: Le ciel. — L'ami du Prêtre: La politesse. — Labourt: Les devoirs de l'heure présente. — Od novembra 1913.: Verdier: „La casuistique chrétienne". — L'ami du Prêtre: L'amour de l' Eglise. — Baud-

rillart: Qu' allez-vous faire de votre liberte. — Od decembra 1913. Labauche: L'édit de Calliste. — Grea: Des biens ecclésiastiques et de la pauvreté clericale. — Richard: La dernière histoire de France. — M. d' Herbigny: Le dilemme de l' évolution religieuse en Russie. Svaki broj ima povrh toga još i: Informations (Documents, Faits, Apologétique au jour le jour), Chroniques (de philosophie, sociale, biblique, de Théologie, d' Histoire, d' Education), Revue des revues française, Bibliographie, Petite correspodance apologétique. — Paris. G. Beauchesne. Rue de Rennes 117. Union postale 12 frcs.

The Common Cause. Published monthly by the Social Reform Pres (131 East 23rd Street) New York City, U. S. A. — Godišnja pretplata iznosi 6 kr. 25 p.

Vol. III. No. 4. Graham Rogers: Children in the Industries (Pogibelji rada za djecu). — H. S. Randolph: Redeeming the Outcast (Spasimo tamničare!). — William G. Jordan: Little Problems of Married Life (Pravo i krivo shvaćanje ženidbene veze u naše doba. Nastavak). — J. H. Boetcker: Our Many-sided Problem (Pitanje radničke naplate). — Charles A. Zenkert: Is the Capitalistic System inherently Defective? (Moralnost kapitalističnog sustava). — Edward T. Devine: The Abolition of Poverty (Napuci pa dokinuće siromaštva).

Vol. III. No. 6. Leslie Irving: The Business of Growing up (O dječjem uzgoju). — Walter K. French: A Problem that must be solved (Moralne posljedice tjelesne bijede). — James J. Walsh: Spoiling the Boy (Upliv roditelja na djecu). — Jordan: Little Problems etc. (Poštivanje ženidbene individualnosti. Nastavak.). — James Ball Naylor: The Purpose of Syndicalism (Kamo smjera sindikalistična struja?). — William English Walling: What Marxism really means? (Što je zapravo marksizam?). — Layman: The Priest and the Social Problem (Svećenikov položaj u socijalnom pitanju).

Vol. III. No. 7. E. J. Mc Keown: Censoring the Moving Picture (Borba protiv nećudorednih slika). — Condé B. Pallen: Orthodoxy (O izvorim vlasti). — Zenkert: August Bebel and the Revolutionary Movement in Germany (Razvoj socijalizma u Njemačkoj). — Caroline F. Corbin: Christianity and the Woman Question (Utjecaj kršćanstva na žensko pitanje). — Charles S. Brady: A Bird's-Eye View of Syndicalism (Kuda vodi sindikalizam?). — L. Lamprey: Man or the Community (Korist pojedinca napram koristi zajednice).

The Month: A Catholic Magazine. Nabavlja se preko: The Manager of „The Month", Manresa Press, Roehampton, London, S. W.

Od svibnja: Sydney: F. Smith: The Peace of Constantine (O Konstantinovoj pobjedi). — W. Randolph: Modern Ugliness and its Meaning (Odakle umjetna razvratnost?). — Violet O' Connor: Militants in Prison (Čemu sufragetkinjački pokret?). — Ray Galienne Robin: The Château of Vaux - le - Vicomte (Znamenitosti ovog francuskog dvorca).

Od lipnja: A. Hilliard Atteridge: The Missions of China

(Procvat kat. poslanstva u Kini). — Vincent Bugeja: The XXIV th International Eucharistic Congress at Malta (Uspomene i dojmovi sa malteškog euh. sastanka). — H. Thurston: Notes on familiar Prayers (Langton-ov „Veni, Sancte Spiritus" u vidu današnje kritike).

Od srpnja: Herbert Thurston: The First Fvangelist of America (Tko je bio prvi vjerovjesnik u Kolumbovoj Americi?). Smith: The Gospel of the Newmirakulons (O evanđeoskim čudesima). — Herdmann Pender: German Catholic Literature (Pokretî nove kat. književnosti u Njemačkoj). — H. Grierson: La Verna (Važnost mističnog brda sv. Franje Asiškoga).

The Lamp: Mjesečnik namijenjen jedinstvu Crkve. Graymoor-Garrison (N. Y., U. S. A.). Na godinu stoji za inozemstvo 6 kr. 25 h.

Travanj 1913. Editorial: The Resurrection of Papal Authority in England (porast kat. Crkve u Ingleskoj). — Dom Bede Camm, O. S. B.: The Anglican Benedictines of Caldey (Pripovijest najnovijeg obraćenja anglikanskih benediktinaca). — H. R. Sargent: The „Apostasy" of Caldey (O tobožnjem odmetništvu caldeyških obraćenika). — Friendly Conferences with Our Separated Brethren (Vlast kat. Crkve bez papinstva je kao divlja vatra).

Svibanj. Editorial: A Jubilee Offering of Peterspence (Za Petrov novčić). — E. M. G.: The Story of my Conversion (Povodi obraćenju). — Friendly Conferences etc. (Bezimeni pisac nastavlja svoja poučna predavanja o poteškoćama za ostvarenje crkvenog jedinstva s osobitim osvrtom na djelatnost protestanata). — First Apparition of the Blessed Virgin (O prvom ukazanju Pol. D. Marije god. 234.). — The Chief Heresies against Catholic Doctrine (Kratki pregled poglavitih jerezi protiv kat. nauke). — The Religion of the Future (Unitarska proročanstva o vjeri u budućnosti).

Lipanj. Editorial: The Sacred Heart and Church Unity (Utjecaj Presv. Srca na jedinstvo Crkve). — Homecoming of the Benedictine Nuns of Saint Bride's Abbey (Obraćenje anglikan. benediktinki). The Roman Catholic Mass and the Bible (Što znači Misa kod katolikâ).

Srpanj. Paul James Francis: The Precions Blood and Church Unity (O štovanju Prsv. Krvi Isusove). — Charles A. Briggs: On the Papacy (Što je papinstvo u vidu nepristrana protenstanta). — Vincent M. Nabb, O. P.: The Romeward Movement in the Anglican Church (Pokret za obraćenjem kod Anglikanaca). — Converted by the Real Presence (Obraćenje putem vjerovanja u stvarnu prisutnost Tijela Isusova u presv. Hostiji).

The Catholic World. Časopis za opću književnost i znanost. Godišnja cijena čistih 18 kr., a naručiva se kod: The Office of „The Catholic World", New York City (N. Y., U. S. A.) 120-122 West 60 th Street.

Od travnja 1913.: W. Kent: The English Royal Commission on Divorce (O rastavi braka i ženitbenim zaprekama u anglikanskoj Crkvi). — G. R. Woodward: Canon for the Repose of the Mother of God (Slavospjev sv. Ivana Damašćanina o Marijinom Uznešenju). — Joseph F.

Wickham: The Shepherd of all Christendom (Kakav je Papa Pijo X., pastir sviju kršćana?).

Od svibnja. W. J. Kerby: The Assent to Socialism (Što je i kako utječe današnji socijalizam?). — J. F. Wickham: Where the Nations have knelt (O crkvi sv. Petra u Rimu). — Kath. Tynan: Lady Aberdeen's Crusade (Katolici u antituberkuloznom pokretu). — F. Dronet: The Laughter of the Saints (O svetačkoj prirodi). — T. J. Gerrard: Bergson and Freedom (Sloboda i Bergson).

Od lipnja. William Kitchin: The edict of Milan and the Peace of the Church (O proslavi oslobodjenja Crkve po Konstantinu Velikom). — J. F. Wickham: The Spell of Rome (Znanstveni pogledi na kat. Rim). — Th. J. Gerrard: Bergson an Finalism (Bergson i finalizam).

Od srpnja. Wickham: The Soul of Tuscany (Kršćanska umjetnost u Italiji). — George M. Searle: Why the Catholic Church cannot accept Socialism (Katolička Crkva naprama Socijalizmu). — F. Drouet: Glimpses of a great Catholic Soul (Život Luja Veuillot-a, kat. velikana). — Elizabeth Christitch: Light and Shade in Albania (Srpska (?) katolička spisateljica Kristić(?) donosi prikaz dojakošnjeg kat. stanja u Albaniji i nagoviješta bolju(?) budućnost katoličanstva u Albaniji.

Djela, poslana uredništvu „Bogoslovske Smotre":

Dr. J. Carević: Konstantin Veliki i kršćanstvo. Historijsko-filozofska rasprava. K 1·16. Spljet 1913. Tisak Leonove tiskare.

Dr. J. G. v. Ehrler: Kanzel-Reden. II. Band. K 14·40. Herder. 1913.

Spirago-Butura: Kat. pučki katekizam. III. Sredstva milosti. K 2·30. Zagreb 1913.

P. n. gg. čitaocima „Bogoslovske Smotre".

Administracija »Bogoslovske Smotre« moli p. n. gg., koji su primali naš časopis, da izvole što prije poslati pretplatu za g. 1914., a pogotovu zaostalo dugovanje od prošlih godišta. Mnogi su svesci prošlih godišta sasvijem razgrabljeni, a novi predbrojnici žele da imadu potpuna i stara godišta. Toplo molimo p. n. gg., koja nijesu platila prošlih godišta i nijesu nakani da »Bog. Smotru« drže, da nam stare, makar i pojedine sveske, vrate za nove predbrojnike. To ište i pravednost i potreba.

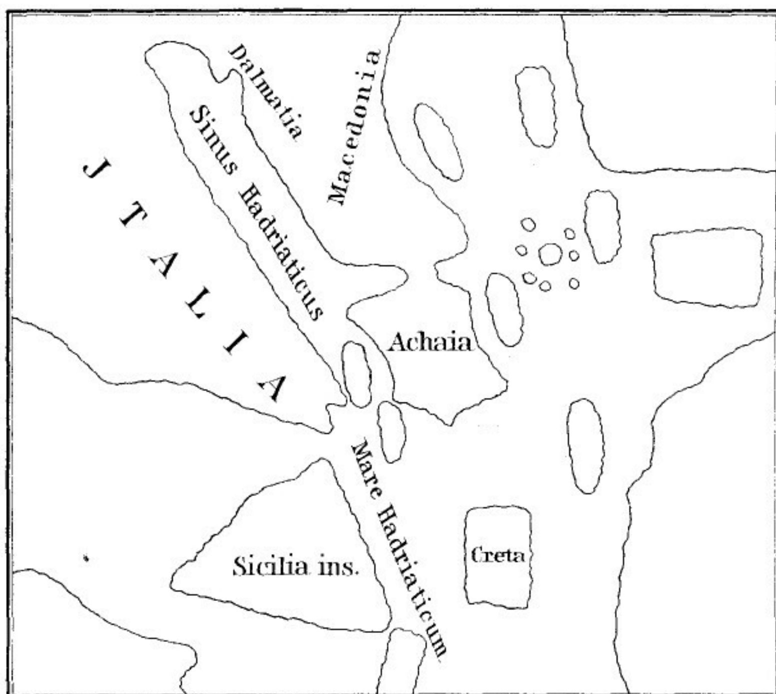
Gospoda predbrojnici neka se izvole vazda pozvati na broj svoje pasice. Uplata se šalje: Administraciji »Bog. Smotre«, Zagreb, Kaptol 29, **a ne** *»Kat. Listu« ili »Tiskari hrv. kat. tisk. društva«.*

Eventualne želje Uredništvu »Bog. Smotre« glede sadržaja časopisa vazda sa dobro došle, a osobilo konkretni prijedlozi, o čemu da se u »B. S.« raspravlja.

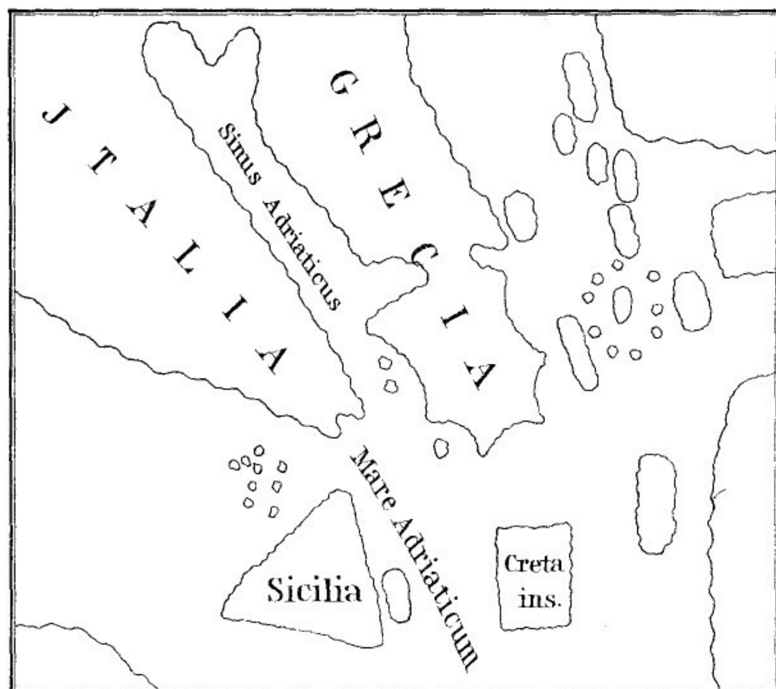
P. n. gg. dobročiniteljima, suradnicima i pretplatnicima toplo zahvaljuje i unapredak se preporača

UREDNIŠTVO »BOGOSLOVSKE SMOTRE«.

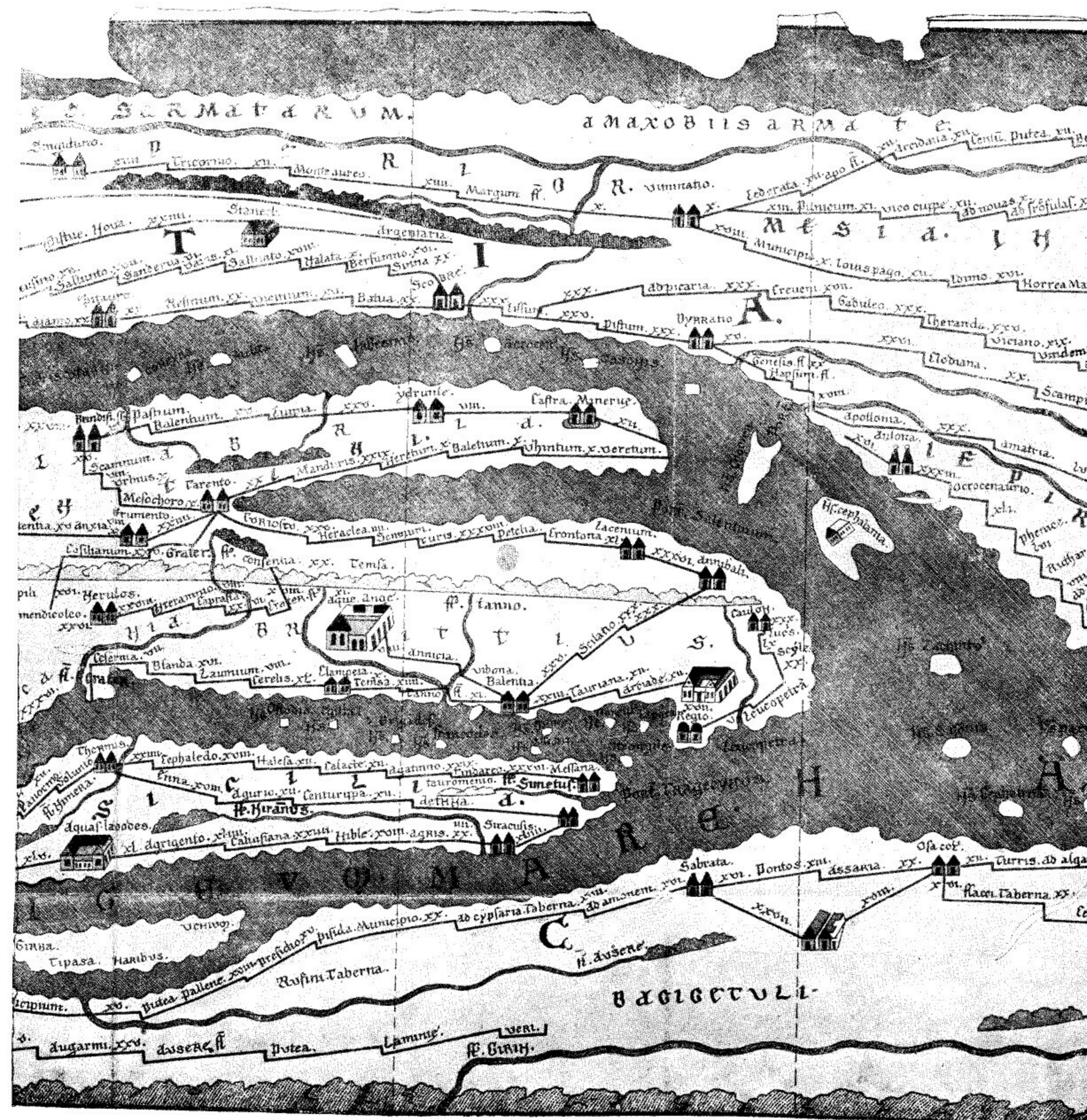
P. OROSII ad Hist. libr. 1, c. 2.



ISIDORI HISPALENSIS.



Kartogr. Anstalt G. Freytag & Berndt, Ges. m. b. H., Wien.


Amaxobii Sarmatae
Tricornio
Monte aureo
Margum fl.
Viminatio
Stanecli
Argentaria
Horrea Margi
Scampis
Dyrratio
Clodiana
Apollonia
Aulona
Brindisi
Tarento
Heraclea
Petelia
Lacenium
Annibali
Consentia
Temsa
Vibona Balentia
Regio
Leucopetra
Scilatio
Thermis
Cephaledo
Halesa
Calacte
Agatinno
Messana
Tauromenio
Agrigento
Siracusis
Sabrata
Pontos
Assaria
Turris ad algam
Tipasa
Haribus
Rufini Taberna
Putea pallene
Putea
Augarmi
fl. Girin

M VII

4.

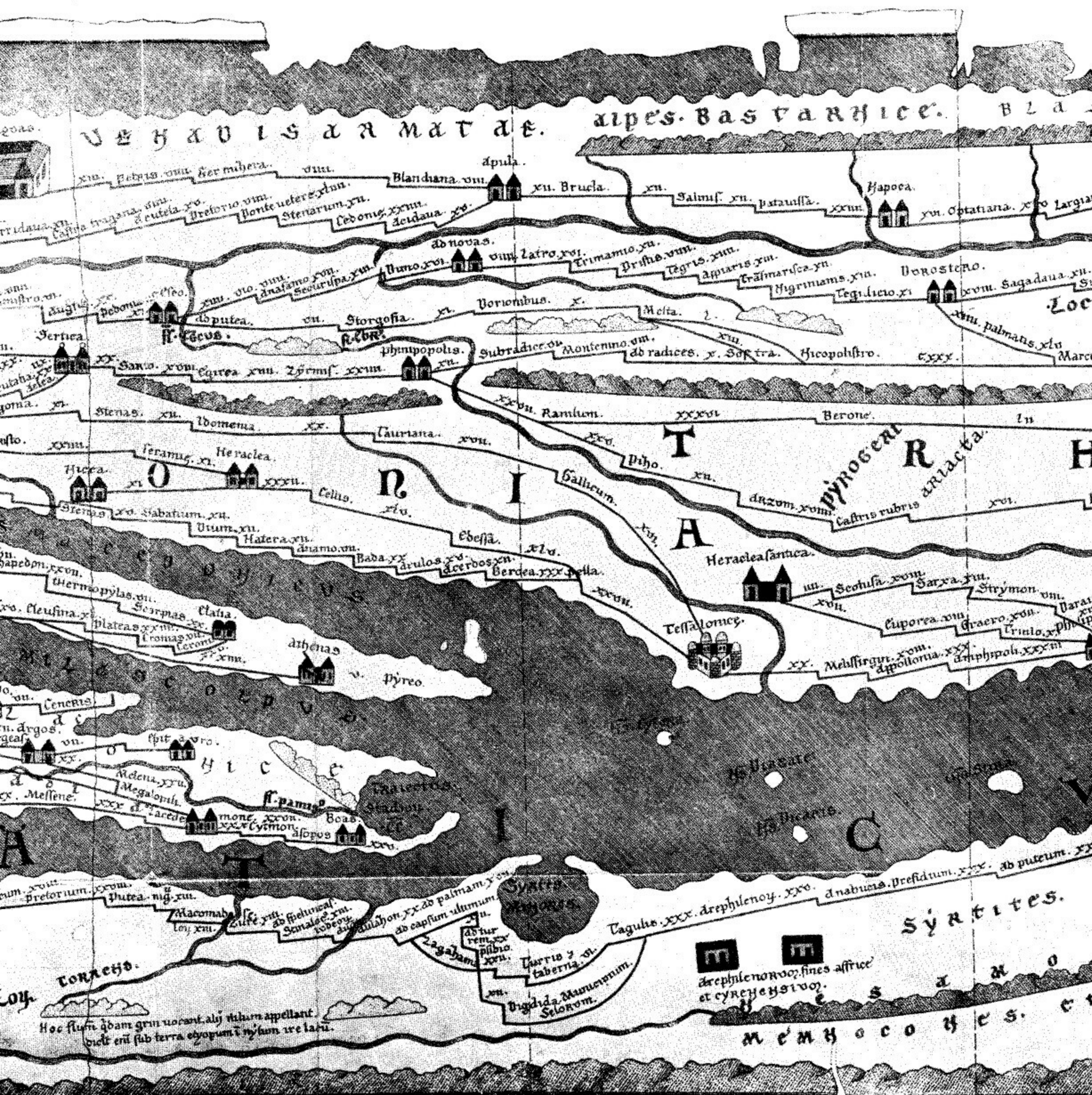
5.

VII.



IZVADAK IZ „TABULAE PEUTINGERIANAE”

VIII. 1. 2.



alpes. Bastarnice.
Apula.
Blandiana.
Brucla.
Salinis.
Napoca.
Optatiana.
Ad novas.
Latro.
Trimamio.
Vorostero.
Sagadaua.
Storgosia.
Vorionibus.
Melta.
Serdica.
Philippopolis.
Subradice.
Montemno.
Ad radices.
Nicopolistro.
Ramlum.
Berone.
Tauriana.
Piho.
Heraclea.
Hiera.
Gallicum.
Castris rubris.
Cellis.
Edessa.
Heraclea Santica.
Scotusa.
Sarxa.
Strymon.
Berdea.
Pella.
Tessalonice.
Apollonia.
Amphipoli.
Thermopylas.
Eleusina.
Plateas.
Athenas.
Pyreo.
Argos.
Messene.
Megalopoli.
Cymon.
Asopos.
Boas.
Pretorium.
Macomades.
Ad palmam.
Ad capsum ultimum.
Turris et taberna.
Tagulis.
Arephilenorum fines affrice et cyrenensium.
Anabucis.
Presidium.
Ad puteum.
Syrtites.
Torrens.
Hoc flum quidam grin uocant, alii nilum appellant.

NAE”

2. 3.

